

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Bc. Michaela Pechová

Výuka českého jazyka a reálií v Czech and Slovak School & Community Manchester

Teaching Czech Language and Cultural Background Studies at Czech and
Slovak School & Community Manchester

Praha 2020

Vedoucí práce: Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.

Děkuji Mgr. Svatavě Škodové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a vstřícnost, jež mi při psaní diplomové práce byly poskytnuty. Děkuji též všem ostatním, kteří k práci jakkoli přispěli, zejména ředitelce *Czech School & Community Manchester* MgA. Pavle Matáskové, M.A. V neposlední řadě děkuji rodině a přátelům za jejich nesmírnou trpělivost a podporu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 17. srpna 2020

Michaela Pechová

Klíčová slova

český jazyk, české reálie, cizinci, výukový materiál, metodické pokyny, *Czech and Slovak School & Community Manchester*

Klíčová slova

Czech language, Czech cultural background studies, foreigners, teaching materials, methodological instructions, *Czech and Slovak School & Community Manchester*

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje výuce českého jazyka a reálií v 5. třídě české sekce organizace *Czech and Slovak School & Community Manchester* (CSM). V diplomové práci je nejprve na základě dostupných informací popsána česká komunita ve Velké Británii, následuje popis organizace *Czech and Slovak School & Community Manchester* (CSM), který se zaměřuje především na její cíle a způsob organizace výuky českého jazyka a reálií pro děti a dospělé. Dále se diplomová práce zabývá analýzou obsahu školního vzdělávacího programu CSM a vyhodnocuje možnosti jeho reálného naplnění v plném rozsahu v rámci školního roku. Následující části práce se věnují popisu žáka 5. třídy z hlediska vývojové psychologie a též popisu specifík žáků CSM a jejich výuky. Obsahem závěrečné části práce jsou výukové materiály, jež byly autorkou práce vytvořeny a používány při výuce v 5. třídě CSM. Materiály zohledňují specifčnost výuky a žáků CSM. V rámci výukových materiálů se práce věnuje důvodům jejich vzniku, zásadám a principům dodržovaným při jejich vytváření a též metodickému popisu práce s nimi.

Abstract

This diploma thesis focuses on the Czech language and the Czech cultural background studies teaching in the 5th grade of the Czech division of the *Czech and Slovak School & Community Manchester* (CSM). Initially, based on the available data, this thesis provides a characterization of the Czech community in the United Kingdom. What follows is a description of the *Czech and Slovak School & Community Manchester* (CSM) organization, which focuses predominantly on its aims and the form that the Czech language and the Czech cultural background studies teaching of children and adults takes. Subsequently, this thesis provides an analysis of the content of the CSM's School Education Programme and, furthermore, it evaluates the possibility of realizing this programme to the fullest extent within the bounds of the school year. The following parts concentrate on the description of a fifth-grader from the point of view of developmental psychology and the specifics of the CSM students and the teaching of them. The concluding part contains teaching materials created and applied in the 5th grade of CSM by the author of this thesis. The materials take into consideration the uniqueness of the teaching of the CSM students. Concerning the teaching materials, this thesis elaborates on the purposes of their creation, rules and principles observed during the process of their creation and the methodological description of their application.

OBSAH

1	ÚVOD	9
2	ČESKÁ KOMUNITA VE VELKÉ BRITÁNII	11
	2.1 DOSTUPNÉ ZDROJE A INFORMACE O ČESKÉ KOMUNITĚ VE VELKÉ BRITÁNII	11
	2.2 ZJIŠTĚNÉ INFORMACE O ČESKÉ KOMUNITĚ VE VELKÉ BRITÁNII	12
3	CZECH AND SLOVAK SCHOOL & COMMUNITY MANCHESTER	14
	3.1 ČESKÁ ŠKOLA BEZ HRANIC A JEJÍ VÝZNAM PRO CZECH SCHOOL MANCHESTER	14
	3.2 VÝVOJ NÁZVU CZECH SCHOOL MANCHESTER	15
	3.3 CO JE CZECH SCHOOL MANCHESTER.....	16
	3.4 ORGANIZACE VÝUKY ČESKÉHO JAZYKA A REÁLÍÍ V CZECH SCHOOL MANCHESTER	17
	3.4.1 Pravidelná sobotní výuka	17
	3.4.2 Doplnková výuka	18
	3.5 SHRNUÍ	19
4	ANALÝZA ŠVP 5. ROČNÍKU CZECH SCHOOL MANCHESTER.....	20
	4.1 OBSAH ŠVP 5. ROČNÍKU CZECH SCHOOL MANCHESTER	20
	4.1.1 Český jazyk – mluvnice	21
	4.1.2 Literární výchova.....	22
	4.1.3 Vlastivěda	23
	4.2 UČIVO ODUČENÉ V RÁMCI PRAKTICKÉ STÁŽE	24
	4.3 SHRNUÍ	29
5	CHARAKTERISTIKA ŽÁKA 5. TŘÍDY ZŠ.....	30
	5.1 PÁTÁ TŘÍDA JAKO MEZNÍK	30
	5.2 KOGNITIVNÍ VÝVOJ ŽÁKA 5. TŘÍDY	31
	5.2.1 Rozvoj kritického myšlení žáků.....	31
	5.2.2 Význam rodiny a školy pro vývoj žáka 5. třídy	33
	5.2.3 Práce a hra jako hlavní činnosti pro poznávání světa	34
	5.2.4 Řečový vývoj žáka 5. třídy.....	36

6	PRAKTICKÁ STÁŽ V CZECH SCHOOL MANCHESTER.....	37
6.1	PRACOVNÍ NÁPLŇ STÁŽE.....	37
6.2	SPECIFIKA VÝUKY ŽÁKŮ CSM	38
6.2.1	<i>Vyučování češtiny jako cizího jazyka a žáci CSM</i>	<i>39</i>
7	PRACOVNÍ LISTY PRO VÝUKU V CZECH SCHOOL MANCHESTER .	44
7.1	DŮVODY VZNIKU PRACOVNÍCH LISTŮ	44
7.2	POSTUP PŘI VYTVÁŘENÍ PRACOVNÍCH LISTŮ	46
7.2.1	<i>Zásady a principy dodržované při vytváření pracovních listů</i>	<i>46</i>
7.3	PRACOVNÍ LISTY	50
7.4	METODICKÉ POKYNY K JEDNOTLIVÝM PRACOVNÍM LISTŮM.....	51
7.4.1	<i>Pracovní listy pro český jazyk a literární výchovu</i>	<i>51</i>
7.4.2	<i>Pracovní listy pro vlastivědu – dějepisné zaměření</i>	<i>61</i>
7.4.3	<i>Pracovní listy pro vlastivědu – zeměpisné zaměření</i>	<i>78</i>
7.4.4	<i>Pracovní listy řešící problematiku mezipředmětových vztahů.....</i>	<i>83</i>
8	ZÁVĚR	98
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	101
10	SEZNAM PŘÍLOH.....	105
11	SEZNAM A ZDROJE OBRÁZKŮ	106
12	SEZNAM TABULEK	110
13	PŘÍLOHY	I

Seznam použitých zkratk

CIO – Charitable Incorporated Organisation

CSM – Czech and Slovak School & Community Manchester, Czech School & Community Manchester, resp. Czech School Manchester

ČR – Česká republika

ČŠBH – Česká škola bez hranic

RVP, RVP MŠMT – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ŠVP – školní vzdělávací program

VB – Velká Británie

ZŠ – základní škola

1 Úvod

Tématem této diplomové práce je výuka českého jazyka a reálií v české sekci *Czech and Slovak School* v Manchesteru. *Czech and Slovak School*, celým názvem *Czech and Slovak School & Community Manchester*, je soukromou charitativní organizací, která mj. zajišťuje sobotní výuku českého a slovenského jazyka a reálií pro potomky českých a slovenských krajanů žijících v Manchesteru a jeho okolí. Výuka je v současné době zajišťována pro potomky od předškolního věku do 8. třídy základní školy (dále jen ZŠ).

Diplomová práce se věnuje problematice širě školního vzdělávacího programu 5. třídy 1. stupně ZŠ pro žáky-cizince, navštěvující českou sekci *Czech and Slovak School* (tedy *Czech School Manchester*, dále jen CSM) a časové dotaci na výuku v této organizaci. Důvodem k volbě tohoto tématu je autorčina osobní zkušenost s výukou v *Czech School Manchester* v rámci praktické stáže programu Erasmus+ v období od 1. března do 13. července 2019.

Pedagogické působení v této instituci v roli vyučující 5. třídy autorce poskytlo lepší vhled do problematiky aplikace Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP) na školní vzdělávací program (dále jen ŠVP) CSM. Vzdělávací program CSM se od počátků inspiruje a rámcově řídí ŠVP *České školy bez hranic* (dále jen ČŠBH). Školní vzdělávací program ČŠBH, který je východiskem pro ŠVP *Czech School Manchester* a odpovídá požadavkům RVP MŠMT, je příliš široký a obsáhlý pro výuku probíhající pouze v jediném dni. V současné době má proto CSM vypracován vlastní ŠVP, jenž je postaven na základech ŠVP *České školy bez hranic* a který dále vychází z výstupů pro každý ročník ZŠ (a také z učebnic českého jazyka, vlastivědy, dějepisu a zeměpisu pro 1. a 2. stupeň ZŠ, tedy výukových oblastí, jež se v *Czech School Manchester* vyučují).

Hypotézou této diplomové práce je tedy skutečnost, že výuka v 5. třídě *Czech School Manchester* je významně ovlivňována několika aspekty, a to především velkým rozsahem ŠVP vůči časové dotaci na výuku, dále mírou osvojení českého jazyka žáky a v neposlední řadě vztahem žáků k českému jazyku, potažmo k České republice, tedy motivací žáků k učení se češtiny. Jedním z problémů, s nímž se v důsledku těchto aspektů výuka v CSM potýká, je nedostatek vhodných výukových materiálů, které by výuce v této organizaci vyhovovaly.

Cílem práce je představit způsob výuky v *Czech School Manchester* a její specifickou, a zvláště z toho dále podrobněji popsat problematiku vztahu obsáhlého ŠVP

CSM a časové dotace na výuku a důsledky, které z toho pro výuku plynou. Vzhledem k zaměření práce se budeme věnovat též popisu žáků 5. třídy ZŠ z hlediska vývojové psychologie a dále obecné charakteristice žáků CSM a tomu, v čem jsou tyto žáci odlišní od žáků navštěvujících české základní školy. Následně pojednáme o praktické stáži v *Czech and Slovak School & Community Manchester*, jejím rozsahu a náplni práce. Dále představíme výukové materiály vytvořené a používané autorkou práce při výuce v 5. třídě CSM v průběhu praktické stáže, které zohledňují specifickou a nároky výuky v CSM. Věnovat se jim budeme z hlediska postupu při jejich vytváření a zásad a principů, jež byly při jejich vytváření dodržovány. Diplomová práce se v rámci vytvořených výukových materiálů věnuje rovněž metodickému popisu práce s nimi. Výukové materiály i metodický popis si kladou za cíl pomoci při plánování výuky a její následné realizaci nejen budoucím učitelům 5. třídy v *Czech School Manchester*, ale též učitelům žáků-cizinců či potomků českých krajanů v dalších podobně zaměřených institucích, jako je *Czech and Slovak School & Community Manchester*.

2 Česká komunita ve Velké Británii

V úvodu diplomové práce jsme zmínili, že důvodem pro její vznik byla účast na praktické stáži v Manchesteru, tedy na území Velké Británie (dále jen VB). Vzhledem k zaměření stáže na výuku potomků českých krajanů docházelo k pravidelnému kontaktu s českou komunitou žijící v Manchesteru a jeho okolí. Ačkoli se v práci zaměřujeme na žáky 5. třídy *Czech School Manchester*, domníváme se, že je užitečné českou komunitu ve Velké Británii, jíž jsou tyto žáci součástí, popsat blíže. Cílem této kapitoly je stručný popis české komunity na základě zdrojů a informací o ní dostupných. Nejprve pojednáme o tom, jaké typy informací o českých krajanech ve VB považujeme v rámci práce za užitečné a s jakými problémy jsme se při jejich sběru potýkali. Dále popíšeme způsob, kterým jsme se s těmito problémy snažili vypořádat, a na závěr uvedeme informace, jež se nám o české komunitě ve Velké Británii (potažmo přímo v Manchesteru a jeho okolí) podařilo zjistit.

2.1 Dostupné zdroje a informace o české komunitě ve Velké Británii

Výše jsme uvedli, že považujeme za užitečné blíže charakterizovat českou komunitu žijící na území Velké Británie, jíž jsou žáci 5. třídy *Czech School Manchester*, na něž se v práci zaměřujeme, součástí. Nejprve jsme se zaměřili na vymezení oblastí této charakteristiky. Stanovili jsme si za cíl popsat českou komunitu ve VB především z hlediska jejího současného stavu a složení co do celkového počtu českých krajanů a jejich původu, věku, pohlaví, sociálního složení a hustoty osídlení v jednotlivých oblastech VB. Dále se nám jeví užitečným tuto komunitu popsat též z hlediska jejího vývoje přibližně od roku 1989 až po současnost. Za pomoci těchto informací jsme chtěli vysledovat vývojové tendence a blíže charakterizovat, jak se současná česká komunita ve VB v průběhu tohoto období formovala. Předpokládali jsme také, že by díky těmto informacím bylo posléze možné blíže specifikovat českou komunitu přímo v oblasti Manchesteru a okolí a vymezit ji vůči skupinám českých krajanů žijících v jiných oblastech Velké Británie.

Provedení takového popisu se však ukázalo jako problematické, a to z toho důvodu, že neexistují téměř žádné prameny, z nichž by bylo možné informace o vývoji a současném stavu české komunity ve VB čerpat. Odborná literatura, která o tomto tématu

existuje, pochází převážně z období 20.–30. let 20. století a je tak pro naše potřeby neužitečná. V současné literatuře nacházíme pár drobných zmínek o české komunitě ve VB u J. Vaculíka (2009); ty se však zaměřují především na období 2. sv. v. a následnou repatriaci československých příslušníků z Velké Británie. Část textu o současném stavu české komunity ve VB obsahuje informace, které jsou v dnešní době již zastaralé¹ (srov. Vaculík 2009: 228–233).

Za účelem doporučení další literatury a zdrojů jsme prostřednictvím e-mailu kontaktovali celkem 25 vědeckých pracovníků, kteří působí přímo ve VB. Odpovědělo 9 dotázaných; další dva lidé odpověděli na základě přeposlání našeho e-mailu třetí osobě. Žádný z vědeckých pracovníků ucelenou literaturou o vývoji české komunity na území Velké Británie nedisponoval, neboť odpovědi se shodovaly v tom, že tato oblast dosud byla zkoumána jen velmi málo. Mezi oslovené patří například rusista a slavista dr. Neil Bermel, působící na Sheffieldské univerzitě, a bohemistka dr. Jana Nahodilová z Bristolské univerzity. Jejich odpovědi se shodují v tom, že (ucelená) literatura a data o vývoji české komunity ve VB neexistují, nebo si jejich existence alespoň nejsou vědomi (viz Přílohy 1 a 2). Pro možnost získání bližších informací jsme byli v odpovědích vědeckých pracovníků odkazováni především na Velvyslanectví České republiky v Londýně a Generální konzulát České republiky v Manchesteru.

2.2 Zjištěné informace o české komunitě ve Velké Británii

Konkrétní a ucelené informace o současném stavu české komunity ve VB se nám podařilo získat od Iva Losmana, generálního konzula Generálního konzulátu České republiky v Manchesteru. Losmanův e-mail ze dne 3. 3. 2020² obsahuje poněkud překvapivou informaci, že o české komunitě na území VB neexistují žádné statistiky; neexistuje dokonce ani britská evidence obyvatelstva podle národností.

Z tohoto e-mailu se dále dozvídáme, že počet občanů České republiky (dále jen ČR), žijících na území Velké Británie, je odvozen z pouhých odhadů Velvyslanectví ČR v Londýně a Generálního konzulátu ČR v Manchesteru. Uvádí se, že ve Velké Británii žije

¹ Např. již není pravda, že na území Velké Británie v současnosti působí pouze 12 českých krajských spolků (srov. Vaculík 2009: 233).

² Úplné znění e-mailu ze dne 3. 3. 2020 viz Příloha č. 3.

cca 100 tisíc občanů ČR, z toho 60 tisíc na jihu, v oblasti Londýna a okolí, a 40 tisíc na severu (vč. Skotska a Severního Irsku). S ohledem na velké množství českých občanů, kteří do VB přijíždějí za účelem studia i tisíce občanů, kteří svou národnost neudávají se předpokládá, že počet českých občanů žijících na území VB je ještě vyšší.

Losman v e-mailu dále uvádí, že přesné záznamy a informace o české komunitě ve VB neexistují ani v oblastech sociálního složení, věku či pohlaví. Jak ale zmiňuje – můžeme předpokládat, že mezi uváděnými 100 tisíci českých občanů ve VB nalezneme zastoupení všech sociálních i věkových skupin (srov. Příloha 3). S jistotou tedy můžeme tvrdit pouze to, že česká komunita ve VB je tvořena muži i ženami; absence statistických dat však neumožňuje určit ani jejich poměrné zastoupení.

3 Czech and Slovak School & Community Manchester

Tato kapitola se zaměřuje na organizaci *Czech and Slovak School & Community Manchester*, v níž byla absolvována stáž, která byla podnětem pro vznik této práce. Nejprve stručně pojednává o *České škole bez hranic* a uvádí, v čem je tato instituce pro naši práci i pro CSM důležitá. Dále se kapitola věnuje problematice vývoje názvu organizace CSM; pojednává též o tom, co je jejím cílem. Následně kapitola podrobněji popisuje způsob organizace výuky v CSM, která je určena pro žáky, kteří svým věkem odpovídají žákům českých základních škol.

3.1 Česká škola bez hranic a její význam pro Czech School Manchester³

Česká škola bez hranic je souhrnné označení pro stejnojmenné školy, které mimo území České republiky nabízejí výuku češtiny a českých reálií pro děti českého původu. Tyto děti jsou každodenně vzdělávány v rámci školního systému země, v níž žijí. Navštěvování ČŠBH, ve které výuka probíhá jednou týdně, jim umožňuje doplnit si své znalosti českého jazyka a literatury a českých reálií.

Myšlenka ČŠBH vznikla na podzim roku 2003 v Paříži, její iniciátorkou je MUDr. Lucie Slavíková-Boucher. Za podpory Českého centra a Velvyslanectví ČR v Paříži ve stejném roce vznikla první z těchto škol – *Česká škola bez hranic Paříž*. Do roku 2009 vznikly školy v Londýně, Berlíně, Curychu a Mnichově. V témže roce byl založen spolek *Česká škola bez hranic*, jehož hlavním úkolem je udržování a zvyšování kvality výuky ve školách se stejným názvem.

V současné době existuje 8 *Českých škol bez hranic*, síť ČSBH však významně obohacují tzv. spolupracující školy – školy, které se svou koncepcí podobají ČŠBH, ale (zatím) neplní všechny její parametry. Spolek ČŠBH též eviduje 53 tzv. škol-zájemců, což jsou školy, jejichž realizace je teprve na úplném začátku. Iniciátory nových škol většinou představují rodiče českého původu, kteří usilují o založení školy pro své děti v místě, kde žijí. Zájemcům o založení české školy spolek ČŠBH aktivně pomáhá. Na tomto místě je

³ Pokud není uvedeno jinak, informace o *České škole bez hranic* v této kapitole čerpáme z jejich internetových stránek <http://www.esbh.cz>. Odkazy na konkrétní citované části stránek viz seznam použité literatury.

důležité zmínit, že *Czech School Manchester* je spolupracující školou, ale není členem sdružení ČŠBH a neusiluje o to stát se další *Českou školou bez hranic*.

ČŠBH mohou navštěvovat děti ve věku od 18 měsíců do 15 let. Žáci jsou rozděleni do tří skupin podle věku. Nejmladší skupinu žáků představují děti ve věku od 18 měsíců do 3 let, jejichž výuka činí jednu hodinu týdně. Výuka je realizována formou výtvarné výchovy, hudby, mluveného slova a divadla. Druhou skupinou žáků jsou děti předškolního věku (3–6 let). Jejich výuka se podobá výuce v českých mateřských školách; probíhá jednou týdně po dobu dvou hodin. Poslední skupina se skládá ze žáků školního věku (6–15 let), kteří navštěvují 1.–9. třídu, kde se učí předmětům český jazyk a literatura, dějepis a zeměpis. Rozsah výuky této skupiny žáků činí 5 vyučovacích hodin⁴ týdně.

ČŠBH zajišťuje také nadstavbový program formou doplňkové výuky, do níž náleží např. výtvarné a literární soutěže a workshopy, oslavy tradičních svátků, návštěvy výstav a muzeí aj. Ve výuce je uplatňována metoda „total immersion“, tj. úplné ponoření, což znamená, že se žáci po dobu pravidelné i doplňkové výuky ocitají v prostředí, kde je užíváno výhradně češtiny. Jak ukážeme dále, koncepce výuky v *Czech School Manchester* se výuce v ČŠBH v mnohém podobá (viz kap. 3.4).

Výše jsme uvedli, že hlavním cílem spolku *Česká škola bez hranic* je udržování a zvyšování kvality výuky ve stejnojmenných školách. Pro tyto účely spolek vypracoval vlastní vzdělávací program, který je společný pro všechny *České školy bez hranic* a jim metodicky příbuzné zahraniční školy. Tento vzdělávací program „odpovídá požadavkům Rámcového vzdělávacího programu MŠMT ČR, respektuje vzdělávací koncepci České republiky a ve vyučovaných předmětech plní nároky na získané klíčové kompetence, očekávané výstupy a rozsah hodinových dotací. Zároveň též definuje nároky na vzdělání pedagogů“ (cit. dle Slavíková-Boucher a kol. 2010: 2). Vzdělávací program ČŠBH je pro *Czech School Manchester* významný proto, že je jím inspirován ŠVP CSM. O školním vzdělávacím programu *Czech School Manchester* podrobněji pojednáme v kapitole 4.

3.2 Vývoj názvu *Czech School Manchester*

Statut *Czech and Slovak School & Community Manchester* v anglickém prostředí nese označení Charitable Incorporated Organisation (dále CIO), což můžeme přeložit jako

⁴ 1 vyučovací hodina = 45 minut.

soukromá charitativní organizace. Nejprve se formovala pouze česká sekce, která vznikla dne 22. února 2016 a nesla název *Czech School & Community Manchester*. Dne 7. října 2017 se k CSM připojila slovenská sekce, čímž vznikla organizace *Czech and Slovak School & Community Manchester*. Spolupráce české sekce se slovenskou trvala téměř dva roky – dne 1. září 2019 došlo k oddělení sekcí a vzniku dvou samostatných organizací: *Czech School & Community Manchester* a *Slovak School & Community Manchester* (srov. Ústava organizace *Czech School & Community Manchester* a Ústava organizace *Czech and Slovak School & Community Manchester*).

V době praktické stáže, která byla podnětem pro vznik této diplomové práce, tedy v období od 1. března do 13. července 2019, byla tato organizace tvořena českou i slovenskou sekcí. Nesla tedy název *Czech and Slovak School & Community Manchester*. Autorka práce však vyučovala pouze v české sekci a byla primárně stážistkou sekce české, nikoli slovenské, proto i pro popisované období praktické stáže užíváme zkrácený název *Czech School & Community Manchester*, resp. pouze *Czech School Manchester*.

3.3 Co je Czech School Manchester

Jak jsme již uvedli výše, *Czech School Manchester* je CIO, tedy soukromou charitativní organizací, která byla založena v únoru roku 2016. Iniciátorkou vzniku byla MgA. Pavla Matásková, M.A., současná ředitelka CSM.

Cílem této organizace je podpora vzdělávání českých krajanů a jejich potomků, a to v oblastech českého jazyka, historie, zeměpisu, umění a kultury České republiky. Pro tyto účely CSM zajišťuje výuku českého jazyka a literární výchovy, vlastivědy, dějepisu a zeměpisu pro žáky školního věku, výuku českého jazyka pro dospělé, iniciuje a organizuje akce podporující českou kulturu, umění a folklor a pořádá vzdělávací výlety. Věnuje se též vzdělávání dětí předškolního věku. V současné době CSM vzdělává přes 50 osob.⁵ CSM se dále zaměřuje na podporu sociálního začleňování lidí, kteří jsou státními příslušníky České republiky a Slovenska, žijí na území severozápadní Anglie a kteří jsou nebo mají pocit společenského vyloučení. Těmto lidem CSM poskytuje podporu a obecné poradenství, možnost vzdělávat se v anglickém jazyce a účastnit se akcí spojených s místní komunitou,

⁵ Ve školním roce 2019/2020 se v *Czech School Manchester* vzdělávalo celkem 53 osob.

kteří CSM organizuje. Mezi takové akce patří např. víkendové výlety, akce pro dospělé krajanů, divadelní představení, majálesy, Masopusty nebo Mikulášské.

V kapitole 3.1 jsme uvedli, že *Czech School Manchester* není členem sdružení ČŠBH a neusiluje o to stát se další *Českou školou bez hranic* – v rámci ČŠBH je pouze spolupracující školou. CSM je však členem Association of Czech and Slovak Schools in the United Kingdom (Asociace českých a slovenských škol ve Velké Británii). V následující podkapitole podrobněji pojednáme o výuce v *Czech School Manchester*.

3.4 Organizace výuky českého jazyka a reálií v Czech School Manchester

V předchozí podkapitole jsme uvedli, že *Czech School Manchester* zajišťuje výuku nejen pro děti školního věku, ale i pro děti předškolního věku a také nabízí lekce českého jazyka pro dospělé. V naší práci se dále zaměřujeme na 5. třídu CSM; v této podkapitole se proto zaměříme na organizaci výuky pouze pro žáky školního věku, kteří v CSM navštěvují 1.–8. třídu. Stejně jako tomu je v případě žáků *České školy bez hranic*, i pro žáky *Czech School Manchester* platí, že jsou každodenně vzděláváni v rámci místního – anglického – školního systému a navštěvování CSM pro ně představuje aktivitu navíc, která jim umožňuje doplnit si znalosti českého jazyka, historie, zeměpisu, umění a kultury.

3.4.1 Pravidelná sobotní výuka

V uplynulém školním roce (2019/20) do *Czech School Manchester* bylo zapsáno 24 žáků, kteří navštěvovali 1.–8. třídu ZŠ.⁶ Do jednotlivých tříd jsou žáci rozděleni podle věku, příp. podle úrovně znalosti českého jazyka, na jejímž základě mohou být zájemci o studium zařazeni maximálně o 2 třídy níž nebo výš. Počet žáků ve třídě se pohybuje mezi jedním až deseti žáky.⁷ Časová dotace na výuku činí 3 vyučovací hodiny týdně; vyučovacím dnem je sobota. Délka první vyučovací hodiny činí 50 minut, délka druhé a třetí vyučovací hodiny je vždy 45 minut. První hodina probíhá v čase 10:00–10:50, druhá hodina v čase 11:00–11:45, třetí hodina v čase 12:00–12:45. První vyučovací hodina je

⁶ Ve školním roce 2018/2019 byla výuka realizována v 1.–7. třídě; třídy navštěvovalo celkem 24 žáků.

⁷ Pokud je do některé ze tříd zapsán pouze jeden žák, dochází ke spojení třídy s jinou třídou; vzniká tak dvojtřídka.

ve všech třídách věnována výuce českého jazyka a literární výchovy; ve druhé a třetí vyučovací hodině se na 1. stupni vyučuje vlastivěda, na 2. stupni dějepis a zeměpis, jejichž pořadí určuje vyučující, který v případě potřeby může vyučovanou látku v těchto předmětech vzájemně propojovat.

Czech School Manchester má vypracovaný školní vzdělávací program, který rámcově vychází ze školního vzdělávacího programu *České školy bez hranic*. Jedním z problémů, se kterým se výuka v CSM potýká, je rozsáhlost školního vzdělávacího programu, resp. nedostatečná časová dotace na výuku. Jak jsme uvedli, pravidelná sobotní výuka činí pouze tři vyučovací hodiny. Časovou dotaci na výuku však významně ovlivňují anglické státní svátky a školní prázdniny v britských školách, které v průběhu školního roku nastávají přibližně každých 6–7 týdnů. Těmito prázdninami se řídí i prázdniny v *Czech School Manchester*. Nejzásadnější vliv na výuku v CSM mají velikonoční prázdniny, které trvají 2 týdny, přičemž se jejich termín v jednotlivých oblastech různí. Již jsme zmínili, že CSM navštěvují žáci pocházející nejen z Manchesteru, ale i blízkého okolí. Tím je zapříčiněno, že v celém období velikonočních prázdnin výuka v *Czech School Manchester* neprobíhá, aby nedocházelo k dlouhodobějším četným absencím žáků ve třídách. V důsledku rozrůzněnosti termínů velikonočních prázdnin se v CSM nevyučuje 2–3 týdny. Školní rok *Czech School Manchester* je tak o několik výukových sobot kratší, což výrazně znesnadňuje odučení ŠVP v celé jeho šíři. Školním vzdělávacím programem se budeme podrobněji zabývat v kapitole 4, v níž se zaměříme na náplň učiva 5. třídy, která je předmětem této práce.

3.4.2 Doplnková výuka

Kromě pravidelné sobotní výuky *Czech School Manchester* iniciuje a organizuje též nadstavbový program formou doplňkové výuky, který žákům umožňuje blíže se seznámit s českou kulturou, uměním a folklorem. Nadstavbový program je realizován prostřednictvím vzdělávacích výletů (jednodenních i vícedenních) a tematických akcí zaměřených především na české reálie (např. na české svátky a zvyky a tradice s nimi spojené) a je určen nejen pro žáky, ale i pro jejich rodiče. Pravidelně se pořádají akce Mikulášská, Masopust, Cimbálovka, Česko nás baví!; na závěr školního roku se pořádá Den otevřených dveří spolu s BBQ party, která je zahajována slavnostním předáváním vysvědčení žákům.

Doplňková výuka v CSM je pro žáky vhodným nástrojem pro možnost nabytí nových vědomostí a znalostí; bohužel ale neumožňuje plně nahradit pravidelnou sobotní výuku už z toho důvodu, že účast na doplňkové výuce je nepovinná. Odučení ŠVP je tedy závislé na pravidelné sobotní výuce, o níž jsme pojednali výše.

3.5 Shrnutí

V této kapitole jsme se zaměřili na organizaci *Czech and Slovak School & Community Manchester*. Nejprve jsme pojednali o *České škole bez hranic*, která je pro CSM významná proto, že školní vzdělávací program ČŠBH byl inspirací pro ŠVP CSM. Poté jsme věnovali pozornost vývoji názvu *Czech and Slovak School & Community Manchester*, resp. *Czech School & Community Manchester* a upozornili jsme na to, že v této práci pracujeme také se zkráceným názvem *Czech School Manchester*, ze kterého vychází námi užívaná zkratka pro tuto organizaci – CSM. Dále jsme organizaci popsali z hlediska cílů její činnosti a zaměřili se na to, jak je v rámci CSM organizována výuka pro žáky 1.–8. třídy ZŠ. V souvislosti s tím jsme upozornili na jeden z problémů, se kterým se výuka v *Czech School Manchester* potýká. Tímto problémem je nedostatečná časová dotace na pravidelnou sobotní výuku, která v rámci jednotlivých tříd výrazně znesnadňuje možnost odučení ŠVP CSM v jeho plném rozsahu. V následující kapitole se podrobněji zaměříme na analýzu školního vzdělávacího programu *Czech School Manchester* pro pátou třídu.

4 Analýza ŠVP 5. ročníku Czech School Manchester

V předchozí kapitole jsme upozornili na závažný problém, s nímž se výuka v *Czech School Manchester* potýká. Je jím nedostatečná časová dotace na výuku, která výrazně znesnadňuje možnost odučení školního vzdělávací programu CSM v jeho celé šíři. Cílem kapitoly 4 je se tímto problémem zabývat podrobněji, a poukázat tak mj. na důsledky, které na výuku má. Vzhledem k zaměření práce tak učiníme prostřednictvím analýzy ŠVP CSM pro 5. třídu, jež se zaměří na obsah části ŠVP, která byla předepsána pro odučení v časovém rozmezí praktické stáže. Po analýze bude následovat přehled učiva, jež bylo vlivem časové dotace zvládnutelné odučit. Následně provedeme srovnání obsahu ŠVP a odučeného učiva co do obsáhlosti a poukážeme na již zmíněné důsledky, které nedostatečná časová dotace na výuku má.

4.1 Obsah ŠVP 5. ročníku Czech School Manchester

Již jsme zmínili, že výuka v *Czech School Manchester* se řídí vlastním školním vzdělávacím programem, který je vlivem nedostatečné časové dotace na výuku v průběhu školního roku obtížné odučit v jeho celé šíři. Abychom toto tvrzení dokázali, budeme se v následujících podkapitolách věnovat analýze ŠVP CSM z hlediska šíře výukových témat. Analýzou chceme poukázat nejen na obsáhlost ŠVP, ale též na jeho časovou náročnost. Nezaměříme se proto pouze na výuková témata samotná, ale zamyslíme se též nad jejich časovým rozvržením. Analyzovat budeme část ŠVP, která obsahuje měsíční tematický plán učiva pro pátý ročník. Zajímat nás přitom bude učivo měsíců, v nichž probíhala praktická stáž, tedy březen až červenec, resp. červen.⁸ Učivo je v tematickém plánu rozděleno do tří výukových oblastí: český jazyk – mluvnice, literární výchova a vlastivěda. Dále je budeme analyzovat právě v tomto pořadí.

⁸ Praktická stáž probíhala od března do července, ale rozvržení učiva v tematickém plánu kopíruje školní rok v ČR – končí tedy měsícem červen.

4.1.1 Český jazyk – mluvnice

V následující tabulce uvádíme přehled učiva, které je obsahem tematického plánu ŠVP *Czech School Manchester*, konkrétně měsíců březen až červen. V pravé části tabulky uvádíme časový plán jednotlivých výukových témat. Čísla v časovém plánu udávají informaci o tom, kolik vyučovacích hodin⁹ věnovaných daným tématům považujeme za přijatelné minimum.¹⁰

Český jazyk - mluvnice	
Učivo	Časový plán
Hláskosloví: <ul style="list-style-type: none">• Přídavná jména odvozená od jmen zakončených na -s, -ský, -ští	2
Slovotvorba: <ul style="list-style-type: none">• Odvozování přídavných jmen• Procvičování dělení slov po slabikách	4
Tvarosloví: <ul style="list-style-type: none">• Druhy přídavných jmen.• Zájmena – seznámení s jejich druhy; zájmena osobní; nahrazování podstatných a přídavných jmen zájmeny• Číslovky, druhy číslovek, skloňování číslovek	8
Pravopis: <ul style="list-style-type: none">• Interpunkce u řeči přímé• Skupiny bě/bje, vě/vje, pě, mě/mně• Shoda podmětu s přísudkem• Psaní i/y po obojetných souhláskách (mimo koncovku); užívání vyjmenovaných slov (i u frekventovaných slov příbuzných)	9
Věta a výpověď: <ul style="list-style-type: none">• Podmět vyjádřený i nevyjádřený; podmět několikanásobný• Přímá řeč• Věta jednoduchá; souvětí – určování věty jednoduché; spojování vět v souvětí	5
Sloh: <ul style="list-style-type: none">• Dělení slov na konci řádku• Využívání interpunkce ve slohovém výcviku (s pomocí Pravidel českého jazyka a Stručné mluvnice české)	2
Souhrnné opakování	5
Počet hodin celkem	34

Tabulka 1 - Český jazyk - mluvnice

⁹ 1 vyučovací hodina = 50 minut (viz kap. 3.4.1).

¹⁰ V rámci časového plánu jsme vycházeli z předpokladu, že by se při výuce žáci měli s učivem nejen seznámit, ale v následujících hodinách by mělo docházet též k jeho opakování, a tím k upevňování znalostí žáků.

Již na první pohled je z tabulky patrné, že obsahuje poměrně širokou škálu učiva. Celkový počet výukových hodin potřebný k odučení této látky značně přesahuje počet výukových sobot, a tedy i vyučovacích hodin, které jsou určeny primárně pro výuku českého jazyka.¹¹ Důležité je zde rovněž uvést, že do náplně hodin českého jazyka náleží rovněž literární výchova, o níž pojednáme v následující podkapitole. Potřebné množství hodin českého jazyka se tak ještě zvyšuje.

4.1.2 Literární výchova

Níže předkládáme tabulku s přehledem témat literární výchovy, jež by v 5. třídě CSM měla být v období od března do července odučena. Stejně jako v tabulce pro český jazyk – mluvnici, i tabulka pro literární výchovu obsahuje přehled témat a návrh počtu minima vyučovacích hodin, jež by danému tématu mělo být věnováno.

Literární výchova	
Učivo	Časový plán
• Výrazné čtení uměleckých textů (včetně knih), studijní čtení naukových textů	3
• Předčítání, recitace	2
• Reprodukce textu, rozlišování podstatného od méně podstatného, klíčová slova a pojmy	4
• Hlavní myšlenka literárního díla nebo ukázky	4
• Veršovaná poezie, poetická próza	4
• Povídky o knihách, divadle, rozhlasových a televizních pořadech	4
• Divadlo: konflikt a jeho řešení – komické, tragické.	3
• Film: loutkový, kreslený, hraný	3
• Televizní inscenace – scénář	1
Souhrnné opakování	4
Počet hodin celkem	32

Tabulka 2 - Literární výchova

Vidíme, že obsah učiva literární výchovy je mnohem méně konkrétní než českého jazyka – mluvnice. Spíše než na osvojení konkrétního učiva cílí na získání specifických schopností a dovedností (výrazné čtení uměleckých textů, studijní čtení naukových textů, předčítání, recitace, reprodukce textu, rozlišování podstatného od méně podstatného,

¹¹ Připomeňme, že pro český jazyk je v CSM vyhrazena první výuková hodina z celkového počtu tří, jejíž doba trvání činí 50 minut (viz kap. 3.4.1).

klíčová slova a pojmy, hlavní myšlenka literárního díla nebo ukázky) a seznámení žáků s různými druhy a žánry uměleckých textů, dále s rozhlasem, divadlem, filmem a televizní inscenací. Je otázkou, nakolik je pro žáky v dnešní době aktuální např. téma televizní inscenace či televizních pořadů. Domníváme se však, že přinejmenším jejich pasivní znalost pro žáky nepředstavuje zátěž, ale rozšíření obzorů.

Pro celý výukový obsah této tabulky platí, že velmi záleží na tom, kdy a jak jej učitel zařadí do výuky a jakým způsobem bude s žáky pracovat. Co se týče specifických schopností a dovedností, které jsme vyjmenovali výše, patrně nejlepším způsobem jejich osvojení je, mají-li žáci možnost se jejich tréninku věnovat pravidelně v průběhu celého školního roku, resp. jeho analyzované části (tj. březen–červen / červenec). Učitel by tedy měl dbát na to, aby se v jeho výukových plánech objevovalo dostatečné množství cvičení a aktivit k tomu vhodných. Větší kreativitu může učitel uplatnit při plánování výuky zaměřené na umělecké texty, rozhlas, divadlo, film a televizi, v níž se mohou objevit např. filmová zpracování textů, pouštění nahrávek, zinscenování čtené části dramatického textu žáky apod. Vždy záleží na tom, s jakou skupinou žáků učitel pracuje (věk, jazyková úroveň, zaujetí žáků pro dané téma apod.) a jaké cíle si pro její výuku stanoví.

Drobnou poznámku chceme učinit též k časovému plánu té části tabulky, jejímž obsahem jsou specifické schopnosti a dovednosti. Výše jsme uvedli, že by k jejich tréninku mělo docházet v průběhu celého námi analyzovaného období školního roku. Je zcela pravděpodobné, že každý učitel k této problematice bude přistupovat jinak, tudíž že se bude lišit i množství času, které pro trénink vyhradí. Počty hodin uvedené v tabulce vycházejí z rámcové představy, kolik hodin by tréninku dané dovednosti a schopnosti mělo být věnováno v případě, že by trénink byl naplánován na omezený čas izolovaných vyučovacích hodin. Vidíme, že celkový počet hodin potřebných ke zvládnutí výukové oblasti literární výchova vzhledem k časové dotaci na výuku v CSM také výrazně přesahuje počet vyučovacích hodin českého jazyka.

4.1.3 Vlastivěda

Poslední výukovou oblast tematického plánu ŠVP pro 5. třídu představuje vlastivěda. Učivo, které je obsahem této oblasti, rovněž předkládáme v tabulce, včetně návrhu časového plánu.

Vlastivěda	
Učivo	Časový plán
• Dvacáté století po 1. sv. v.	1
• Vznik Československa, meziválečný vývoj, 2. sv. v.	5
• Období komunismu, Pražské jaro, normalizace, listopadová revoluce, obnovení demokracie	8
• ČR ve vztahu k Evropě	2
• Vodstvo ČR, počasí	4
• Hospodářství ČR (nerostné suroviny, průmysl, zemědělství, energetika)	2
Souhrnné opakování	3
Počet hodin celkem	25

Tabulka 3 - Vlastivěda

Vidíme, že vlastivědná výuková témata můžeme rozdělit na dvě skupiny: na vlastivědné učivo dějepisného zaměření (první čtyři body tabulky) a vlastivědné učivo zeměpisného zaměření (vodstvo ČR, počasí, hospodářství ČR). V kapitole 3.4.1 jsme uvedli, že druhá a třetí vyučovací hodina sobotní výuky v *Czech School Manchester* je věnována právě výuce dějepisných a zeměpisných témat. Období praktické stáže zahrnovalo celkem 13 sobot, kdy byla výuka realizována ve školních třídách. Celkový počet 26 vyučovacích hodin tedy vlastivědu činí výukovou oblastí, jež se učiteli v daném časovém rozmezí může podařit odučit celou.

Představili jsme celý obsah učiva 5. ročníku, které je ve školním vzdělávacím programu CSM rozvrženo do měsíců březen až červen, tedy do měsíců, v nichž probíhala praktická stáž. V následující části práce se zaměříme na to, kolik učiva se v rámci stáže podařilo odučit.

4.2 Učivo odučené v rámci praktické stáže

V kapitole 4.1 jsme představili celý obsah učiva 5. ročníku *Czech School Manchester* tak, jak je uveden ve školním vzdělávacím programu této instituce. Doplnili jsme jej o návrh minimálního počtu vyučovacích hodin, které by výuce jednotlivých výukových témat měly být věnovány. Upozornili jsme přitom na to, že tyto počty hodin minimálně v případě dvou výukových oblastí ze tří (českého jazyka – mluvnice a literární výchovy) výrazně přesahují počet vyučovacích hodin, které byly v analyzovaném období od března do července 2019 realizovány, a proto výukové oblasti nemohly být odučeny v jejich celé šíři. Pravdivost

tohoto tvrzení se nyní pokusíme dokázat prostřednictvím přehledu učiva, jež bylo v uvedeném časovém období odučeno v rámci praktické stáže.

Přehled odučeného učiva uvádíme v následující tabulce, v níž je v prvním sloupci uvedeno pořadí výukové soboty. Obsahem druhého sloupce je přehled učiva, jež bylo v danou výukovou sobotu odučeno; ve třetím sloupci se nachází údaje o tom, kolik vyučovacích hodin bylo v danou sobotu realizováno. V tabulce jsou zaznamenány všechny kalendářní soboty za období 1. března–13. července 2019.¹² Číslování 1), 2) a 3) označuje jednotlivé vyučovací hodiny.

Návrh výběru učiva pro výukové období březen–červenec 2019		
Pořadí výukové soboty	Učivo	Počet vyučovacích hodin ve třídě
1.	1) Opakování předpon s(e)-, z(e)-, vz-; opakování psaní Ě/JE, MNĚ/MĚ 2) Základní informace o ČR: státní symboly ČR 3) Opakování: kraje a krajská města ČR; Rudolf II., Marie Terezie, Josef II.	3
2.	1) Opakování: slovní druhy, mluvnické kategorie, pády, rody a vzory 2) Opakování: Marie Terezie, Josef II. 3) Průmyslová revoluce	3
3.	1) Opakování: podstatná jména, přídavná jména; podmět, přísudek; rody podstatných jmen; tvrdá přídavná jména 2) Státní zřízení ČR – Česká republika vs Velká Británie 3) Opakování: státní symboly ČR	3
4.	1) Nevyjádřený a několikanásobný podmět; opakování: tvrdá přídavná jména; měkká přídavná jména 2) Průmyslová revoluce, 19. století 3) Hory a pohoří ČR	3
5.	1) Jazykový test 2) Jazykový test; přídavná jména přivlastňovací – úvodní seznámení 3) Druhy přídavných jmen; opakování: hory a pohoří ČR a památky na jejich území	3
6.	Velikonoční prázdniny	0
7.	Velikonoční prázdniny	0
8.	Velikonoční prázdniny	0
9.	1) Přídavná jména; věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé; čtení textu 2) Přímá řeč; kritické čtení textu; české osobnosti 19. století a jejich přínos/díla	3

¹² Přesné datum trvání praktické stáže.

	3) Hory a pohoří ČR; známá místa a památky českých hor a pohoří – dokončení	
10.	Výuka proběhla mimo školu	0
11.	1) Opakování – věta jednoduchá, souvětí; opakování – přímá řeč 2) 1. světová válka 3) 1. světová válka – dokončení	3
12.	1) Zájmena 2) Opakování – 1. světová válka 3) Vodstvo ČR	3
13.	1) Druhy zájmen, zájmena osobní 2) Opakování – vodstvo 3) Dvacáté století po 1. sv. v.: Rozvoj československého průmyslu a kultury mezi válkami	3
14.	Školní prázdniny	0
15.	1) Druhy zájmen – procvičování; číslovky, druhy číslovek 2) Podnebí a počasí České republiky 3) Podnebí a počasí České republiky	3
16.	1) Souhrnné opakování na závěrečný test 2) Souhrnné opakování na závěrečný test 3) Souhrnné opakování na závěrečný test	3
17.	1) Závěrečný test 2) Rok, roční období 3) Rok, roční období	3
18.	1) Rozbor opraveného závěrečného testu; rok, roční období – dokončení 2) Práce s textem „Jak Mach a Šebestová jeli na prázdniny“ (5. + 6. třída dohromady) 3) Dokončení práce s textem „Jak Mach a Šebestová jeli na prázdniny“; hra „Brainbox“ – rozšiřování dějepisných a zeměpisných znalostí o České republice	3
19.	Předávání vysvědčení	0
20.	Závěrečný školní výlet	0
Počet vyučovacích sobot celkem / sobot ve výukovém období celkem		20
Z toho počet vyučovacích sobot realizovaných ve školní třídě		13
Počet vyučovacích hodin celkem		60
Z toho počet vyučovacích hodin realizovaných ve školní třídě		39
Počet vyučovacích sobot realizovaných mimo školní třídu		3
Počet vyučovacích hodin realizovaných mimo školní třídu		9
Počet volných vyučovacích sobot		4
Počet volných vyučovacích hodin		12

Tabulka 4 - Návrh výběru učiva pro výukové období březen–červenec 2019

V této kapitole se zaměřujeme primárně na vztah objemu učiva a časové dotace na výuku. Nyní se nejprve budeme věnovat tomu, kolik sobot zahrnovalo období praktické stáže a co bylo jejich náplní. Následně detailněji pojednáme o odučeném učivu.

Z tabulky můžeme vyčíst informaci, že období praktické stáže zahrnovalo celkem 20 sobot. Sobotní výuka v CSM sestává ze tří vyučovacích hodin, během 20 sobot jich

tedy může být odučeno celkem 60. Vidíme ale, že výuka ve školních třídách proběhla pouze v průběhu 13 sobot, v jejichž rámci bylo odučeno 39 vyučovacích hodin. Tři soboty z celkového počtu byly věnované aktivitám, jež probíhaly mimo školu, konkrétně výuce mimo školu, jež byla společná pro všechny žáky (vyučované učivo se tedy nedalo přizpůsobit jednotlivým třídám), dále slavnostnímu předávání vysvědčení a s ním spojenému zábavnému doprovodnému programu pro děti a jejich rodiče; poslední sobota byla věnována závěrečnému školnímu výletu. O těchto sobotách tedy neprobíhala výuka ve školních třídách, proto je v tabulce uveden počet 0. Poslední skupinu představují soboty, v jejichž rámci probíhaly prázdniny. Tuto skupinu sobot je důležité zmínit zejména proto, že má za následek úbytek vysokého počtu vyučovacích hodin. Prázdniny pokryly celkem čtyři soboty, z časového plánu tedy v důsledku toho bylo odečteno 12 vyučovacích hodin, které čítají 20 % z celkového počtu 60. Tímto se potvrzuje naše tvrzení z kapitoly 3.4.1, v níž jsme uvedli, že časovou dotaci na výuku významně ovlivňují prázdniny, nejvíce pak prázdniny velikonoční. Ztráta 20 % vyučovacích hodin je dle našeho názoru nezanedbatelné množství.

Pro následující část práce je nejdůležitějším údajem počet vyučovacích hodin, které byly odučeny ve školních třídách. Připomeňme tedy, že období praktické stáže zahrnovalo celkem 20 sobot, tedy 60 vyučovacích hodin; výuka ve školních třídách proběhla v průběhu 13 sobot, které čítají 39 vyučovacích hodin. Ve školní třídě tedy žáci strávili 65 % sobot, jež období praktické stáže zahrnovalo.

Výše uvedená tabulka odráží několik aspektů výuky 5. třídy, na něž zde chceme upozornit. Z tabulky je patrné, že první tři soboty byly věnované převážně opakování učiva z předchozí části školního roku. Důvodem pro to byla nutnost úvodního seznámení se s žáky a vyzporování, jaký způsob výuky žákům i učitelům nejvíce vyhovuje. Mezník představuje třetí sobota, kdy byla do výuky zařazena nová výuková témata. Při této sobotě byla výuka také poprvé realizována prostřednictvím pracovních listů, jež jsou obsahem a výstupem kapitoly 7 (viz dále). Do výuky prvních tří sobot jsme zařadili též opakování či připomenutí základních informací o České republice.

Při srovnání přehledu odučeného učiva s obsahem vlastivědného učiva dle ŠVP *Czech School Manchester* (viz kap. 4.1.3) zjistíme, že zejména dějepisně zaměřená výuková témata se nepřekrývají. Příčinou toho je skutečnost, že vlivem nedostatku času nebyla v části školního roku před praktickou stáží odučena všechna témata, jež do tohoto období náleží. Pro zachování kontinuity výuky jsme se rozhodli ve výuce dějepisně

zaměřených témat zopakovat poslední učební látku, jež byla před praktickou stáží odučena (tj. osvícenství, Marie Terezie), a poté navázat výukou následující látky, jež zahrnuje témata průmyslová revoluce a 19. století. Po tématu 19. století v ŠVP CSM následuje dvacáté století po 1. světové válce a vznik Československa. Chybí tedy samostatné téma 1. světové války, které jsme se rozhodli přidat a vyučovat jej po 19. století, aby žákům mohla být následující témata prezentována v kontextu. Vidíme však, že zbylá dějepisně zaměřená témata (meziválečný vývoj, 2. světová válka, období komunismu, Pražské jaro, normalizace, listopadová revoluce a obnovení demokracie) kvůli nedostatku času nebyla odučena.

Podobně jsme postupovali při výuce zeměpisně zaměřených vlastivědných témat. Nejprve jsme se věnovali odučení tématu hory a pohoří ČR, jež je obsahem části ŠVP pro období před praktickou stáží, a následně jsme navázali tématy vodstvo ČR a počasí, která jsou již obsahem přehledové tabulky v kapitole 4.1.3. V tabulce přehledu odučeného učiva (viz výše) vidíme, že po závěrečném testu došlo k výuce tématu rok a roční období, kterým jsme rozšířili výukové téma počasí. V průběhu praktické stáže se tedy nestihlo probrat pouze jedno zeměpisné téma – hospodářství ČR.

Nejnáročnější na plánování a odučení učiva v co největším rozsahu jsou výukové oblasti český jazyk – mluvnice a literární výchova. Výše jsme již uvedli, že při výuce v *Czech School Manchester* dochází k výuce těchto dvou výukových oblastí v rámci první vyučovací hodiny, jež je věnována právě českému jazyku a literatuře. Úlohou učitele je, aby učivo z ŠVP vhodně vybíral a kombinoval. V přehledové tabulce odučeného učiva vidíme, že první tři vyučovací hodiny byly věnovány opakování, následující hodiny českého jazyka již byly věnovány nové látce. Při promýšlení obsahu jednotlivých hodin a vytváření pracovních listů jsme usilovali o to, aby v co největší míře docházelo k propojování vzájemně souvisejících témat. Podrobněji o tom pojednává kapitola 7.2 (viz dále). Při srovnání přehledové tabulky odučeného učiva s tabulkami, jež jsou obsahem kapitol 4.1.1 a 4.1.2 zjistíme, jak malé množství učiva bylo možné v období od března do července odučit. Z 16 jednotlivých výukových témat¹³ (vč. souhrnného opakování) českého jazyka – mluvnice bylo odučeno 8. Literární výchova sestává z 10 výukových témat, z nichž jsme do výuky českého jazyka a literatury v úplnosti zakomponovali 3: reprodukci textu, rozlišování podstatného od méně podstatného, klíčová slova a pojmy; hlavní myšlenku literárního díla nebo ukázky a souhrnné opakování. Věnovali jsme se

¹³ Jednotlivá témata jsou v tabulce naznačena odrážkou.

rovněž povídání o knihách, okrajově též o divadle. Výukové oblasti český jazyk – mluvnice a literární výchova dohromady obsahují 26 výukových témat. Při výuce v rámci praktické stáže bylo odučeno 11 z nich, což činí 42 %. Tento údaj dokazuje pravdivost našeho tvrzení o nedostatečné časové dotaci na výuku.

4.3 Shrnutí

V kapitole 4 jsme provedli analýzu školního vzdělávacího programu pro 5. ročník *Czech School Manchester*. Zaměřili jsme se na analýzu jeho obsahu pro období školního roku, v němž probíhala výuka v 5. třídě v rámci praktické stáže, tedy na měsíce březen až červen. Nejprve jsme uvedli přehledové tabulky učiva všech tří výukových oblastí, z nichž ŠVP CSM sestává; jsou jimi český jazyk – mluvnice, literární výchova a vlastivěda. Kromě učiva jsme v tabulkách uvedli též jeho minimální hodinovou dotaci. Zabývali jsme se rovněž tím, jaké učivo bylo v rámci praktické stáže odučeno. Ukázali jsme, že ani jednu z výukových oblastí se v průběhu praktické stáže v důsledku nedostatku vyučovacích hodin nepodařilo odučit celou. Tím jsme potvrdili tvrzení, že časová dotace na výuku v CSM je pro možnost odučení učiva dle ŠVP v jeho plném rozsahu nedostačující.

Tabulka učiva, jež bylo v rámci praktické stáže odučeno, může sloužit jako návrh a inspirace pro výběr učiva pro výuku v 5. třídě, jehož odučení je v průběhu března až června každého školního roku reálné. Je však nutné upozornit na to, že každá skupina žáků je jiná, nemusí se tedy vždy podařit odučit přesně takové množství učiva, jež se podařilo odučit v rámci praktické stáže.

5 Charakteristika žáka 5. třídy ZŠ

V předchozích částech práce jsme již zmínili, že se zaměřujeme na vzdělávání žáků 5. třídy v *Czech School Manchester*, které bylo hlavní náplní praktické stáže, jež byla podnětem pro vznik této práce. V kapitole 3 jsme upozornili na problém nedostatečnosti časové dotace na výuku vzhledem k rozsahu školního vzdělávacího programu této organizace. V kapitole 4 jsme se zabývali podobou školního vzdělávacího programu pro 5. třídu CSM. Ještě předtím, než přistoupíme k podrobnějšímu popisu náplně praktické stáže a žáků CSM, se v této kapitole zaměříme na popis žáka 5. třídy z hlediska vývojové psychologie. V kapitole 6 tento popis rozšíříme o charakteristiku a specifika žáků vyučovaných v CSM.

Tato kapitola nejprve popisuje, proč 5. třídu v rámci vývoje jedince chápeme jako mezník; dále se zaměřuje na rozvoj kritického myšlení žáků a význam rodiny a školy pro vývoj žáka 5. třídy. Věnuje se též tématu hlavních činností poznávání světa žáky a řečovému vývoji žáka 5. třídy. Takový popis je užitečný proto, abychom upozornili na vývojové aspekty, které je při přípravě a realizaci výuky žáků v 5. třídě užitečné zohledňovat.

5.1 Pátá třída jako mezník

Období páté třídy ZŠ představuje pro vývoj jedince jakýsi mezník. Ze školního hlediska se dítě 5. třídy ZŠ nachází v období přecházení na 2. stupeň ZŠ či na nižší stupeň středních škol a víceletých gymnázií. Z hlediska vývojové psychologie můžeme žáka 5. třídy zařadit do několika vývojových období. Žáky 5. třídy představují děti ve věku 10–11 let. Tento věk je podle Čápa a Mareše (2005) horní hranicí období tzv. mladšího školního věku, po kterém následuje období puberty (přibližně od 13 do 15 let) a adolescence (přibližně od 15 do 20 let). Období mezi 11. a 13.–14. věkem dítěte, tedy přechod od dětství k dospívání, označují jako prepubertu. Na základě tohoto rozčlenění můžeme konstatovat, že se žák 5. třídy nachází na rozhraní mezi mladším školním věkem a prepubertou: ještě stále u něj dochází k rozvíjení kompetencí období mladšího školního věku a zároveň už se mírně začínají projevovat důležité vývojové změny období puberty, což je pro období prepuberty charakteristické (srov. Čáp – Mareš 2007: 228–233).

Podobně období 10–11 let charakterizují Langmeier a Krejčířová (1998), kteří používají označení mladší školní období a za jeho horní hranici považují věk 11 až 12 let. Uvádějí, že se pro toto období někdy užívá pouze označení školní věk, označení mladší školní období však má své opodstatnění, jelikož povinná školní docházka trvá i v následujícím období pubescence, které bývá označováno jako starší školní věk (srov. Langmeier – Krejčířová 1998: 115). S tímto tvrzením se ztotožňujeme, a proto v naší práci používáme označení mladší školní období, resp. mladší školní věk.

M. Vágnerová (2012) užívá pro celé období, v němž dítě navštěvuje základní školu (tedy období přibližně od 6 do 15 let), souhrnné označení školní věk.¹⁴ Dítě navštěvující 5. třídu ZŠ se podle Vágnerové nachází ve fázi středního školního věku, která trvá od 9 do 11–12 let. Na toto období navazuje fáze středního školního věku – období 2. stupně ZŠ až do ukončení povinné školní docházky, tedy přibližně od 12 do 15 let. Podle Vágnerové fáze středního školního věku neobsahuje žádný významný biologický ani sociální mezník (srov. Vágnerová 2012: 255). Toto tvrzení však zcela neodpovídá žákům 5. třídy CSM, na něž se zaměřujeme; do značné míry též popírá užitečnost vymezení termínu prepuberta. Domníváme se, že důležitým mezníkem a úkolem fáze středního školního věku je, minimálně na jejím konci, přechod od mladšího školního věku k pubertě – tedy prepuberta, v níž se začínají projevovat náznaky biologických a sociálních změn, které se plně rozvíjejí v následujícím období puberty.

Vymezením pojmu žák 5. třídy se dále zabýval mj. M. Kučera (2005). Následující podkapitola podrobněji pojedná o kognitivním vývoji žáka 5. třídy základní školy.

5.2 Kognitivní vývoj žáka 5. třídy

5.2.1 Rozvoj kritického myšlení žáků

V předchozí podkapitole jsme pojednali o tom, že 5. třída je pro žáky mezníkem. To se odráží i v potřebách žáků a jejich kognitivním vývoji. V tomto věku žáci začínají více kriticky přemýšlet, a to nejen o věcech kolem nich, ale také o sobě. V období mladšího školního věku dochází k přechodu od naivního realismu ke kritickému realismu.

¹⁴ Termín školní věk v naší práci používáme v souladu s Vágnerovou (2012).

Na počátku povinné školní docházky žáci přijímají skutečnost takovou, jaká je; jsou přitom závislí na tom, co jim autority (např. rodiče a učitelé) povědí a přejímají jejich názory, o kterých nepochybují nejen proto, že pocházejí od autority, ale také proto, že sdělení autorit chápou jako danost. Teprve později, ve věku okolo 10–12 let, když se začíná projevovat dospívání, se žáci stávají kritičtějšími. Závislost na realitě pro ně začíná představovat omezení, jejich přístup ke světu začíná být kriticky realistický. Žáci postupně přestávají být vázání na konkrétní skutečnost; tuto vázanost úplně překonají ve starším školním věku formálně logickým myšlením. Pro vývoj kritického myšlení žáků jsou v rámci školy důležití vychovatelé, kteří mohou kritičnost žáků (např. vůči autoritám) korigovat a vymezovat jí hranice. Na základě svého postoje vychovatelé kritičnost žáků buď tolerují či dokonce podporují, nebo ji s nelibostí potlačují (srov. Langmeier – Krejčířová 1998: 116, Vágnerová 2012: 275).

Žáci se však nestávají kritičtějšími pouze k okolnímu světu, ale také k sobě samým. Děti 5. třídy jsou k sobě kritičtější než mladší školáci; uvědomují si, jaké jsou, v čem se podobají ostatním a v čem se od ostatních liší. Uvědomují si stálost své osobnosti a jedinečnost sebe sama. Výrazně se rozvíjejí sebehodnotící emoce, které zároveň regulují chování žáků a podporují rozvoj sociálních kompetencí. Při výuce žáků nejen v 5. třídě je důležité si uvědomovat, že v období školního věku si děti potvrzují své kvality v oblasti výkonu i sociální akceptace. Žáky výrazně ovlivňují prožitky úspěšnosti a neúspěšnosti – zatímco prožitky úspěšnosti v žácích posilují míru jistoty své vlastní přijatelnosti, prožitky neúspěšnosti vedou k rozvoji pocitů nedostačivosti a méněcennosti (srov. Vágnerová 2012: 308, 364–365). Je žádoucí, aby ve školním prostředí v co nejvyšší míře docházelo k posilování vlastní přijatelnosti dítěte. Kladné sebehodnocení dítěte se zvyšuje např. prostřednictvím pochvaly a uznání, které žák ve školním prostředí získává svou pílí a snaživostí. Jak uvádí Čáp a Mareš:

„Za příznivých podmínek dochází dítě k poznání toho, že dobrými výkony, úsilím, snahou lze dosáhnout vnitřního uspokojení z osvojení dovednosti a z dobrého výkonu a také kladného hodnocení významných druhých, tedy rodičů učitelů, prarodičů aj. To je moment důležitý pro rozvíjení vůle a sebehodnocení osobnosti pro celý další život“ (Čáp – Mareš 2007: 230).

Důležité je předcházet úmyslnému zahanbování žáků, které může vést k pocitům studu či viny a následným pocitům méněcennosti. V nepříznivých podmínkách žáci přestávají vynakládat úsilí, rezignují a nesnaží se o dosažení dobrých učebních výsledků. Pocit méněcennosti se může postupně přeměňovat v komplex méněcennosti, který se vyznačuje zvýšenou hladinou úzkosti, narušením vývoje zájmů a motivace, často též nepříznivými formami vyrovnávání se s náročnými životními situacemi. Za těchto podmínek se dítě může snažit upozorňovat na sebe způsoby, které nepříznivě narušují výuku – šaškováním, uličnictvím apod. (srov. Čáp – Mareš 2007: 230).

Oproti předchozímu vývojovému stádiu – předškolnímu období – mají žáci mladšího školního věku, potažmo žáci 5. třídy již vyvinutější schopnost seberegulace, která v průběhu školních let rychle narůstá. Žáci jsou čím dál tím více schopni na určitou dobu odložit bezprostřední uspokojení svých potřeb, vlivem čehož jsou pozornější, vytrvalejší a ve vnímání méně závislí na svých okamžitých přáních a potřebách. Mohou se tak lépe soustředit na (školní) práci a zároveň se stávají dobrými a stále častěji i kritickými pozorovateli – žáci už nevnímají pouze to, co se ke vnímání vnucuje, ale i to, na co zcela záměrně dávají pozor. Vnímání se tedy stává více cílevědomým aktem – pozorováním (srov. Langmeier – Krejčířová 1998: 118–119, 128).

5.2.2 Význam rodiny a školy pro vývoj žáka 5. třídy

Pro žáky 5. třídy a jejich intelektovou výkonnost je velmi důležitá výkonová motivace a dobrý pracovní postoj. Tyto vlastnosti mohou být ovlivňovány v předškolním i školním věku. Především u malých dětí musí motivace k podání dobrého výkonu přicházet zvnějška (např. formou uznání, pochvaly, obdivu). Postupně se motivace stává součástí soustavy vnitřních pohnutek. Na výkonovou motivaci a dobrý pracovní postoj může mít značný vliv nejen škola, ale i rodina (srov. Langmeier – Krejčířová 1998: 127).

Rodina a škola, ještě spolu s vrstevnickou skupinou, mají pro žáka 5. třídy nezastupitelný význam. Ačkoli se může vůči všem těmto skupinám ze strany žáků vyskytnout nevole, kritičnost a distancování, všechny jsou důležité pro rozvoj osobnosti dítěte (srov. Vágnerová 2012: 312). V období prepuberty se začínají projevat tělesné, psychické a sociální změny. Zatímco průběh somatických změn nemůžeme výrazněji ovlivnit, na průběh psychických změn a sociálního postavení působí řada faktorů. Kromě toho, že v těle začínají probíhat výrazné hormonální pochody, které mají vliv na nervový

system dítěte, dochází také k tomu, že dítě pozoruje nejen změny na svém těle, ale i to, jak se mění přístup dospělých k němu. Dítě na to může reagovat nejen touhou po dospělejším postavení na straně jedné, ale i nejistotou, popř. úzkostí na straně druhé. Důležitou roli zde hrají sociální, ekonomické a kulturní faktory a výchovný postoj osob, které jsou pro jedince významné – např. rodičů a učitelů (srov. Langmeier – Krejčířová 1998: 138). V důsledku působení těchto faktorů u mnoha dospívajících jedinců mezi tělesnými, psychickými a sociálními změnami existují značné rozdíly: jsou děti, u nichž se v tomto období neprojevují žádné změny pohlavního zrání, zato ale již začínají myslet abstraktním způsobem, v důsledku čehož začínají být kritické vůči ostatním i sobě, což je pro dospívající charakteristické. U jiných dětí v tomto období naopak již zřetelně začalo pohlavní dospívání, ale emočně, intelektuálně a sociálně jsou tyto děti ještě dětinské. V obou případech platí, že děti 5. třídy ještě potřebují být vedeny a kontrolovány dospělými, které většinou představují již zmínění rodiče a učitelé ve škole.

Domácí i školní prostředí by žákům mělo být nápomocné při hledání způsobu, čemu a jak se učit a jak zvládat školní práci, která někdy navíc může být pro žáky nudná. Významnou roli hraje pozornost. Ovládnutí pozornosti, tedy schopnost pozornost flexibilně přesouvat a rozdělovat, se zlepšuje mezi 8. a 11. rokem. Mladším školákům nutnost přesouvat pozornost z jedné činnosti na druhou (např. číst zadání z tabule a zapisovat si jej do sešitu) činí větší problémy než žákům 5. třídy. Žáci 5. třídy si jsou i více vědomi toho, jak pozornost ovlivňuje výsledek jejich práce (neumějí však ještě vysvětlit, proč tomu tak je), a to patrně částečně proto, že bývají rodiči a učiteli při práci vyzýváni k tomu, aby se soustředili. Délka soustředění je ale v 10 letech dítěte ještě poměrně omezená: představuje cca 10–15 minut. Oproti mladším žákům je však pozornost dětí 5. třídy už méně zranitelná, protože v průběhu vývoje klesá citlivost k rušivým vlivům, které pozornost narušují (srov. Langmeier – Krejčířová 1998: 138, Vágnerová 2012: 286, 290–291, 293). Schopnost koncentrace pozornosti a její ovládnutí patří mezi aspekty, kterým by učitel měl přizpůsobovat svou přípravu výuky nejen v 5. třídě.

5.2.3 Práce a hra jako hlavní činnosti pro poznávání světa

Kromě již výše zmíněného je při výuce dobré zohledňovat, že mezi hlavní činnosti pro poznávání světa věcí i začlenění do lidského společenství v 5. třídě nepatří jen (školní) práce. Pro zdravý vývoj osobnosti je ještě stále nezbytná i hra, která dominuje

v předchozím vývojovém období, tedy předškolním věku. Projevy hry se v mladším školním věku proměňují: jsou bohatší, diferencovanější, projevuje se v nich tendence po přiblížení se reálné skutečnosti a je patrnější snaha po dosažení úspěchu či vítězství. Dítě navíc stále více dává přednost hrám se složitějšími pravidly. V tomto věku se učí hrát náročnější hry, které nejsou založené na náhodě, ale vyžadují logické a strategické uvažování – např. dáma, šachy (srov. Langmeier – Krejčířová 1998: 137). Potřeba hry by při výuce měla být respektována. Do výuky by měly být zařazovány takové hry a aktivity, které přispívají k výchově dětí a jejich aktivizaci při výuce. Toho dosáhneme různými typy aktivit a způsoby práce, které zároveň přispívají k výkonové motivaci a dobrému pracovnímu postojí žáků, o nichž jsme pojednali výše (viz kap. 5.2.2). Adekvátním uspořádáním vyučování a příznivým emočním klimatem ve školní třídě „se uspokojují potřeby dítěte, zejména potřeba činnosti, jeho zvědavost, radost ze získání dovedností, výkonová motivace, potřeba získat úspěch a uznání za výkon aj.“ (Čáp – Mareš 2007: 229).

Již jsme zmínili, že žák 5. třídy už není jen tím, kdo pasivně přijímá informace a podněty ze svého okolí, ale sám také chce být a je tím, kdo chce být ve svém vztahu ke světu aktivní. Ve svých úvahách žáci 5. třídy (a děti mladšího školního věku obecně) nejraději vycházejí z vlastních zkušeností, ačkoli je nedokážou vždy správně zobecnit a aplikovat v jiných situacích. Nejsnáze rozumějí tomu, co je hodně názorné a o čem se mohou snadno přesvědčit. Psychickému zaměření dítěte proto nevyhovuje pouhé pasivní přejímání poznatků a způsobů chování, které vedou k tomu, že dítě nevyužívá svých vývojových možností. Žáci mladšího školního věku potřebují věci prozkoumávat, a to nejlépe skutečnou, reálnou činností. Langmeier a Krejčířová (1998) upozorňují na skutečnost, že nejhůře se učí děti, kterým se dostává pouze slovního výkladu učiva, jak je to ve školách často běžné. Žáci, kteří kromě slovního výkladu mají také možnost vidět vyložené vztahy konkrétně znázorněny na obrázcích, se učí lépe. Nejlépe se učí ti žáci, kteří mají kromě výkladu a obrázků k dispozici další materiál, s nímž mohou experimentovat a probíranou látku tak prozkoumávat do větší hloubky. Je tedy důležité neomezovat výklad na nezbytné (slovní) minimum, ale doplňovat jej o vhodné výukové materiály a prokládat aktivitami různého druhu. V neposlední řadě je při přípravě výuky vhodné brát v potaz to, že žáci v tomto věku „preferují jednoduchý výklad, který by platil obecněji a nerušila jej řada podmínek, jež musí nastat, aby se s ním dalo počítat“ (Vágnerová 2012: 272).

5.2.4 Řečový vývoj žáka 5. třídy

Proces učení se ve školním věku mnohem více než v předchozích vývojových obdobích opírá o řeč, která se výrazně vyvíjí. Školně zralé dítě, které nastupuje do školy, má obvykle dostatečnou slovní zásobu i jazykové zkušenosti, které jsou potřebné pro mluvení o běžných věcech a porozumění verbálnímu sdělení jiné osoby. V období mezi 6 a 11 lety se jazykové schopnosti dále rozvíjejí, postupně dochází k značnému nárůstu slovní zásoby, délky a složitosti vět. Žáci jsou schopni delší a syntakticky složitější věty a souvětí nejen produkovat, ale také zpracovávat a interpretovat. Na vyšší úroveň postupuje též znalost a užívání gramatických pravidel, na což má velký vliv školní výuka, v níž se jim žáci – především při výuce českého jazyka – učí.

Prostřednictvím školy, rodiny, vrstevnické skupiny i médií se rozvíjí slovní zásoba žáků, přičemž každá skupina osob či instituce je obohacuje svým specifickým způsobem: jiná slova děti recipují a používají v rodině, jiná ve škole, ve volném čase s kamarády a v dalších situacích. Nejedná se přitom o pouhý nárůst slovní zásoby; žáci také hlouběji poznávají význam slov, což je významně podporováno školní výukou, v jejímž rámci se děti učí hledání a chápání rozdílů, podobností i totožností mezi významy slov. Všechny výše uvedené jazykové schopnosti a znalosti žákům umožňují lepší porozumění složitějším sdělením a přesnější vyjadřování, čímž nad užíváním jazyka získávají větší kontrolu (srov. Fernándezová – Cairnssová 2014: 117, Langmeier – Krejčířová 1998: 119, 121, Vágnerová 2012: 296–297).

6 Praktická stáž v Czech School Manchester

Ústředním tématem této kapitoly je praktická stáž v *Czech School & Community Manchester* a popis žáků, kteří tuto organizaci navštěvují. Podnětem pro vznik práce byla výuka v 5. třídě CSM, která činila hlavní náplň stáže. Předchozí kapitola se zaměřovala na obecný popis žáků 5. třídy ZŠ z hlediska jejich tělesného, psychického a kognitivního vývoje. Cílem této kapitoly je popsat nejen náplň praktické stáže, ale také to, v čem jsou žáci 5. třídy CSM specifičtí, tedy co dalšího je kromě toho, co jsme již uvedli v kapitole 5, při výuce těchto žáků potřeba zohledňovat.

6.1 Pracovní náplň stáže¹⁵

Praktickou stáž v organizaci *Czech School & Community Manchester* jsem absolvovala v období od 1. března do 13. července 2019. V tomto období organizace sestávala z české a slovenské části a nesla název *Czech and Slovak School & Community Manchester*;¹⁶ docházelo v ní tedy k výuce potomků nejen českých, ale i slovenských krajanů žijících v Manchesteru a okolí.

Hlavní náplní stáže byla příprava a realizace pravidelné sobotní výuky v jedné z českých tříd, konkrétně v 5. třídě, v níž jsem po dobu praktické stáže vyučovala předměty český jazyk a literatura a vlastivěda se zaměřením na české reálie. Náplň výuky předmětů byla stanovena školním vzdělávacím programem, jemuž jsme se v této práci věnovali v kapitole 4. Dále jsem se podílela na organizaci a přípravě doplňkové výuky a akcí pro děti a jejich rodiče, které děti blíže seznamovaly (nejen) s českou kulturou, svátky a tradicemi. Mezi ně patřila např. výroční večeře, jednodenní mimoškolní výuka či víkendový výlet do přírody. Některé z těchto akcí byly společné pro českou i slovenskou část organizace, účastnily se jich tedy společně české i slovenské děti a jejich rodiče. V neposlední řadě činily náplň stáže administrativní povinnosti, mezi něž patřilo vedení docházky a třídnice.

¹⁵ Vzhledem k popisu vlastních zkušeností, pozorování a postřehů v této podkapitole přecházíme od užívání autorského plurálu k užívání ich-formy.

¹⁶ O vývoji názvu organizace jsme blíže pojednali v kapitole 3.2.

Podmínkou stáže byla též pravidelná účast na supervizních setkáních, která se konala každou sobotu po skončení výuky. Tato setkání sloužila především k diskutování o průběhu výuky v daném dni, řešení případných problémů a nesnází s výukou spojených a dále k přípravám aktivit doplňkové výuky a dalších akcí, o nichž jsme pojednali výše.

6.2 Specifika výuky žáků CSM

Pro žáky 5. třídy CSM, kteří byli v rámci stáže vyučováni, platí charakteristika žáků 5. tříd základních škol, která je obsahem kapitoly 5. Při přípravě i realizaci výuky těchto žáků je však kromě již zmíněného nutné brát ohled také na to, v čem je tato výuka i samotní žáci odlišná od každodenní výuky a žáků českých základních škol, kteří jsou zároveň roditelými mluvčími českého jazyka.

V první řadě je potřeba si uvědomit, že sobotní výuka v CSM pro žáky všech tříd představuje výuku, která následuje po té, již žáci absolvují během pracovního týdne v anglických školách. Sobotní výuka je pro ně něčím, co absolvují nad rámec své povinné školní docházky, což se na žácích projevuje různě: někteří nemají přílišnou chuť k výuce, nebo je jejich postoj vůči ní alespoň neutrální, jiní se výuky účastní rádi, ať už kvůli kamarádstvím se spolužáky, oblibě vyučujícího či samotné náplni výuky. Významnou roli v tom hraje skutečnost, zda se výuky účastní dobrovolně či z rozhodnutí svých rodičů.

S přibývajícím věkem narůstá důležitost vnitřní motivace žáků, která výrazně ovlivňuje to, zda se sobotní výuky chtějí účastnit a pokračovat v ní nebo ne. Na motivaci žáků má vliv řada faktorů, z nichž jedním z nejzásadnějších je vztah k českému jazyku, potažmo k České republice. Děti se výrazně odlišují v míře osvojení českého jazyka, na niž má vliv především to, zda čeští rodiče (příp. ten z rodičů, který je českého původu a pro něhož je čeština rodným jazykem) s dítětem mluví česky nebo ne a zda jsou v užívání češtiny vůči dítěti důslední, nebo při komunikaci s dítětem přepínají mezi různými jazyky – zpravidla mezi češtinou a angličtinou.

Kladný vztah žáků k České republice, který pozitivně ovlivňuje motivaci žáků, se buduje především tehdy, pokud dochází k jejím návštěvám. Čím častější tyto návštěvy jsou, tím kladnější vztah žáků k České republice zpravidla je; tento vztah je posilován také tím, pokud je náplň návštěv České republiky alespoň částečně tvořena trávením času s příslušníky širší rodiny. Nezřídka jimi bývají prarodiče dětí, se kterými v mnoha případech není možné komunikovat v angličtině. V žácích tedy narůstá potřeba učit se

českému jazyku, aby se mohli dorozumět nejen s prarodiči, k nimž mají žáci většinou kladný vztah, ale též aby se mohli v českém prostředí lépe orientovat a dorozumívat se místním jazykem. Vnitřní motivace k navštěvování výuky v CSM je silnější rovněž u těch žáků, kteří se přibližují zakončení povinné školní docházky a uvažují o dalším studiu na některé z českých středních (později i vysokých) škol.

Všechny výše uvedené aspekty je při výuce v CSM nutné respektovat a výuku co nejvíce přizpůsobit potřebám žáků jednotlivých tříd tak, aby jim výuka a její formy vyhovovaly, byly pro ně motivující, podnětné a zároveň v souladu se školním vzdělávacím programem *Czech School Manchester*. V následující podkapitole proto teoreticky pojednáme o možných způsobech vedení výuky češtiny jako cizího jazyka a představíme způsob vedení výuky zvolený pro pedagogické působení v rámci praktické stáže. Věnovat se budeme i dalším aspektům, které výuku ovlivňují a jichž by si každý učitel měl být vědom a měl by věnovat čas cílenému přemýšlení nad nimi.

6.2.1 Vyučování češtiny jako cizího jazyka a žáci CSM

Pokud je naším úkolem vyučovat češtinu jako cizí jazyk, měli bychom si být vědomi toho, že nabývání znalosti jinojazyčného kódu obecně je složitý a časově náročný proces. Existují předpoklady, které jsou k úspěšné realizaci tohoto procesu nezbytně nutné. M. Hrdlička (2009) zmiňuje tři nezbytné podmínky, jimiž jsou vrozená schopnost člověka získat znalost jazykového kódu, snaha mluvčího se cizímu jazyku naučit a dostatečně častý a intenzivní srozumitelný přístup k osvojovanému jazyku (srov. Hrdlička 2009: 11–12). Tyto podmínky úzce souvisí s tím, na co jsme upozornili již v předchozí kapitole, tedy že žáci účastníci se výuky v *Czech School Manchester* musejí být k výuce vhodně motivováni. Také jsme již zmínili, že míra přístupu k osvojovanému jazyku – v tomto případě k češtině – se u jednotlivých žáků výrazně liší. Sobotní výuka pro žáky představuje jakýsi společný základ, časový úsek, v němž žáci přicházejí s češtinou do styku prakticky ve stejné míře. Úspěšnost osvojení českého jazyka žáky je však velmi závislá na tom, jak často s češtinou přicházejí do styku i mimo toto školní prostředí. Výše jsme pojednali o tom, že úspěšnost ovlivňuje mj. volba jazykového kódu, který čeští rodiče pro komunikaci s dětmi volí, a to již od útlého věku. Tím se dostáváme k tomu, že žáci navštěvující *Czech School Manchester* představují specifickou skupinu žáků. Specifičnost spočívá v tom, že tyto žáky řadíme mezi bilingvní jedince, přičemž jedním

z jejich bilingvně osvojených jazyků je právě čeština. Z toho vyplývá, že žáci CSM nejsou žáky-cizinci v tom smyslu, že by pro ně byl český jazyk zcela neznámý. Jako cizince je označujeme především proto, že jakožto potomci českých krajanů žijících ve Velké Británii žijí mimo území České republiky. Dle terminologického rozlišení cílového jazyka na cizí a druhý jazyk pro ně na tomto území čeština představuje jazyk cizí (srov. Valková 2018: 115–117). Vzhledem k tomu, že jsou vlivem českých rodičů žáci ve větší či menší míře bilingvní, se tito žáci v CSM češtinu učí jako mateřský jazyk, nikoli jako jazyk cizí. Výuka v CSM tedy proto může probíhat a probíhá velmi podobně jako výuka rodilých mluvčích češtiny na základních školách v České republice. Obsah výuky je proto právem závislý na školním vzdělávacím programu CSM, jež rámcově vychází z RVP pro základní vzdělávání v ČR.

I přesto však při výuce žáků *Czech School Manchester* učitel stojí před otázkou, jakým způsobem žáky, kteří se češtinu učí jako mateřský i cizí jazyk zároveň, vyučovat. Domníváme se, že dobrým vodítkem k volbě vhodného způsobu výuky je míra osvojení českého jazyka žáky, jejich vztah k tomuto jazyku a celkový přístup k výuce. Je velmi pravděpodobné, že se každý žák bude v těchto aspektech lišit. Můžeme tedy říci, že neexistuje způsob výuky, jež by byl aplikovatelný pro výuku jakéhokoli žakovského složení třídy. Učitel by měl volit takovou vyučovací metodu, která nejvíce odpovídá potřebám a schopnostem žáků a cílům, jichž chce učitel výukou dosáhnout. Vyučovací metoda se podřizuje též učivu, jež plánujeme vyučovat. Hrdlička (2010) v této souvislosti vymezuje tři komponenty, které jsou při sestavování a plánování obsahu výuky klíčové. Heslovitě tyto komponenty označuje jako výchozí bod (tzn. „Kde jsme?“), cílový stav („Kam (až) chceme jít?“), „Čeho hodláme dosáhnout?“) a procesuální složku („Jakým způsobem?“), jež se nyní nachází v popředí našeho zájmu (srov. Hrdlička 2009: 162–163). Připomeňme, že se v průběhu času formovala celá řada vyučovacích metod. K neznámějším patří gramaticko-překladová metoda, přímá metoda, přirozená metoda, situační metoda, audioorální metoda, audiovizuální metoda, metoda reakcí pohybem, komunitární metoda, sugestopedická metoda a komunikační metoda. Naším cílem však není o těchto metodách pojednávat podrobněji, dále se zaměříme pouze na tu, již jsme využívali při výuce v CSM. Detailnější informace o těchto metodách, jakož i o metodách dalších můžeme najít například u M. Hrdličky (2005, 2009, 2010) a J. Valkové (2014, 2016).

Pátou třídu CSM, na niž se v této práci zaměřujeme, v průběhu praktické stáže navštěvovali dva žáci, z nichž ani jeden neměl slovní zásobu a gramatiku osvojené zcela na úrovni rodilého mluvčího. K jejich výuce bylo tedy nutné zčásti přistupovat tak jako k výuce cizinců, pro něž český jazyk není jazykem mateřským. Bylo tedy nutné rozhodnout, prostřednictvím jaké metody žáky vyučovat. Při výuce 5. třídy jsme vycházeli z komunikační metody, která se ve výuce jazyků začala výrazně uplatňovat od počátku 70. let minulého století. Důvodem pro zvolení této metody byly především dva ze tří jejích podstatných rysů, na něž upozornil Hrdlička (2005 a 2010). Prvním z nich je adresnost, tedy to, že na rozdíl od většiny výše uvedených vyučovacích metod se v komunikační metodě pozornost zřetelně obrací k žákovi-jinojazyčnému mluvčímu a jeho komunikačním potřebám a jazykové (resp. komunikační) kompetenci. To znamená, že by se vyučovaná látka „neměla prezentovat podle obecně rozšířeného principu *všechno všem*, resp. *totéž všem*, nýbrž diferencovaným způsobem“ (Hrdlička 2010: 33). Povinností učitele je tedy vybírat pro výuku vhodné učivo, tj. takové, jež přiměřeně rozvíjí znalosti žáků. S tím souvisí požadavek jeho kvantity – nemělo by docházet k nadměrnému přetěžování žáků velkým rozsahem učební látky a množstvím náročných úkolů, jež výrazně přesahují schopnosti a dovednosti žáků. Další důležitou povinností učitele je vhodné strukturování učiva a rozložení jeho výuky do jednotlivých vyučovacích hodin. Pokud si je těchto povinností učitel vědom a při plánování výuky i její samotné realizaci se jimi řídí, zajišťuje žákům přiměřeně koncipovanou a náročnou jazykovou (komunikační) průpravu, což má velmi zásadně pozitivní vliv na motivaci žáků k učení. Na tomto místě činíme poznámku k možnostem výběru vhodného učiva v CSM. Vzhledem k tomu, že bylo nezbytné při plánování výuky vycházet z ŠVP, byl výběr učiva omezený, nicméně i přesto k němu muselo nezbytně docházet (viz dále, kap. 7.2.1).

Druhým důvodem pro zvolení komunikační metody je její užitečnost, která spočívá v požadavku cíleného učení se jazyku (řeči), nikoli „o jazyce“ a praktické využitelnosti poznatků (srov. Hrdlička 2010: 34–35). V případě výuky v *Czech School Manchester* je však do určité míry učení se o jazyce realizováno. Děje se tak v důsledku toho, že – jak jsme uvedli výše – se zde žáci z velké části vzdělávají jako rodilí mluvčí češtiny, výuka o jazyce je zde tedy na místě.

Se zvolením určité metody pro výuku jazyka souvisí též role učitele, již při výuce zastává. V rámci výuky v CSM jsme usilovali o to, aby učitel co nejvíce zastával roli facilitátora neboli průvodce žáků. Žádoucí bylo, aby se žáci snažili přicházet a vzpomínat

si na věci sami a byli tak nuceni využívat svých dosud nabytých znalostí a vědomostí. Učitel je garantem pravdy, ale pouze tam, kde výuka pracuje s fakty či kde existuje pouze jedno správné řešení. V ostatních případech se žáci učí vytvářet si a prezentovat vlastní názory a postoje. V rámci vyučování cizího jazyka musí učitel též přemýšlet a zaujmout postoj k tomu, zda bude při výuce používat zprostředkovací jazyk či nikoli. V *Czech School Manchester* je uplatňována metoda „total immersion“ (viz kap. 3.1), při výuce se tedy v co největší míře užívá cílový jazyk-čeština. Zprostředkovací jazyk, jímž je v tomto případě angličtina, je užíván pouze výjimečně. V 5. třídě CSM, jež je předmětem našeho zájmu, se angličtiny užívalo pouze v krajních případech nutnosti překladu, a to většinou izolovaných slov. Roli učitele a zprostředkovacímu jazyku včetně výhod a nevýhod jeho používání při výuce se podrobněji věnují například práce L. Holé (2005), D. Nývltové (2009), S. Převrátilové (2009), D. Háňkové (2009) a M. Hrdličky (2019).

Pro navození pozitivního klimatu třídy je důležité též to, jaký postoj učitel zaujímá k chybám žáků a jakým způsobem jim poskytuje zpětnou vazbu. V rámci chyb nás zde zajímá především to, jak učitel na chyby pohlíží obecně. D. Háňková (2011) zmiňuje, že charakteristickým rysem školního prostředí je tzv. „obsese chybou“, tedy to, že jsou učitelé na chyby velmi zaměřeni a v jejich opravách spatřují jednu z hlavních náplní své práce. Upozorňuje na to, že někteří učitelé zapomínají, že smyslem jejich práce není pouze opravovat chybnou produkci, ale především vyučovat, tedy vytvářet studentům příhodné podmínky pro učení. Učitelé by si navíc měli být vědomi toho, že „nepřiměřená míra opravování může být kontraproduktivní a ve studentech vzbudit nechuť k dalšímu učení“ (Háňková 2011: 115). Je zcela přirozené, že k chybám při jazykovém vyučování dochází, učitel má několik možností, jak s chybou pracovat tak, aby studentům umožnila další rozvoj jejich jazykových schopností a dovedností. Naším cílem není věnovat se chybě detailně (chybě, její typologii a práci s ní se věnuje např. Háňková 2010 a 2011, Škodová 2012), v souvislosti s ní však chceme upozornit ještě na jeden aspekt jazykové výuky, kterým je poskytování zpětné vazby. Zpětnou vazbu přitom může poskytovat nejen učitel žákům, ale též žáci učiteli. Poskytování zpětné vazby by mělo splňovat několik podmínek. Zpětná vazba měla být především nezraňující, a přitom účinná. J. Zemek uvádí, že by při jejím poskytování mělo být zohledněno též kritérium její přiměřenosti, žádoucnosti a včasnosti. Dále bychom při ní měli používat otevřené formulace, které minimalizují nedorozumění, a neměli bychom zvyšovat hlas. Domníváme se, že dodržování těchto podmínek je při výuce mladších žáků zvláště důležité. Mladší žáci mohou být citlivější,

nevhodně zprostředkovaná zpětná vazba u nich proto může vyvolat negativní emoce a vést až ke ztrátě motivace a chuti k učení, což může mít za následek i další obtíže a problémy (např. soustavné vyrušování). Existují však techniky poskytování nezraňující zpětné vazby, které mohou být verbální i neverbální (srov. Zemek 2016: 111–117).

Uvedené aspekty vyučování češtiny jako cizího jazyka považujeme při výuce v *Czech School Manchester* za velmi důležité. Domníváme se, že každý vyučující by si jich měl být vědom a před započítím a v průběhu výuky i po jejím skončení by o nich měl přemýšlet a zvažovat, jak se s nimi dle svých zkušeností a možností nejlépe vypořádat. Pro inspiraci a doporučení vhodných metodických postupů při výuce češtiny jako cizího jazyka je možné využít například práce S. Škodové (2012), dále práce J. Šindelářové a S. Škodové (2012, 2013a a 2013b).

7 Pracovní listy pro výuku v Czech School Manchester

Tato kapitola se zaměřuje na pracovní listy, které byly autorkou práce vytvořeny pro potřeby výuky v *Czech School Manchester* v rámci praktické stáže, jejíž primární náplní bylo vedení výuky žáků v 5. třídě. Kapitola se nejprve věnuje příčinám vzniku pracovních listů a postupu, zásadám a principům dodržovaným při jejich vytváření. Dále uvádí informace o tom, kolik pracovních listů bylo v rámci stáže vytvořeno a kolik z nich je představeno v této práci. Následují metodické pokyny k jednotlivým pracovním listům, jež jsou obsaženy v přílohové části práce.

7.1 Důvody vzniku pracovních listů

Hlavním důvodem pro vznik pracovních listů byla absence výukových materiálů, které by odpovídaly nárokům a podmínkám výuky v 5. třídě *Czech School Manchester*. V předchozích částech práce jsme pojednali o problematice širě školního vzdělávacího programu CSM a nedostatečné časové dotaci na výuku, která neumožňuje odučení ŠVP CSM v jeho plném rozsahu. Dále jsme pojednali o specifikách žáků *Czech School Manchester* a jejich výuky obecně. Při výuce žáků 5. třídy CSM bylo nutné se s těmito aspekty vypořádat, což vedlo k vytvoření pracovních listů, které v práci předkládáme. Nyní přiblížíme okolnosti jejich vzniku přímo v průběhu praktické stáže.

Většinu dostupných výukových materiálů pro 5. třídu CSM představovaly učebnice, cvičebnice, pracovní sešity a čítanky pro 5. ročník ZŠ,¹⁷ určené primárně pro výuku žáků českých základních škol, kteří jsou rodilými mluvčími českého jazyka. Záhy po začátku výuky v rámci praktické stáže se ukázalo, že tyto výukové materiály nejsou pro vedení výuky ideální, a to z několika důvodů. Texty v nich obsažené jsou většinou příliš složité, neboť odrážejí potřeby jazykového vývoje a rozšiřování slovní zásoby žáků 5. třídy ZŠ, kteří jsou rodilými mluvčími českého jazyka, nikoli však takových typů žáků, jimiž jsou žáci CSM. Složitost textů spočívá především v jejich délce a širí užití slovní zásoby, čímž přesahují potřeby optimálního jazykového vývoje žáků CSM ve značně vyšší míře, než je žádoucí. Práce s takovými texty výuku zpomaluje, neboť

¹⁷ Soupis dostupných výukových materiálů je obsahem seznamu použité literatury.

dekódování jejich obsahu není pro žáky snadné a trvá neúměrně dlouhou dobu, což může přispívat rovněž k demotivaci žáků.

Dalším důvodem problematičnosti využití většiny dostupných výukových materiálů je skutečnost, že vzhledem k tomu, že jsou určeny pro každodenní výuku v rámci povinné školní docházky v ČR, nevyhovují možnostem a nárokům výuky, která probíhá pouze jeden den v týdnu. Z tohoto hlediska jsou výukové materiály nevyhovující především proto, že obsahují velké množství učiva, úloh a úkolů. Problémem však není pouze jejich množství, ale také to, že pro britské žáky, kteří se českému jazyku a vlastivědě učí jedenkrát týdně, nad rámec své povinné školní docházky, nejsou dostatečně a vhodně aktivizující a motivující.

Z těchto důvodů nebylo možné s uvedenými dostupnými výukovými materiály pracovat kontinuálně a soustavně. Pokud by výuka měla být realizována jejich prostřednictvím, bylo by nutné z nich vybírat jednotlivé úlohy a cvičení, tedy používat při výuce několik výukových materiálů najednou. Takový způsob práce by však nepřispíval k plynulosti a přehlednosti jednotlivých vyučovacích hodin ani probíraného učiva. V úvahu musíme brát také to, že žáci neměli k dispozici své vlastní učebnice, byli tedy plně odkázáni na materiál, který pro ně připravil vyučující. Výukový materiál, jenž by vycházel z výukových materiálů dostupných v CSM a sestával z vykopírovaných textů a cvičení z různých dostupných titulů, které na sebe přímo nenavazují, ve většině případů obsahují širokou slovní zásobu, bez jednotné grafické úpravy a mnohdy s předpokladem znalosti českých reálií, která v případě britských žáků není automatická natolik jako českých, by byl pro výuku v 5. třídě CSM nevhodný. Proto jsme se rozhodli pro vytvoření vlastních pracovních listů, kterými jsme usilovali o to, aby obsahovaly učivo a úlohy, jež jsou pro žáky CSM zvládnutelné. Velký důraz byl přitom kladen na to, aby tyto materiály byly přehledné a motivující. O zásadách a principech dodržovaných při tvorbě pracovních listů podrobněji pojednáváme dále v kapitole 7.2.1.

Nedá se však říci, že výukových materiálů pro 5. třídu, které byly v *Czech School Manchester* dostupné, nešlo vůbec využít. Při tvorbě pracovních listů se některé z nich uplatnily jako vodítko k tomu, jaký rozsah (nových) informací je pro žáky 5. třídy relevantní. V různé míře také inspirovaly několik úkolů pracovních listů.

7.2 Postup při vytváření pracovních listů

Základem pro vytvoření každého pracovního listu byl výběr učiva či tématu ze školního vzdělávacího programu CSM pro 5. třídu. Již jsme uvedli, že malá časová dotace na výuku neumožňuje odučit obsah ŠVP v celé jeho šíři. Bylo tedy nutné vybírat pro výuku takové učivo, které bylo zásadní pro možnost úspěšného pokračování ve studiu ve vyšších ročnících *Czech School Manchester*, resp. jehož znalost se ve vyšších ročnících předpokládá a je dále rozšiřována a prohlubována. Následovalo stanovení výukových cílů a promyšlení plánu dané vyučovací hodiny a jednotlivých aktivit. Výukové cíle musely být stanovovány tak, aby v jednotlivých vyučovacích hodinách docházelo k přiměřenému rozvoji dosud nabytých znalostí a vědomostí žáků. Tomuto kritériu se podřizoval plán hodiny a jednotlivých aktivit. Další krok představovalo vytváření úkolů a promyšlení jejich pořadí tak, aby na sebe v pracovním listu logicky navazovaly co do obsahu, užití slovní zásoby a výukového cíle, k němuž se pracovním listem směřovalo. Zároveň byl velký důraz kladen na to, aby typy úkolů a jejich rozvržení v pracovním listu respektovaly potřeby a specifika žáků ve třídě a výuky v CSM obecně. Vytváření úkolů a promyšlení jejich pořadí často probíhalo v podstatě současně, neboť jedno ovlivňovalo druhé. V případě úkolů inspirovaných dostupnými výukovými materiály jejich vytváření zahrnovalo také případné úpravy původních textů či úloh, především rozsahové a jazykové. Závěrečnou fází představovala konečná grafická úprava pracovního listu a jeho odeslání k vytištění některým z pracovníků *Czech School Manchester*. V následující části práce se blíže věnujeme zásadám a principům, které byly při vytváření pracovních listů uplatňovány a dodržovány.

7.2.1 Zásady a principy dodržované při vytváření pracovních listů¹⁸

Při vytváření pracovních listů pro výuku v 5. třídě *Czech School Manchester* jsem usilovala o dodržování několika zásad a principů. Zcela závazné bylo respektovat školní vzdělávací program CSM, proto před každou z výukových sobot bylo velmi důležité na základě ŠVP vybrat výuková témata pro jednotlivé vyučovací hodiny. Při výběru a

¹⁸ Vzhledem k popisu vlastních zkušeností, pozorování a postřehů v této podkapitole přecházíme od užívání autorského plurálu k užívání ich-formy.

řazení výukových témat jsem se řídila jejich pořadím v ŠVP. Jednodušší byl v těchto ohledech výběr témat z oblasti vlastivědy, která obsahuje méně položek než výukové oblasti český jazyk – mluvnice a literární výchova (viz kapitola 4). V rámci výuky vlastivědy bylo tedy možné postupovat téma po tématu – v případě dějepisně zaměřených témat to bylo v rámci zachování časové posloupnosti jednotlivých historických událostí či období zcela nezbytné.

Výukové oblasti mluvnice českého jazyka a literární výchova obsahovaly větší množství výukových témat (viz kap. 4). Vlivem malé časové dotace na výuku nebylo možné odučit všechnu předepsanou látku; bylo tedy zapotřebí stanovit způsob, jakým témata pro výuku vybírat. Jako hlavní kritéria jsem zvolila důležitost látky, tedy to, zda se znalost daného učiva ve vyšších ročnících považuje za automatickou (např. základní orientace ve slovních druzích), dále četnost výskytu jednotlivých výukových témat, neboť se v ŠVP některá témata opakují, a v neposlední řadě také to, zda výuková témata nabízela možnost vzájemného propojování a navazování na sebe.¹⁹ Zároveň s tím jsem usilovala o to, aby na sebe v rámci jednotlivých sobot témata pokud možno obsahově logicky navazovala.

Při vytváření pracovních listů jsem se v co nejvyšší míře snažila zohlednit vývojové potřeby žáků 5. třídy, o nichž pojednala kapitola 5, ale také specifika výuky žáků CSM (viz kap. 6.2). Celkově jsem se výuku a pracovní listy snažila koncipovat tak, aby učivo a úkoly, na něž je zapotřebí více energie a pozornosti, byly obsahem první vyučovací hodiny, při níž žáci ze všech tří vyučovacích hodin vykazovali nejmenší únavu. Již jsme zmínili, že tato první hodina je ve všech třídách CSM věnována českému jazyku (viz kap. 3.4.1) a také, že výukový obsah druhé a třetí vyučovací hodiny v rámci jednotlivých tříd určují jejich vyučující. V 5. třídě CSM jsem se rozhodla pro věnování druhé vyučovací hodiny primárně tématům z oblasti vlastivědy, která měla blíže k dějepisu; třetí vyučovací hodiny jsem se snažila co nejpravidelněji věnovat vlastivědným tématům, jež měla blíže k zeměpisu. Důvodem tohoto rozvržení bylo to, že ŠVP CSM obsahuje více témat dějepisných než zeměpisných. V případě potřeby bylo tudíž možné část následující vyučovací hodiny věnovat dokončení práce z hodiny předchozí (např. věnovat část druhé

¹⁹ Například bylo možné propojit kritické čtení textu v rámci literární výchovy s výukou o přímé řeči. Vzájemné propojování jednotlivých výukových témat umožnilo rozšířit rozsah odučené látky, což je při výuce v CSM velmi žádoucí.

hodiny dokončení práce z českého jazyka nebo část třetí hodiny dokončení dějepisného tématu).

Podobu pracovních listů a způsob práce s nimi výrazně ovlivnily především dva faktory, kterými jsou časová dotace na výuku a počet žáků ve třídě. Připomeňme ještě jednou, že sobotní výuka v *Czech and Slovak School Manchester* sestává ze tří vyučovacích hodin a pracovní listy byly vytvářeny pro 5. třídu, která v období praktické stáže čítala dva žáky. Tato skutečnost se v pracovních listech (potažmo v metodických pokynech) odráží několika způsoby. Prvním z nich je, že pracovní listy nejsou primárně určeny pro samostatnou práci žáků, ale pro práci žáků s učitelem. Pracovní listy a metodické pokyny na první pohled mohou působit dojmem, že je výuka jejich prostřednictvím má být realizována převážně frontálním způsobem. Učitelovým cílem by však mělo být vedení výuky převážně prostřednictvím diskuse a rozhovoru mezi ním a žáky a přibližování se v podstatě neustálému dialogu. Při výuce by mělo stále docházet ke kontaktu učitele s žáky (a obráceně) a rovněž ke kontrole aktivity žáků učitelem. Tento způsob výuky spolu s malým počtem žáků ve třídě na učitele klade poměrně vysoké nároky – učitel by měl být schopen v co největší míře vytvářet podmínky pro dialog a diskusi, kterou by měl moderovat a vhodně doplňovat výkladem.²⁰ Mimo to by měl učitel také kontrolovat ortografickou i obsahovou správnost žakovských zápisů do pracovních listů, což se lépe daří právě při nízkém počtu žáků ve třídě, který umožňuje též provádění společných kontrol s učitelem a individuální přístup učitele k jednotlivým žákům.

Dialogičnost a diskusní ladění jsou v pracovních listech uplatňovány zcela záměrně, neboť významně přispívají k rozvíjení dovednosti mluvení a vyjadřování se žáků v cílovém – českém – jazyce. Tomu by mělo dále napomáhat také vedení výuky učitelem v tomto jazyce a rovněž jazyk užívaný v pracovních listech, jímž je výhradně čeština.

Pracovní listy byly vytvářeny tak, aby při výuce bylo co nejvíce možné vycházet z toho, co žáci o konkrétních výukových tématech již vědí a znají, a následně jejich znalosti a vědomosti doplňovat. Práce s pracovními listy je rovněž velmi otevřená vzájemnému vysvětlování neznámého mezi žáky, což se nejvíce projevuje při vysvětlování významů žákům neznámých slov: o vysvětlení by se měli pokusit nejprve žáci tak, že si

²⁰ V ideálním případě díky diskusnímu vedení výuky žáci před učitelem ztratí ostych a vybudují si k němu důvěrný vztah, který může vést k tomu, že žáci učiteli pokládají otázky, které je zajímají. Učitel tak učivo rozšiřuje o další informace, jejichž šíře a množství by však neměly výrazně přesáhnout obsah učiva vhodný pro 5. třídu, který je pro žáky pochopitelný a srozumitelný.

výrazy vysvětlí vzájemně mezi sebou.²¹ Teprve poté se do vysvětlování zapojuje učitel, který vysvětlení žáků zpřesňuje, doplňuje, případně význam osvětluje sám, pokud jím žádný z žáků nedisponuje. Co se týče lexikální roviny pracovních listů, chtěla bych zde učinit ještě jednu poznámku. Při detailnějším prostudování pracovních listů je možné si všimnout, že se v nich se slovy pracuje především významově a definičně, ale ne slovtvorně. Je tomu tak z několika důvodů. Prvním z nich je, že žáci byli tak dobře lexikálně vybaveni, že se nejevilo bezpodmínečně nutným se slovtvorbě věnovat podrobněji. Mnohem důležitější a naléhavější v případě daných žáků bylo zabývat se významovou stránkou slov, jež je v pracovních listech akcentována. Slovtvorbě jsem se tedy nechtěla věnovat na úkor výuky jiných, pro žáky v daném čase potřebnějších témat.

Čím více učitel své žáky poznává, tím spíše si utváří představu o jejich zaujetí pro určitá témata. Pokud učitel zaznamená zvýšený zájem o některé z témat, jsou mu v některých pracovních listech dostupné doplňkové aktivity, kterými znalosti žáků může ještě více rozšířit; případně může rozvinout práci se stávajícími úlohami jednotlivých pracovních listů.

V neposlední řadě jsem při vytváření pracovních listů usilovala o to, aby byly přehledné a uživatelsky přístupné nejen pro žáky, ale též pro jejich rodiče, kteří se s žáky učí doma. Již jsme zmiňovali, že žáci CSM nevlastní české učebnice, pro rodiče by tedy mohlo být dohledávání informací například pro potřeby vypracování domácích úkolů náročné. Pracovní listy se proto v tomto směru snaží být co nejvíce návodné – úlohy jsou koncipovány a seřazeny tak, aby bylo učivo prezentováno vzestupně od nejjednoduššího k náročnějšímu, výkladu někdy dopomáhají obrázky, pracovní listy pro český jazyk a literaturu obsahují přehledové tabulky probíraného učiva.

Na závěr zde shrnuji a připomínám hlavní zásady a principy, jež jsem při vytváření pracovních listů dodržovala. Jsou jimi:

- výběr učiva v souladu s ŠVP *Czech School Manchester* a s ohledem na učivo vyučované a prohlubované ve vyšších ročnících,
- zohlednění vývojových potřeb žáků 5. třídy ZŠ a specifík výuky žáků CSM,
- koncipování pracovních listů tak, aby učitel mohl vést výuku převážně formou dialogu a mohl tak probíhat neustálý kontakt mezi učitelem a žáky i žáky vzájemně mezi sebou,

²¹ Tento postup rovněž významně přispívá k rozvíjení schopnosti mluvení a vyjadřování se žáků v českém jazyce.

- koncipování pracovních listů a práce s nimi tak, aby bylo možné při výuce vycházet a navazovat na to, co žáci již vědí a znají,
- přehlednost a uživatelská přístupnost pracovních listů pro žáky i jejich rodiče či kohokoli, kdo se věnuje domácí přípravě žáků na výuku.

7.3 Pracovní listy

Praktická stáž v *Czech School Manchester* trvala od 1. března do 13. července 2019. Připomínáme, že toto období zahrnovalo celkem 20 kalendářních sobot; vlivem školních prázdnin z tohoto počtu bylo jen 16 sobot výukových.²² Výuka ve třídách však proběhla pouze třináctkrát.²³

V rámci stáže bylo vytvořeno celkem 16 pracovních listů, z toho 7 pro český jazyk, 8 pro vlastivědu a jeden pro souhrnné opakování před závěrečným testem. V této diplomové práci předkládáme celkem 12 pracovních listů: čtyři pro český jazyk – mluvnici a literární výchovu a osm pro vlastivědu (z toho čtyři pro dějepisné a čtyři pro zeměpisné zaměření vlastivědy).

Pracovní listy v této práci rozdělujeme do čtyř následujících kategorií:

- a) pracovní listy pro český jazyk a literární výchovu,
- b) pracovní listy pro vlastivědu – dějepisné zaměření,
- c) pracovní listy pro vlastivědu – zeměpisné zaměření,
- d) pracovní listy řešící problematiku mezipředmětových vztahů.

Podrobněji se pracovním listům věnuje následující část práce, jejímž obsahem jsou metodické pokyny ke každému z pracovních listů. Samotné pracovní listy se nacházejí v přílohách 4–15.

²² V období od 1. do 26. dubna 2019 v CSM probíhaly Velikonoční prázdniny; 1. 6. 2019 v CSM výuka neprobíhala z důvodu týdenních letních prázdnin, které vždy připadají na poslední květnový týden.

²³ Podrobnějšímu popisu průběhu a náplně výuky jsme se věnovali v kapitole 4.

7.4 Metodické pokyny k jednotlivým pracovním listům

V této podkapitole předkládáme metodické pokyny k jednotlivým pracovním listům. Pracovní listy jsou obsahem příloh této práce.²⁴ Metodické pokyny mají následující strukturu: v úvodu metodických pokynů každého pracovního listu se nachází tabulka se základními údaji, kterými jsou cílová skupina žáků, předpokládaná doba trvání práce s pracovním listem, uplatňované způsoby organizace řízení učební činnosti, potřebné pomůcky, část ŠVP *Czech School Manchester*, k níž se pracovní list vztahuje, probírané učivo, vzdělávací cíl a klíčová slova. Následuje stručná anotace pracovního listu a popis jednotlivých úloh pracovního listu z hlediska jejich cílů a průběhu. V některých případech jsou obsahem metodických pokynů též návrhy na doplňkové aktivity.

7.4.1 Pracovní listy pro český jazyk a literární výchovu

7.4.1.1 Podmět a přísudek; tvrdá přídavná jména

Podmět a přísudek; tvrdá přídavná jména	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	45–50 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, individuální, párová
POMŮCKY	---
ČÁST ŠVP CSM	Základní skladební dvojice (podmět a přísudek), druhy přídavných jmen
UČIVO	Podmět a přísudek, tvrdá přídavná jména
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák si základně připomene, co jsou podstatná jména a slovesa, dokáže ve větách najít a označit základní skladební dvojici, je schopen rozeznávat rody obecných podstatných jmen a tvořit ke jménům na základě jejich rodu správné formy přídavných jmen
KLÍČOVÁ SLOVA	Podstatná jména, slovesa, základní skladební dvojice, podmět, přísudek, rod, tvrdé přídavné jméno

Tabulka 5 - Podmět a přísudek; tvrdá přídavná jména

²⁴ Pracovní listy viz přílohy č. 4–15.

Cílem pracovního listu je připomenut a zopakovat problematiku základních skladebních dvojic, rodů jmen a tvoření tvrdých přídavných jmen. Žáci si nejprve zopakují základy toho, co jsou podstatná jména a slovesa; následně budou ve větách vyhledávat základní skladební dvojice. Poté si žáci zopakují rody jmen (mužský, ženský, střední) a koncovky tvrdých přídavných jmen; jejich úkolem přitom bude především aktivně tvořit a psát přídavná jména všech rodů.

Úlohy pracovního listu:

- 1) Připomenutí – co jsou podstatná jména? Co jsou slovesa?
 - Úloha slouží k základnímu zopakování a připomenutí toho, co jsou podstatná jména a slovesa. Oba tyto termíny žáci znají již z předchozích ročníků, proto je hlavním cílem úlohy jejich pouhé zopakování a připomenutí, které přitom má vést rovněž k utřídění základních znalostí.
 - Učitel vede žáky k tomu, aby si vzpomněli na základní charakteristiku podstatných jmen a sloves (tj. podstatná jména jsou názvy osob, zvířat, věcí, vlastností a dějů; slovesa označují děje); žáci si charakteristiky zapisují do pracovního listu. Následně žáci samostatně či ve dvojicích na příslušné řádky zapisují příklady podstatných jmen a sloves. Kontrola probíhá společně s učitelem.
 - Vzhledem k následující úloze je vhodné na tuto úlohu navázat krátkou diskusí o tom, co je to podmět a přísudek a kterými slovními druhy je vyjadřujeme. Podmět a přísudek jsou termíny, které by žákům měly být již také známé. Diskuse učiteli umožňuje zjistit, jaká je úroveň znalostí žáků, a poskytuje prostor pro případné dovysvětlení.

- 2) Najdi a označ základní skladební dvojici – podmět (Po) a přísudek (Ps). Podmět podtrhni rovnou čarou, přísudek podtrhni vlnovkou.
 - Cílem úlohy je schopnost žáků identifikovat ve větách základní skladební dvojice. Jejich vyhledávání a identifikace představují především opakování z předchozích ročníků; rozšiřujícím prvkem úlohy je vybudování návyku označování základních větných členů odpovídajícím typem čar.²⁵

²⁵ V případě, že žáci s tímto způsobem označování základních větných členů v předchozích ročnících nebyli seznámeni, případně byli, ale dosud jej aplikovali nedůsledně či vůbec.

- Žáci samostatně či ve dvojicích vyhledávají a podtrhávají podměty a přísudky. Kontrola probíhá společně s učitelem.
- 3) a) Kdo/co je na obrázcích? Napiš a urči rod.
- Tato první část úlohy slouží k identifikaci objektů na obrázcích a jejich rodu. Cílem je, aby si žáci připomněli, jaké základní tři rody čeština vyjadřuje – z tohoto důvodu pracovní list nepracuje s rozlišováním rodu mužského životného a neživotného.
 - Učitel vyzývá žáky k odpovědím na otázky „Kdo/co je na obrázcích?“. Žáci na řádky u fotografií zapisují odpovědi a určují rod daného objektu, který rovněž zapisují na příslušný řádek. Učitel žáky monitoruje a kontroluje, případně je vede ke správným odpovědím.
- 3) b) Jak _ je? Jak _ je? Jak _ je?
- Druhá část úlohy slouží k elicitaci koncovek přídavných jmen mužského, ženského a středního rodu. Tato úloha si rovněž klade za cíl především opakování učiva, které by žáci měli již znát. Učitel tak umožňuje zjistit, nakolik žáci látku (koncovky přídavných jmen jednotlivých rodů) ovládají, potažmo jak široká je slovní zásoba žáků co do adjektiv.²⁶
 - Učitel vede žáky k doplňování správných koncovek do otázek Jaký/á/é je? Žáci poté pod jednotlivé obrázky samostatně doplňují vhodná přídavná jména se správnými koncovkami – otázky Jak/ý/á/é je? zde mohou sloužit jako opora. Kontrola probíhá společně s učitelem, který by měl dohlédnout jak na správnost užití koncovek, tak na celkově ortoepicky správný zápis přídavných jmen.

²⁶ Uvědomujeme si, že počet tří adjektiva ke každému objektu není dostačující k tomu, aby se širší slovní zásoby žáků projevila v úplnosti. Při práci s pracovním listem v CSM se však potvrdilo, že už v tomto typu cvičení se projevuje, zda žáci disponují pouze adjektivy nižších jazykových úrovní (např. velký, malý), nebo i adjektivy, jejichž výskyt předpokládáme u jazykových úrovní výrazně pokročilejších (např. huňatý, načechraný).

- Tabulka Přídavná jména tvrdá
 - Tabulka slouží pro zopakování a utřídění toho, co si žáci připomněli v předchozí úloze. Rovněž může sloužit jako výkladová tabulka pro rodiče, kteří žákům pomáhají s domácími úkoly apod.
 - Do závorek žáci doplní pádové otázky 1. pádu.
 - Tabulku si žáci mohou přečíst samostatně, nebo se střídat v hlasitém čtení.

- 4) Napiš 3 věty, které obsahují podmět, přísudek a tvrdé přídavné jméno.
 - Tato úloha slouží k zopakování probraného učiva; důraz je přitom kladen na aktivní tvoření vět a využití nabytých znalostí.
 - Žáci samostatně napíší 3 věty obsahující podmět, přísudek a tvrdé přídavné jméno. Pro důkladnější zopakování mohou základní skladební dvojice ve větách podtrhnout příslušným typem čar (podtržení rovnou čarou, podtržení vlnovkou). Kontrola by měla proběhnout společně s učitelem, který si prostřednictvím této úlohy může ověřit, nakolik žáci učivo ovládají, a přizpůsobit tomu následující výuku.

- 5) Cvičení na doma. Doplň tvrdá přídavná jména.
 - Závěrečná úloha je určena k domácímu opakování probraného učiva a je výhradně zaměřena na elicitaci vhodných přídavných jmen a jejich správnou formu z hlediska rodové příslušnosti, tj. na užití správných rodových koncovek.

7.4.1.2 Nevyjádřený a několikanásobný podmět; měkká přídavná jména

Nevyjádřený a několikanásobný podmět; měkká přídavná jména	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	50 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, individuální, párová, skupinová
POMŮCKY	---
ČÁST ŠVP CSM	Podmět vyjádřený i nevyjádřený, podmět několikanásobný, druhy přídavných jmen
UČIVO	Podmět (vyjádřený, nevyjádřený, několikanásobný) a přísudek, tvrdá přídavná jména, měkká přídavná jména
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák umí vyhledat a označit podměty a přísudky v textu; naučí se rozpoznat podměty nevyjádřené a několikanásobné. Zopakuje si tvrdá přídavná jména a seznámí se s přídavnými jmény měkkými, která je schopen najít a označit v textu.
KLÍČOVÁ SLOVA	Nevyjádřený podmět, několikanásobný podmět, tvrdá přídavná jména, měkká přídavná jména.

Tabulka 6 - Nevyjádřený a několikanásobný podmět; měkká přídavná jména

Pracovní list „Nevyjádřený a několikanásobný podmět; měkká přídavná jména“ navazuje na pracovní list „Podmět a přísudek, tvrdá přídavná jména“ (viz kap. 7.4.1.1). Objevuje se v něm proto jak opakování základní skladební dvojice a tvrdých přídavných jmen, tak nová látka. Při práci s tímto pracovním listem se žáci naučí, co je to nevyjádřený a několikanásobný podmět; dále se seznámí s měkkými přídavnými jmény. Různé druhy podmětů i měkká přídavná jména budou žáci schopni identifikovat v textech.

Úlohy pracovního listu:

- 1. a) Čti text. Najdi a označ ve větách podměty a přísudky.
 - Tato část úlohy slouží ke čtení textu, vyhledávání a označování podmětů a přísudků ve větách. Hlavním cílem je opakování a procvičování identifikace

základních skladebních dvojic a jejich označení příslušným typem čáry, dále upevnění znalosti žáků, co je nevyjádřený podmět.

- Žáci čtou text formou tichého či hlasitého čtení. V průběhu čtení podtrhávají slova, kterým nerozumí; po ukončení čtení si slova mohou vzájemně vysvětlit (učitel monitoruje, případně vysvětlení žáků doplňuje).
- Po čtení textu a vysvětlení neznámých slov učitel vyzve žáky k hledání a označování podmětů a přísudků ve větách. Již v první větě textu se objevuje podmět nevyjádřený – učitel žáky vyzve k zamyšlení se nad typem podmětu prostřednictvím položení otázky z úlohy 1) b). Otázku by měli zodpovědět žáci; pokud na odpověď nedokážou přijít samostatně, pomůže učitel. Žáci se mohou ve čtení vět a hledání základních skladebních dvojic střídat, nebo mohou pracovat samostatně.

➤ 1. c) Vypiš z textu několikanásobné podmínky.

- Tato část úlohy slouží k vyhledávání několikanásobných podmětů v textu a jejich vypisování. V závislosti na míře již nabytých znalostí žáků je cílem úlohy připomenutí či obeznámení žáků s problematikou několikanásobného podmětu a trénink schopnosti žáků tento typ podmětu aktivně vyhledávat a rozpoznávat v textu.
- Učitel nejprve vede žáky k připomenutí si či zamyšlení se nad tím, co je několikanásobný podmět. Po objasnění žáci samostatně či ve dvojicích vyhledávají v textu několikanásobné podmínky a vypisují je na příslušné řádky. Kontrola probíhá společně s učitelem.

➤ 2. Najdi v textu tvrdá přídavná jména. Tvrdá přídavná jména rodu ženského označ červeně, rodu mužského modře a rodu středního zeleně.

- Úloha slouží k opakování látky tvrdá přídavná jména. Žáci pracují samostatně, kontrola probíhá společně s učitelem. Pokud žáci v úloze často chybují, je vhodné do následujících hodin českého jazyka zařadit další cvičení na procvičení a upevnění této problematiky.

- Tabulka Přídavná jména měkká
 - Tabulka slouží k výkladu, resp. k opakování problematiky měkkých přídavných jmen. V tabulce je ve všech rodech záměrně užito stejných měkkých přídavných jmen, aby více vyniklo jejich jednotné zakončení.
 - Tabulka může rovněž sloužit jako výkladová tabulka pro rodiče, kteří žákům pomáhají s domácími úkoly apod.
 - Tabulku si žáci mohou přečíst samostatně, nebo se střídat v hlasitém čtení.

- 3. Najdi v textu měkká přídavná jména. Zakroužkuj je.
 - Tato úloha slouží žákům k tréninku rozpoznání měkkých přídavných jmen v textu, učitelům pro ověření, nakolik jsou žáci měkká přídavná jména schopni identifikovat. Pokud v úloze žáci často chybují, měl by učitel do následujících hodin českého jazyka zvážit zařazení prohlubujícího výkladu a cvičení.
 - Žáci čtou text formou tichého či hlasitého čtení, jejich úkolem je identifikovat a zakroužkovat měkká přídavná jména; učitel monitoruje. Kontrola probíhá společně s učitelem.
 - Slova, která jsou pro některé žáky nová, si žáci mohou zkusit navzájem vysvětlit.

- 4. Domácí cvičení. Označ červeně tvrdá přídavná jména (-ý, -á, -é), modře měkká přídavná jména (-í).
 - Domácí cvičení slouží k zopakování učiva o tvrdých a měkkých přídavných jménech, resp. k tréninku schopnosti jejich identifikace a rozlišení.
 - Úkolem žáků je označit červeně tvrdá přídavná jména, modře měkká přídavná jména. Na další hodině českého jazyka by měla proběhnout kontrola společně s učitelem.

7.4.1.3 Věta jednoduchá, souvětí – opakování; přímá řeč – opakování; osobní, ukazovací, přivlastňovací a tázací zájmena

Věta jednoduchá, souvětí – opakování; přímá řeč – opakování; osobní, ukazovací, přivlastňovací a tázací zájmena	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	60–70 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, individuální, párová, skupinová
POMŮCKY	---
ČÁST ŠVP CSM	Věta jednoduchá; souvětí – určování věty jednoduché; zájmena – jejich druhy
UČIVO	Věta jednoduchá, souvětí, přímá řeč, zájmena (osobní, ukazovací, přivlastňovací a tázací)
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák je schopen v textu rozpoznat přímou řeč a říci, čím se vyznačuje; žák umí rozlišit větu jednoduchou a souvětí; seznámí se s osobními, ukazovacími, přivlastňovacími a tázacími zájmeny.
KLÍČOVÁ SLOVA	Věta jednoduchá, souvětí, přímá řeč, uvozovky, přísudek, osobní zájmeno, ukazovací zájmeno, přivlastňovací zájmeno, tázací zájmeno

Tabulka 7 - Věta jednoduchá, souvětí - opakování; přímá řeč - opakování; osobní, ukazovací, přivlastňovací a tázací zájmena

Tento pracovní list navazuje na pracovní list „Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé“ (viz kap. 7.4.4.1). Zčásti je proto tvořen úlohami, jejichž hlavním cílem je opakování a upevnění již probrané učební látky. První část pracovního listu je zaměřena na práci s textem *O dvou šakalech*, jejímž cílem je zopakování základních poznatků o větě jednoduché, souvětí a přímé řeči. Textu je v pracovním listu užito též za účelem rozšíření slovní zásoby žáků a pro možnost diskuse o něm, a tedy pro rozvoj dovednosti mluvení. Následuje trénink psaní v podobě dopisování konců souvětí; závěrečná část pracovního listu je věnována přehledové tabulce sloužící k seznámení se žáků s osobními, ukazovacími, přivlastňovacími a tázacími zájmeny.

Úlohy pracovního listu:

- 1. a) Přečti text.
 - Účelem úvodní fáze práce s textem je, aby se žáci s textem seznámili a globálně mu porozuměli, a byli tak schopni s ním pracovat v rámci dalších úloh. Žáci čtou text nahlas, ve čtení se mohou střídat.

- 1. b) Označ v textu slova, kterým nerozumíš.
 - Po hlasitém čtení učitel vyzve žáky k tomu, aby text přečetli ještě jednou, ale již tiše. V průběhu tichého čtení žáci v textu označují slova, kterým nerozumí. Následně si žáci vzájemně vysvětlují významy neznámých slov; učitel monitoruje, případně žákům pomáhá s vysvětlováním. Tento postup umožňuje hlubší porozumění textu žáky, které je důležité pro následnou práci.

- 1. c) Najdi v textu přímou řeč. Jak jsi ji poznal/a?
 - Tato úloha slouží k opakování a trénování schopnosti rozeznávat přímou řeč a česky vyjádřit, jakými interpunkčními znaménky se vyznačuje. Dochází tak k opakování látky z pracovního listu „Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé“ (viz kap. 7.4.4.1), na nějž tento pracovní list navazuje (viz výše).
 - Učitel vyzve žáky, aby v textu našli přímou řeč. Poté vede žáky k tomu, aby vyjádřili, jak přímou řeč poznali a co přímá řeč je. Žáci by si v rámci této úlohy měli připomenout a více zafixovat již známý termín „uvozovky“.

- 1. d) Vyber si 1., 2. nebo 4. odstavec a urči v něm věty jednoduché a souvětí. Nezapomeň najít všechny přísudky, které ti pomohou!
 - Cílem úlohy je opakování a trénink schopnosti odlišit věty jednoduché a souvětí. Žáci by si touto úlohou měli připomenout a upevnit postup, kterým při určování jednoduchých vět a souvětí postupují. Tento postup si žáci osvojili v průběhu práce s předchozím pracovním listem „Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé“.

- Každý z žáků si dle svého uvážení vybere jeden z příslušných odstavců textu, v němž následně určuje věty jednoduché a souvětí. Učitel monitoruje, případně pomáhá žákům, kteří si pomoc vyžádají. Kontrola probíhá společně s učitelem.
- 1. e) Proč lev šakalům nic neudělal?
- Závěrečná úloha práce s textem slouží k diskusi, při níž je žádoucí, aby žáci (byť stručně) vyjadřovali své názory, které jsou schopni odůvodnit textem. Touto úlohou můžeme ověřit, nakolik žáci textu porozuměli a jak jej interpretují, navíc přispívá k rozvoji dovednosti mluvení.
- 2. Dopiš souvětí. Poté najdi a podtrhni přísudky.
- Úloha slouží k nácviku schopnosti smysluplně dokončovat věty (souvětí) a identifikovat přísudky. Žáci si tak opakují a upevňují již nabyté znalosti a schopnosti a procvičují dovednost psaní.
 - Žáci libovolně (samostatně či ve dvojicích) dokončují souvětí; poté identifikují a podtrhávají přísudky. Následně probíhá kontrola společně s učitelem.
 - Úlohu je vhodné zadat též jako domácí úkol, neboť si jejím prostřednictvím žáci nejen opakují látku o souvětích a přísudcích – domácí příprava poskytuje více času na důkladnější a důmyslnější promyšlení dokončení souvětí a též na jejich písemnou realizaci, což může mít pozitivní vliv mj. na obsahovou a pravopisnou stránku vypracování úkolu.
- Tabulka Osobní, ukazovací, přivlastňovací a tázací zájmena
- Tabulka slouží k úvodnímu seznámení či připomenutí²⁷ osobních, ukazovacích, přivlastňovacích a tázacích zájmen. Také může sloužit jako výkladová tabulka pro rodiče, kteří žákům pomáhají s domácími úkoly apod.
 - Učitel provází žáky tabulkou; na vynechané řádky žáci doplní, co zájmena zastupují (podstatná jména a přídavná jména).

²⁷ V závislosti na tom, zda a do jaké míry byli žáci v předchozích ročnících se zájmeny obeznámeni.

7.4.2 Pracovní listy pro vlastivědu – dějepisné zaměření

7.4.2.1 Státní zřízení ČR

STÁTNÍ ZŘÍZENÍ ČR	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	45–60 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, individuální, skupinová
POMŮCKY	Nahrávka České státní hymny, telefon s reproduktorem
ČÁST ŠVP CSM	Státní zřízení ČR
UČIVO	Poloha ČR v rámci Evropy, sousední státy ČR a jejich hlavní města, základní údaje o ČR, státní symboly ČR, hymna ČR
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák dokáže určit polohu České republiky v rámci Evropy, rozeznat na slepé mapě sousední státy ČR a zakreslit jejich hlavní města, zná základní údaje o ČR, rozezná od sebe české státní symboly, zná hymnu ČR
KLÍČOVÁ SLOVA	Česká republika, Velká Británie, sousední stát, hlavní město, státní symbol, hymna

Tabulka 8 - Státní zřízení ČR

Cílem pracovního listu je základně seznámit žáky se státním zřízením a základními informacemi o České republice. Úvodní část pracovního listu je věnována geografické poloze České republiky v rámci Evropy a základním údajům o této zemi, jakými jsou rozloha, počet obyvatel, hlavní město, datum vzniku a hlava státu. Tyto informace jsou v pracovním listu uváděny v kontrastu s Velkou Británií, a to z důvodu motivace žáků k výuce a možnosti činit srovnání obou států. Následující část pracovního listu žáky seznamuje se státními symboly České republiky. Při práci s pracovním listem vycházíme z předpokladu, že některé z uvedených informací žáci již mohou znát (např. v důsledku vzdělávání v nižších ročnících, samostudia apod.), počet a typ již osvojených znalostí se však u jednotlivých žáků budou pravděpodobně lišit. Pracovní list tedy v tomto ohledu slouží k upevnění a utřídění již známých informací, a též obohacení o nové znalosti.

Úlohy pracovního listu:

➤ Otázky k úvodní diskusi

- Předpokladem pro úspěšnou práci s otázkami k úvodní diskusi je alespoň částečná znalost geografie Evropy.²⁸ Cílem těchto otázek je schopnost takové orientace ve slepé mapě, kdy žáci budou umět na mapě Evropy najít (alespoň) Českou republiku a Velkou Británii. Na základě této dovednosti se žáci následně pokusí odvodit, proč se České republice říká „srdce Evropy“.
- Žáci se dívají na obrázek-slepou mapu Evropy, učitel postupně pokládá otázky, žáci odpovídají, příp. i ukazují na mapě.
- Kromě České republiky žáci mohou na mapě vybarvit i Velkou Británii.
- Obrázek srdce mohou žáci vybarvit jako vlajku ČR.

➤ Česká republika (ČR) versus Velká Británie (VB)

- Tato část pracovního listu žáky seznamuje se základními informacemi o České republice v kontrastu s Velkou Británií. Těmito základními informacemi jsou sousední státy a jejich hlavní města, rozloha, počet obyvatel, hlavní město, datum vzniku a hlava státu. Pokud některé z těchto informací žáci již znají, slouží tato úloha k jejich upevnění a rozšíření znalostí o nové.
- Žáci nejprve pojmenují a doplní do slepé mapy názvy sousedních států ČR a jejich hlavní města. Učitel žáky monitoruje, může s nimi též vést diskusi, ale neměl by ihned žákům napovídat – žáci nejdříve využijí svých dosavadních znalostí, učitel žáky koriguje a radí jim teprve, když si žáci nejsou jistí nebo si neví rady.
- Žáci rovněž mohou zakreslit, co znají, do slepé mapy Velké Británie (např. její jednotlivé části, Irsko, hlavní města).
- Je vhodné poukázat na to, že Česká republika leží ve vnitrozemí, zatímco Velká Británie je ostrovem. Je přitom užitečné žáky odkázat na slepou

²⁸ Žáci tedy nemusí např. znát polohu všech evropských států, ale měli by být přinejmenším schopni poznat, který světadíl je na obrázku-slepé mapě vyobrazený.

mapu Evropy (viz výše), příp. ukázat obě země v atlasu či na obrázku na promítacím plátně.

- V další části úkolu jsou uvedeny základní informace o obou zemích – žáci na základě diskuse s učitelem doplňují chybějící údaje, které mohou nejprve zkusit hádat a využít tak svou představivost (učitel např. může položit otázku: „Česká republika má 10,5 milionu obyvatel – kolik obyvatel tedy myslíte, že má Velká Británie, která je větší?“). Zčásti tento úkol slouží k možnosti srovnání obou zemí. K fotografiím žáci dopíší jména osob stojících v čele obou států.
- Na úkol je možné navázat diskusí (např. na téma, které ze zemí už žáci navštívili, co se jim v těchto zemích líbilo a nelíbilo apod.), jejímž cílem by měl být trénink dovednosti mluvení v českém jazyce.

➤ Státní symboly České republiky

- Cílem této části pracovního listu je seznámit žáky se státními symboly České republiky a schopnost žáků státní symboly rozpoznat. Je pravděpodobné, že některé státní symboly ČR žáci již znají – v takovém případě tato část pracovního listu slouží k upevnění dosud nabytých znalostí, jejich rozšíření a v případě některých též k jejich prohloubení.
- Nejprve by mělo dojít k ujištění, že žáci rozumí slovnímu spojení „státní symbol“. Pokud mu někteří žáci nerozumí, zbylí žáci se pokusí význam objasnit. Učitel monitoruje, případně žákům s vysvětlením významu pomáhá.
- Žáci následně nahlas přečtou názvy státních symbolů, poté názvy na základě svých znalostí přiřazují k obrázkům. Učitel monitoruje; v případě zjištění, že žáci některým názvům nerozumí, je učitel dovysvětlí (příp. si význam dovysvětlí žáci navzájem) a žáci se je následně pokusí přiřadit ke správným obrázkům. Kontrola probíhá společně s učitelem.
- *Který státní symbol chybí?* – Některý z žáků nahlas přečte otázku. Žáci by na odpověď na tuto otázku měli přijít samostatně. Učitel může napovědět návodnými otázkami (např. *Když na olympiádě vyhraje nějaký sportovec 1. místo, jaká hudba hraje při slavnostním předávání medailí?*). Následně učitel položí otázky „Kdo napsal slova české státní hymny?“, „Kdo složil

hudbu české státní hymny?“ – je možné, že některého z autorů žáci znají. Pokud neznají, sdělíme jim odpovědi a žáci jména zapíší do pracovního listu. Na základě vlastního uvážení a zájmu žáků můžeme rovněž představit širší kontext vzniku české státní hymny (např. ze které divadelní hry česká státní hymna pochází).

➤ Poslouchej státní hymnu a doplň chybějící slova

- Cílem závěrečné části pracovního listu je obeznámení žáků s českou hymnou tak, aby ji byli schopni identifikovat na základě hudby i slov. Slovům hymny a jejich celkovému významu by žáci po skončení práce s pracovním listem měli dobře rozumět. V této části pracovního listu doporučujeme pracovat s nahrávkou české státní hymny *Hymna české republiky – 2017 Česká televize*,²⁹ která obsahuje obrazový doprovod, kterého lze při výuce dobře využít (viz dále).
- Žáci si poslechnou českou státní hymnu a doplní do textu chybějící slova. Po společné kontrole s učitelem žáci z textu hymny samostatně vypíší slova, kterým nerozumí.³⁰ Je pravděpodobné, že z hlediska významu budou pro žáky problematická především následující slova: lučiny, bory, skaliny, sad a verbum skvít se. Žáci si je (i ostatní neznámá slova) mohou zkusit vysvětlit navzájem, významně zde však může pomoci výše zmíněná nahrávka české státní hymny (s výjimkou uvedeného verba, viz dále). Tato nahrávka obsahuje obrazový doprovod, který se překrývá se slovy – pro účely vysvětlení významů slov tedy lze žákům pustit nahrávku v čase, v němž neznámé slovo zaznívá. Žáci poslouchají, sledují obrazový doprovod a následně se na základě nahrávky snaží význam slova objasnit ostatním. Pokud je to pro žáky příliš obtížné, pomůže s vysvětlením učitel. Význam verba skvít se se žáci mohou pokusit odvodit prostřednictvím nápovědy v podobě obrázku třpytícího se prstýnku. Na příslušný řádek žáci napíší správné řešení (např. jasně, nápadně svítit, zářit; lesknout se, třpytit se; nápadně něčím vynikat). Následně učitel vyzve žáky k tomu, aby se

²⁹ Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=85c7UculKxI> [cit. 30. 7. 2020].

³⁰ Pro tyto účely žáci využijí část pracovního listu, která se nachází pod textem hymny a je označena „Nová slova“.

pokusili co nejpřesněji vystihnout význam verba skvít se v kontextu hymny. Po vysvětlení všech neznámých slov si žáci hymnu poslechnou ještě jednou.

- V rámci této úlohy je vhodné věnovat pozornost také obrázku, na němž je vyobrazen originální notový zápis české hymny. Postačí, pokud žákům stručně představíme, co na obrázku je. V případě zájmu žáků můžeme k obrázku pustit doprovodné video Českého rozhlasu *Originál české hymny ukrývají zažloutlé listy plné skvrn*.³¹

➤ Doplnková aktivita

- Pro rozšíření učiva je možné využít cyklus krátkých videí České televize *Když se řekne naše země*.³² Učitel předpřipraví otázky (např. „Jak se chováme na slavnostních událostech ve chvíli, kdy hraje státní hymna?“), které si žáci před zhlédnutím videa zapíší do sešitu, nebo učitel otázky připraví v podobě pracovního listu. Před spuštěním videa se učitel ujistí, že žáci otázkám rozumí. Žáci se podívají na video, na jehož základě otázky zodpoví. Po skončení videa učitel odpovědi se žáky zkontroluje; může též rozvinout diskusi (např. „Už jste někdy zažili situaci, kdy se hrála státní hymna? Kdy a kde to bylo? Jak jste se při hymně chovali?“).

³¹ Dostupné z:

https://www.irozhlas.cz/kultura/hudba/ceska-hymna-original-noty-narodni-muzeum_1801101200_ako [cit. 30. 7. 2020].

³² Dostupné z: <https://decko.ceskatelevize.cz/kdyz-se-rekne-nase-zeme> [cit. 9. 7. 2020].

7.4.2.2 Průmyslová revoluce, 19. století

Průmyslová revoluce, 19. století	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	45 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, individuální, skupinová, párová
POMŮCKY	Videopřehrávač, kniha <i>Dějiny udatného českého národa</i> , pastelky, fixy
ČÁST ŠVP CSM	Průmyslová revoluce, devatenácté století
UČIVO	Významní vynálezci průmyslové revoluce a jejich vynálezy
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák se základně orientuje v tom, co byla průmyslová revoluce, ve významných vynálezcích 19. století a jejich vynálezech, které byly pro průmyslovou revoluci zásadní
KLÍČOVÁ SLOVA	Vynálezce, vynález, parovůz, parní lokomotiva, parní stroj, žárovka, koněspřežka, telefon, fotoaparát

Tabulka 9 - Průmyslová revoluce, 19. století

Cílem pracovního listu je seznámit žáky s tím, co byla průmyslová revoluce a kteří vynálezci k průmyslové revoluci významně přispěli svými vynálezy. Výuka prostřednictvím tohoto pracovního listu je vázána na práci s videem *Dějiny udatného českého národa: Věk páry*³³ a knihou *Dějiny udatného českého národa*, konkrétně s její částí Vynálezci a obrozenci.

Úlohy pracovního listu:

- 1. Podívej se na video. Spoj osobu vynálezce s jeho vynálezem.
 - Cílem této úlohy je prostřednictvím videa *Dějiny udatného českého národa: Věk páry* žáky základně seznámit s tím, co byla průmyslová revoluce. Zvláštní pozornost je přitom věnována vynálezům a jejich vynálezům,

³³ Dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=ZZyXvJ1SkqY&list=PLnplwgXmL676ZF4XY6BrbKpRFABnZExbv&index=81> [cit. 30. 7. 2020]

kteří se ve videu objevují. Nejdříve je však nutné se ujistit, že slovní spojení průmyslová revoluce pro žáky nepředstavuje prázdný pojem, a rovněž že rozumí slovům vynálezce a vynález. Můžeme předpokládat, že žáci budou disponovat alespoň zběžnou znalostí. Pokud však učitel zaznamená větší nedostatky (úplná neznalost, nesprávná interpretace), je nutné je před spuštěním videa odstranit dovysvětlením a stručným uvedením do tématu (tj. co znamená průmyslová revoluce, kdy probíhala, kdo je vynálezce apod.).

- Žáci si před spuštěním videa nejprve prohlédnou obrázky a přečtou si, kdo a co je na obrázcích vyobrazeno. Následně se žáci dívají na video *Dějiny udatného českého národa: Věk páry*, na jehož základě ve cvičení spojují osobu vynálezce s jeho vynálezem. Kontrola probíhá společně s učitelem.
- Při prvním přehrání videa se může stát, že se při jeho pozorování žáci zaměří převážně pouze na vynálezce a vynálezy z tohoto cvičení, proto je vhodné žákům v případě zájmu video pustit ještě jednou.

➤ 2. Práce s knihou *Dějiny udatného českého národa*. Najdi odpovědi na otázky.

- Cílem tohoto cvičení je schopnost žáků najít v textu knihy *Dějiny udatného českého národa* odpovědi na předložené otázky a rozšířit si tak své znalosti a vědomosti. Vzhledem k povaze úkolu dochází k rozšiřování znalostí žáků nejen v důsledku odpovědí na předpřipravené otázky, ale v podstatě během celého časového úseku, kdy žáci v knize vyhledávají odpovědi.
- Žáci samostatně či ve dvojicích pracují s knihou *Dějiny udatného českého národa*, konkrétně s její částí *Vynálezci a obrozenci*, v níž vyhledávají odpovědi na otázky. Odpovědi zapisují na příslušné řádky. Učitel monitoruje, případně žáky vede a směřuje k úspěšnému vyhledávání a zodpovězení otázek. Podle počtu žáků na konci aktivity může a nemusí proběhnout společná kontrola s učitelem.

- 3. V 19. století byl vynalezen také fotoaparát. Nakresli, jak si myslíš, že první fotoaparát vypadal.
- Cílem této úlohy je imaginace žáků a samostatné zamyšlení se nad tím, jak mohl vypadat první fotoaparát, a následné převedení myšlenek do obrazové podoby.
 - V úvodu aktivity je nutné se ujistit, že žáci rozumí slovu fotoaparát. Pokud mu někteří žáci nerozumí, zbylí žáci se mohou pokusit o vysvětlení. Následně dáme žákům čas na to, aby si promysleli svou představu o tom, jak vypadal první fotoaparát na světě, a následně tuto představu převedli do obrazové podoby. V závěru aktivity si žáci obrázky vzájemně ukáží; mohou též popsat jednotlivé části jejich fotoaparátu a to, jak tyto části při fotografování fungují.
 - V závěru aktivity je vhodné, aby učitel žákům první fotoaparát ukázal (např. na obrázku). Může též připojit několik informací o jeho vynálezci, případně též ukázat obrázek první fotografie na světě.

7.4.2.3 1. světová válka, vznik Československé republiky

1. světová válka, vznik Československé republiky	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	90 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, skupinová
POMŮCKY	Videopřehrávač
ČÁST ŠVP CSM	Chybí; 20. století po 1. sv. v., vznik Československa
UČIVO	1. světová válka, (nové) zbraně a obranné prostředky 1. sv. v., vznik Československé republiky
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák se základně orientuje v příčinách a průběhu 1. sv. v., (nových) zbraních a obranných prostředcích, které se v této válce používaly a ví, kdy vznikla samostatná Československá republika a kdo byl jejím prvním prezidentem.
KLÍČOVÁ SLOVA	Válka, atentát, zbraň, obranný prostředek, republika, prezident

Tabulka 10 - 1. světová válka, vznik Československé republiky

Cílem pracovního listu je základní obeznámení, upevnění a rozšíření vědomostí žáků o 1. světové válce, jejích příčinách, průběhu a konci; dále též o vzniku samostatné Československé republiky. Úvodní část pracovního listu obsahuje úlohy týkající se záminky a počátku 1. světové války a hlavních států, které proti sobě v 1. světové válce bojovaly. Následuje více obrázková část přibližující zákopy a zbraně a obranné prostředky, které byly v této válce používány. Závěrečná část pracovního listu je věnována stručným informacím o počtu bojujících států, místech, na nichž se bojovalo, konci 1. světové války a vzniku samostatné Československé republiky.

Pracovní list si neklade za cíl podat o příčinách vzniku, průběhu a konci 1. světové války a o vzniku samostatné Československé republiky vyčerpávající přehled, obsahuje pouze základní informace. Některé z nich žáci již mohou znát (např. datum začátku a konce války, názvy některých států, které ve válce bojovaly, datum vzniku samostatné Československé republiky a jméno jejího prvního prezidenta apod.) – v takovém případě pracovní list slouží pro jejich upevnění a zasazení do kontextu, v některých případech též

pro rozšíření. Každá skupina žáků bude mít pro práci s pracovním listem pravděpodobně jiné vstupní znalostní předpoklady, také proto práce s ním po celou dobu vyžaduje vedení učitelem, jehož úkolem je pracovním listem provázet a poskytovat žákům adekvátní doplňující informace, případně též zodpovídat jejich dotazy.³⁴ Výuka by neměla mít podobu čistě frontální výuky – učitel by měl usilovat o to, aby výuka probíhala formou diskuse mezi ním a žáky. Učitel je přitom v roli moderátora diskuse, který žáky vede k zamyšlení se nad jednotlivými tématy a odpověďmi na otázky.

Úlohy pracovního listu:

- 1. Víš, kdo je na obrázcích?
 - Cílem této úlohy je stručné obeznámení žáků s postavami a vztahem Františka Josefa I. a Františka Ferdinanda d'Este, které by mělo vyústit v základní orientaci v situaci na našem území před 1. sv. v. (československé území bylo součástí Rakouska-Uherska, jehož panovníkem byl císař František Josef I.).
 - Učitel žákům položí otázku, kdo je na obrázcích; žáci odpovídají – pokud neví, jména osob vysloví učitel spolu se stručným vysvětlením, kdo tito muži byli. Žáci jména napíší na příslušné řádky. Navazuje krátký informativní výklad o situaci na československém území před 1. sv. v. (viz předchozí bod).

- 2. Mapa Evropy před 1. světovou válkou.
 - Cílem zařazení mapy Evropy před 1. světovou válkou do pracovního listu je především to, aby u žáků došlo k povšimnutí, jak vypadalo území Československé, resp. České republiky a možnost následného srovnání s tím, jak toto území vypadalo po 1. světové válce a vzniku samostatné Československé republiky (viz dále, úloha 12).

³⁴ Pro tyto účely je důležité, aby měl učitel o probíraném učivu 5. třídy dostatečný přehled. Pro nabytí informací před výukou doporučujeme nastudování kapitoly První světová válka, in Hlavačka, M.: *Dějepis 3 pro gymnázia a střední školy. Novověk*, Praha, SPN 2001, s. 156–170. Pro úspěšné odučení pracovního listu kapitola obsahuje dostatečné množství informací.

- Učitel vede žáky k tomu, aby na mapě Evropy před 1. světovou válkou vyhledali území dnešní České republiky a podívali se, jak toto území v dané době vypadalo. Učitel může žáky podnítit též k tomu, aby se pokusili popsat geografické rozdíly tohoto území tehdy a dnes.
- 3. Záminka pro začátek 1. světové války.
- Úloha sestává ze dvou podúloh, jejichž cílem je žákům připomenout, resp. je naučit,³⁵ jaká událost se stala záminkou pro začátek 1. světové války.
 - Učitel vede žáky k přemýšlení o tom, jaká událost je na obrázcích vyobrazena, a zároveň jejich vědomosti prostřednictvím stručného výkladu vhodně rozšiřuje.
 - Na příslušné řádky žáci zapisují odpovědi na otázky (tj. atentát na Františka Ferdinanda d'Este, 28. 6. 1914); učitel monitoruje a kontroluje správnost zápisu.
 - Úloha obsahuje v poznámkách pod čarou vysvětlivku slova atentát, neboť je pravděpodobné, že pro žáky bude toto české slovo nové, a bude tedy zapotřebí objasnit jeho význam.
- 4. Kdy začala 1. světová válka? Kdo komu vyhlásil válku?
- Cílem této úlohy je obeznámit žáky či jim připomenout datum začátku 1. světové války a to, kdo komu válku vyhlásil jako první.
 - Učitel vede žáky k odpovědím (tj. 28. 7. 1914, Rakousko-Uhersko Srbskému království), žáci odpovědi zapisují na příslušné řádky.
- 5. Které hlavní státy proti sobě v 1. světové válce bojovaly?
- Úloha si klade za cíl žákům připomenout či je seznámit s tím, které hlavní státy proti sobě v 1. světové válce bojovaly.
 - Učitel vede žáky k zodpovězení otázky v zadání, případně svým výkladem žákům tyto státy sdělí. Žáci názvy států napíší na příslušné řádky – do levého sloupce centrální mocnosti (Rakousko-Uhersko, Německo), do pravého sloupce státy Dohody (Francie, Anglie, Rusko).

³⁵ Záleží na předchozích nabytých vědomostech žáků.

- 6. Víš, co je na obrázku?
- Cílem úlohy je přiblížit žákům jedno z prostředí, v němž se v průběhu 1. světové války bojovalo.
 - Učitel položí žákům otázku a vede žáky k odpovědi prostřednictvím návodných otázek, které prokládá vhodným výkladem přibližujícím prostředí bojů 1. světové války. Na příslušný řádek žáci napíší slovo „zákopy“.
 - Práci s touto úlohou není nutné omezit pouze na diskusi vedoucí k cílovému slovu „zákopy“. Diskusi je možné dále rozvinout – nabízí se diskuse o životních podmínkách v zákopech, náročnosti vybudování zákopů apod.
- 7. Víš, jaké (nové) zbraně a obranné prostředky se v 1. světové válce používaly? Spoj název s obrázkem.
- Cílem úlohy je obeznámit žáky s (novými) zbraněmi a obrannými prostředky, které se používaly v 1. světové válce. Je pravděpodobné, že žáci alespoň některé z nich již znají a umí pojmenovat anglicky – v takovém případě úloha slouží pro osvojení českých ekvivalentů. Úloha je do pracovního listu zařazena též za účelem jistého odlehčení mezi dvěma částmi pracovního listu, které obsahují převážně faktické informace. Žáci by tak měli získat novou energii, potřebnou pro další soustředění a dokončení práce s pracovním listem.
 - Žáci si prohlédnou obrázky a přečtou jejich názvy, následně se samostatně či ve dvojici pokusí přiřadit názvy ke správným obrázkům. Kontrola probíhá společně s učitelem, který žáky případně navede ke správnému řešení úlohy.
 - Úlohu můžeme rozšířit následnou diskusí – například o tom, zda žáci některý z objektů viděli ve skutečnosti, případně kde; zda znají ještě další zbraně a obranné prostředky apod.
- 8. Ve kterém roce se do 1. světové války zapojily USA?
- Cílem úlohy je připomenout či předat žákům informaci o tom, ve kterém roce se do 1. světové války zapojily USA.

- Učitel žákům položí otázku. Je pravděpodobné, že některý z žáků přesný rok bude vědět; pokud ne, otázku zodpoví učitel a žáci si rok (tj. rok 1917) zapíší na příslušný řádek.
- 9. Kolik států se do 1. světové války zapojilo? Kde všude se bojovalo?
- Úloha si klade za cíl žákům připomenout či je nově seznámit s tím, kolik států se zapojilo do 1. světové války a na kterých kontinentech válka probíhala.
 - Učitel položí otázky, žáci odpovídají. Je pravděpodobné, že žáci budou odpovědi hádat. Učitel odpovědi žáků koriguje a podněcuje žáky k tomu, aby si na příslušné řádky zapsali správné odpovědi.
 - Řešení: do 1. sv. v. se zapojilo celkem 38 států, boje probíhaly v Evropě, Africe a Asii.
- 10. Kdy a čím 1. světová válka skončila?
- Cílem úlohy je připomenout či obeznámit žáky s datem formálního konce 1. světové války a s ním spojenou událostí (11. 11. 1918, podepsání dohody o příměří Německem, kterou přiznalo svou porážku).
 - Učitel položí otázku, žáci odpovídají. Pokud žáci odpověď neznají, sdělí ji učitel. Žáci si odpověď napíší na příslušné řádky.
- 11. Který politik vážně uvažoval a snažil se o vznik Československé republiky? Tento politik se později také stal prvním prezidentem Československé republiky.
- Cílem úlohy je připomenutí jména prvního prezidenta československé republiky a dovednost žáků jeho jméno správně napsat. Žáci 5. třídy pravděpodobně již znalostí toho, kdo byl prvním prezidentem Československé republiky, disponují – úloha si proto rovněž klade za cíl tuto vědomost rozšířit o to, že Tomáš Garrigue Masaryk byl také tím, kdo o jejím vzniku vážně uvažoval a aktivně usiloval o její vznik.
 - Učitel žákům položí otázku, žáci odpovídají. Následně učitel napíše jméno Tomáš Garrigue Masaryk na tabuli a vyzve žáky, aby si jej správně opsali na příslušné řádky v pracovním listu.

- 12. Kdy vznikla samostatná Československá republika? Proč říkáme „samostatná“?
- Cílem této úlohy je připomenout či obeznámit žáky s datem vzniku Československé republiky (28. 10. 1918). Dále si tato úloha klade za cíl osvětlit, proč se označení Československá republika často užívá ve spojení s adjektivem „samostatná“.
 - Učitel položí žákům první z otázek v zadání – žáci odpovídají. Pokud otázku nezodpoví správně, sdělí jim datum vzniku učitel. Žáci si toto datum následně zapíší na příslušný řádek.
 - Po zapsání data vyzve učitel žáky k zamyšlení nad tím, proč se Československá republika často označuje adjektivem „samostatná“. Žáci odpovídají, učitel se žáky snaží dovést ke správné odpovědi.
 - Mapa Československé republiky žákům podává informaci o tom, jak vypadala a ze kterých území se skládala. Zároveň je díky obrázku ve druhé úloze tohoto pracovního listu možné provést srovnání, jak toto území vypadalo před a po 1. světové válce.
- Závěr – práce s videem
- Pokud je to v rámci výuky možné, po skončení práce s pracovním listem žákům učitel přehraje video *Dějiny udatného českého národa: První světová válka*.³⁶ Ve videu je obsaženo několik informací z pracovního listu, pro žáky tedy představuje možný způsob, jak si učivo o 1. světové válce zopakovat a upevnit. Video můžeme použít i jiným způsobem: můžeme jej žákům zadat k domácímu zhlédnutí pro účely domácího zopakování si učiva, nebo jej žákům můžeme přehrát na začátku další hodiny vlastivědy a následně navázat dalším učivem.

³⁶ Dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=CHjv02nwAWc&list=PLnplwgXmL676ZF4XY6BrbKpRFABnZExbv&index=93> [cit. 1. 7. 2020].

7.4.2.4 Rozvoj československého průmyslu a kultury mezi válkami

Rozvoj československého průmyslu a kultury mezi válkami	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	45 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, individuální, párová
POMŮCKY	Videopřehrávač
ČÁST ŠVP CSM	Dvacáté století po 1. sv. v., meziválečný vývoj
UČIVO	Rozvoj průmyslu mezi válkami, kultura v meziválečném Československu
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák zná významné Československé firmy – umí rozeznat jejich loga a ví, na co se tyto firmy specializovaly; také má základní představu o kultuře a proměně životního stylu v meziválečném Československu
KLÍČOVÁ SLOVA	Průmysl, kultura, firma, značka, logo, spisovatel, malíř, sochař, divadlo, film, životní styl

Tabulka 11 - Rozvoj československého průmyslu a kultury mezi válkami

Cílem pracovního listu je seznámit žáky s významnými Československými firmami, kulturou a proměnou životního stylu v meziválečném Československu. Po práci s pracovním listem jsou žáci schopni rozeznat loga vybraných firem a ví, na co se tyto firmy specializovaly. Dále pasivně znají jména významných osobností československé meziválečné kultury a ví, v čem spočívala proměna životního stylu.

Práce s pracovním listem je úzce vázána na dva díly videí *Dějiny udatného českého národa: Československo, rozvoj průmyslu mezi válkami*³⁷ a *Kultura v meziválečném Československu*.³⁸

³⁷ Dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=opx0ow6YUOg&list=PLnplwgXmL676ZF4XY6BrbKpRFABnZExbv&index=96> [cit. 1. 7. 2020].

³⁸ Dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=80ImRC2ZW8E&list=PLnplwgXmL676ZF4XY6BrbKpRFABnZExbv&index=97> [cit. 1. 7. 2020].

Úlohy pracovního listu:

- 1. Co je logo? K čemu logo slouží, proč se používá?
 - Dominantním prvkem pracovního listu „Rozvoj československého průmyslu a kultury mezi válkami“ jsou loga československých firem. Z tohoto důvodu je vhodné práci s pracovním listem zahájit diskusí učitele s žáky o tom, co je logo a k čemu slouží, proč se používá. Předvedeme tak případnému neporozumění a tápání žáků v této oblasti.

- 2. Znáš loga československých firem? Napiš k logům jejich celé názvy (kde nejsou). Co tyto firmy vyráběly?
 - Cílem úlohy je seznámení žáků s logy československých firem, dále schopnost žáků pojmenovat firmu, kterou logo symbolizuje a říct, na co se daná firma specializovala (případně ještě stále specializuje). V případě některých log bude pro žáky práce pravděpodobně představovat připomenutí či opakování, jiná loga pro ně budou zcela nová. K úspěšné práci s pracovním listem není bezpodmínečně nutný předpoklad široké slovní zásoby žáků. V pracovním listu zcela chybí jakákoli slovní opora – cílem je trénink schopnosti žáků potřebnou slovní zásobu získat jiným způsobem a z jiného zdroje, než je pracovní list – prostřednictvím využití vlastních znalostí a vědomostí a vědomého pozorování a poslechu videa.
 - Učitel vyzve žáky k tomu, aby se samostatně či ve dvojicích podívali na loga československých firem, pojmenovali ta, která znají, názvem firmy, a pokud vědí, také dále řekli, na co se tyto firmy specializovaly či dodnes specializují. Názvy firem, které žáci znají, učitel napíše na tabuli, žáci si je následně opíšou pod příslušná loga v pracovním listu (pokud název firmy obsahuje logo samotné, není nezbytně nutné, aby si žáci název dané firmy zapisovali). Učitel na tabuli napíše též názvy zbylých firem, které si žáci rovněž opíšou. Pokud žáci v případě některých firem vědí, co vyráběli, napíšou název produktu firmy pod příslušné logo.
 - Následně učitel pustí žákům video *Dějiny udatného českého národa: Československo, rozvoj průmyslu mezi válkami*. Před spuštěním videa žáky

informuje o tom, že ve videu mimo jiné uvidí loga z pracovního listu a produkty těchto firem. Úkolem žáků je si produkty zapamatovat.

- Po zhlédnutí videa učitel žáky vyzve, aby k příslušným logům doplnili chybějící informace o produktech těchto firem, případně zkontrolovali odpovědi, které zaznamenali ještě před zhlédnutím videa. Kontrola probíhá společně s učitelem.
- Vzhledem k tomu, že mohlo dojít k tomu, že se žáci vlivem instrukcí při přehrávání videa zaměřili převážně pouze na loga firem a na jejich produkty (tedy v tomto případě více na vizuální než slovní a celkově obsahovou a významovou stránku videa), můžeme žákům v případě zájmu video následně přehrát ještě jednou.

➤ Práce s videem *Dějiny udatného českého národa: Kultura v meziválečném Československu*

- Cílem práce s tímto videem je pasivní znalost žáků významných osobností kultury meziválečného Československa a schopnost žáků na základě videa vyjádřit, v čem v této době spočívala proměna životního stylu. Je možné, že žáci některé významné osobnosti, jež jsou zmíněny ve videu, znají. Tuto znalost můžeme využít v diskusi, která následuje po zhlédnutí videa.
- Žáci se dívají na video; po jeho zhlédnutí učitel za účelem diskuse žákům pokládá otázky, které se k němu vztahují. Počet a podoba otázek závisí na míře zaujatosti žáků pro dané téma a jejich zkušenostech s ním (např. „Znáte některou z osobností, která se ve videu objevila?“, „Co o této osobnosti víte?“, „Jak lidé v této době trávili volný čas?“, „Jak se v této době změnilo trávení volného času?“ apod.).

7.4.3 Pracovní listy pro vlastivědu – zeměpisné zaměření

7.4.3.1 Hory a pohoří ČR

Hory a pohoří ČR	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	45–60 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, individuální, párová
POMŮCKY	Nůžky, lepidlo
ČÁST ŠVP CSM	Povrch ČR (pohoří a hory)
UČIVO	Hory a pohoří ČR, významná místa českých hor a pohoří
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák ví, kde se v ČR nacházejí významné hory a pohoří; zná významná zeměpisná místa; hory, pohoří a významná zeměpisná místa umí umístit na slepou mapu ČR
KLÍČOVÁ SLOVA	Hory, pohoří, významné místo, hora, pramen, jezero, rybník, propast

Tabulka 12 - Hory a pohoří ČR

Cílem pracovního listu je seznámit žáky s polohou významných hor a pohoří ČR a významnými zeměpisnými místy, která se v nich nacházejí.³⁹ Hory, pohoří a významná zeměpisná místa žáci po práci s pracovním listem umí umístit na slepou mapu ČR.

Úlohy pracovního listu:

- Rozstříhaná mapa se zakreslenými horami a pohořími ČR a slepá mapa ČR
 - Jedná se o aktivizační úlohu, jejímž cílem je složit rozstříhanou mapu České republiky, do níž jsou zakresleny hory a pohoří. Žáci se tak s tímto učivem seznámí aktivnějším způsobem, než kdybychom jim mapu předložili nerozstříhanou. Pokud žáci název a polohu některých z nich již znají, není to překážkou, naopak – žákům práce s mapou tak zčásti slouží k opakování

³⁹ Tato významná zeměpisná místa zahrnují též několik míst, která náleží k učivu vodstva.

a upevnění znalostí, navíc jim tyto znalosti při skládání mapy mohou být nápomocné.

- Učitel žákům-jednotlivcům či dvojicím rozdá rozstříhanou mapu ČR, do níž jsou zakreslené hory a pohoří. Zároveň každému z žáků rozdá vytištěnou slepou mapu ČR. Žáci složí rozstříhanou mapu, na jejímž základě následně hory a pohoří zakreslí do své slepé mapy. Učitel žáky monitoruje.
- Rozstříhanou mapu lze na další zeměpisně zaměřené hodině použít k opakování látky.

➤ Obrázky významných zeměpisných míst českých hor a pohoří a slepá mapa ČR

- Cílem úlohy je připomenout či seznámit žáky s významnými zeměpisnými místy ČR a schopnost žáků umístit je na správné místo na slepé mapě ČR.
- Učitel každému žákovi rozdá rozstříhaný celý soubor obrázků zeměpisných míst a jejich názvů (příp. názvů spolu se stručnými informacemi). Na základě toho, co již znají, k sobě žáci ve dvojicích obrázky a názvy přiřazují. Kontrola probíhá společně s učitelem.
- Žáci následně s pomocí učitele obrázky zeměpisných míst nalepují na příslušná místa slepé mapy ČR – obrázky mohou lepit buď do slepé mapy, do níž si v rámci předchozí úlohy zakreslili hory a pohoří, nebo učitel žákům poskytne novou slepou mapu.
- Rozstříhané obrázky zeměpisných míst a jejich názvů lze využít též k opakování na následující hodině zeměpisně zaměřené výukové hodiny vlastivědy: žáci k sobě samostatně či ve dvojicích přiřazují obrázky a názvy a následně je umísťují na slepou mapu. Kontrola probíhá společně s učitelem.

7.4.3.2 Podnebí a počasí České republiky

Podnebí a počasí České republiky	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	90 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, individuální, skupinová, párová
POMŮCKY	Atlas České republiky
ČÁST ŠVP CSM	Vodstvo ČR, počasí
UČIVO	Podnebí a počasí,
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák zná rozdíl mezi podnebím a počasím, rozumí termínu mírný podnebný pás, má základní představu o počasí v ČR, umí se česky vyjadřovat o počasí
KLÍČOVÁ SLOVA	Podnebí, počasí, mírný podnebný pás, teplota vzduchu, nadmořská výška

Tabulka 13 - Podnebí a počasí České republiky

Cílem pracovního listu je obeznámit žáky s podnebím a počasím České republiky; důraz je přitom kladen především na problematiku počasí. Žáci přitom nezískají pouze vědomosti o počasí v ČR, ale budou se též umět o počasí aktivně vyjadřovat v češtině.

Úlohy pracovního listu:

- 1. Víš, co je podnebí a co je počasí? Jaký je mezi nimi rozdíl?
 - Cílem úlohy je, aby se žáci naučili, co je podnebí a počasí a jaký je mezi těmito termíny významový rozdíl. Předpokládáme, že žáci disponují alespoň obecnou znalostí (pravděpodobně znají alespoň význam slova počasí), úloha tedy slouží mj. k zpřesnění a upevnění znalosti významu obou termínů.
 - Učitel položí žákům otázky; formou diskuse učitel usiluje o správné zodpovězení otázek žáky – napomáhá jim k tomu doplňujícími a návodnými otázkami, případně též svým pomocným výkladem. Odpovědi si žáci zapíší na příslušné řádky.

- 2. Česká republika leží v mírném podnebném pásu. Zkus vysvětlit, co to znamená.
- Cílem úlohy je osvojení si termínu mírný podnebný pás žáky. U žáků 5. třídy znalost tohoto termínu spíše nepředpokládáme, což ovlivňuje podobu úlohy: žáci se nejprve za pomoci učitele snaží význam termínu mírný podnebný pás objasnit na základě svých znalostí a vědomostí, následně pracují s textem, jehož prostřednictvím o mírném podnebném pásu získají detailnější informace.
 - Učitel vyzve žáky k tomu, aby se pokusili vysvětlit, co znamená mírný podnebný pás. Žáci odpovídají, učitel je navádí ke správné odpovědi.
 - Následuje práce s textem. Učitel může volit mezi dvěma variantami postupu: Žáci se mohou střídat v hlasitém čtení, v jehož průběhu doplňují chybějící informace, nebo mohou žáci text doplňovat v průběhu tichého čtení. Kontrola doplněných informací probíhá společně s učitelem. V průběhu čtení si žáci mohou podtrhávat neznámá slova, která si po přečtení textu vzájemně vysvětlí (hromadně či ve dvojicích).
- 3. Na mapě označ nejteplejší a nejchladnější místa České republiky.
- Cílem úlohy je v mapě ČR ve cvičení 2 označit nejteplejší a nejchladnější místa ČR, která žáci doplnili do textu (rovněž ve cvičení 2). Žáci tak nebudou znát pouze názvy těchto míst, ale také jejich polohu, čímž si své znalosti rozšíří.
 - Učitel vyzve žáky k označení nejteplejších a nejchladnějších míst ČR. Žáci místa najdou a vyznačí buď samostatně, na základě svých vědomostí, nebo jim k nalezení dopomůže učitel. Polohu míst mohou žáci zjistit také např. z vhodné mapy či atlasu ČR.
- 4. Jaké je venku počasí? Jak je venku? Napiš k obrázkům správnou odpověď.
- Cílem této úlohy je schopnost žáků česky popisovat různé stavy počasí. Předpokládáme, že některá vyjádření o stavu počasí žáci 5. třídy již znají – v takovém případě úloha slouží k jejich opakování a upevnění, neznámá vyjádření rozšiřují slovní zásobu žáků.
 - Žáci si přečtou možné odpovědi na otázky Jaké je venku počasí? Jak je venku? a prohlédnou si obrázky. Samostatně či ve dvojicích k obrázkům

doplní věty, jejichž význam znají. Následně probíhá společná kontrola s učitelem, vysvětlení významu zbylých vět a jejich přiřazení k příslušným obrázkům.

- Obrázky a věty mohou být využity při následující zeměpisně zaměřené hodině jako opakování: učitel jednotlivcům či dvojicím žáků rozdává rozstříhané obrázky a věty, úkolem žáků je věty přiřadit ke správným obrázkům.

➤ 5. Popiš, jaké je dnes venku počasí.

- Cílem úlohy je schopnost žáků česky popsat momentální stav počasí, resp. zlepšení této schopnosti, neboť u žáků 5. třídy předpokládáme, že již před prací s tímto pracovním listem se o počasí uměli alespoň základně vyjadřovat. Je žádoucí, aby v rámci této úlohy žáci využívali slovní zásobu a obraty z úlohy předchozí, a tím si je procvičili.
- Učitel vyzve žáky k tomu, aby vyjádřili, jaké je venku počasí právě v tento okamžik (úlohu můžeme rozšířit též např. o otázky Jaké počasí bylo včera? Jaké počasí bylo o víkendu? apod.). Vždy mluví pouze jeden žák. Učitel poslouchá odpovědi žáků a v případě potřeby je opravuje.

7.4.4 Pracovní listy řešící problematiku mezipředmětových vztahů

V této podkapitole předkládáme tři pracovní listy, které řeší problematiku mezipředmětových vztahů; konkrétně jeden pracovní list pro český jazyk a literární výchovu, jeden pro vlastivědu – dějepisné zaměření a jeden pro vlastivědu – zeměpisné zaměření. Řešení problematiky mezipředmětových vztahů se v těchto pracovních listech projevuje v podobě jednotlivých cvičení, která spolu obsahově souvisí. Mezipředmětové vztahy přitom nejsou hlavním cílem těchto pracovních listů, byť jsou jejich významným prvkem. To je důvodem pro doporučení využití všech tří pracovních listů a jejich odučení v přímé návaznosti – tímto způsobem mohou být mezipředmětové vztahy nejlépe uplatněny a vnímány.

Mezipředmětová prezentace učiva se týká učiva 19. století, konkrétně oblasti kultury. V pracovních listech je toto učivo prezentováno způsoby, které jsou charakteristické pro předměty český jazyk a literární výchova, vlastivěda – dějepisné zaměření, vlastivěda – zeměpisné zaměření a hudební výchova. V následujících částech této podkapitoly uvádíme metodické pokyny pro tři zmíněné pracovní listy, které umožňují si mezipředmětových vztahů povšimnout. Po metodických pokynech se věnujeme detailnějšímu popisu toho, jak se do těchto pracovních listů problematika mezipředmětových vztahů promítá.

7.4.4.1 Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé

Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	45–60 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, individuální, skupinová, párová
POMŮCKY	---
ČÁST ŠVP CSM	Věta jednoduchá; souvětí – určování věty jednoduché; přímá řeč
UČIVO	Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák zná základní větné členy, disponuje základními znalostmi o nich a umí je nalézt ve větách; umí rozlišit větu jednoduchou a souvětí; ví, co je to přímá řeč a umí ji poznat a najít v textu
KLÍČOVÁ SLOVA	Základní větný člen, podmět, přísudek, věta jednoduchá, souvětí, přímá řeč, interpunkční znaménko, uvozovky

Tabulka 14 - Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé

Cílem první části pracovního listu je připomenutí poznatků o problematice základních větných členů – podmětu a přísudku a jejich aplikace v praxi. Dalším cílem je schopnost žáků rozlišovat věty jednoduché a souvětí. Pracovní list vychází z předpokladu, že základní skladební dvojice a rozlišování vět jednoduchých a souvětí je učební látkou, s níž se žáci setkali již v nižších ročnících. První část pracovního listu tedy obsahuje úlohy zaměřené především na opakování. Pokud učitel úspěšnost žáků v rámci jednotlivých úloh vyhodnotí jako neuspokojivou, měl by do následujících hodin českého jazyka zařadit cvičení k ještě hlubšímu procvičení, případně tato cvičení doplnit též o vhodný a přiměřený výklad.

Druhá část pracovního listu je věnována práci s textem, jehož prostřednictvím žáci získávají základní poznatky o přímé řeči. Vzhledem k tomu, že si nemusíme být jisti, zda byli žáci s přímou řečí seznámeni již dříve či nikoli, jsou úlohy věnující se této problematice koncipovány tak, aby byly využitelné a užitečné pro obě skupiny žáků – jak pro ty, kteří se o přímé řeči již učili, tak pro ty, pro něž jde o nový pojem. První skupině žáků tyto úlohy slouží k opakování a prohloubení učiva, druhé skupině k seznamování se s ním jako s učivem novým. Obě skupiny žáků po skončení práce s pracovním listem

budou umět vysvětlit, co je přímá řeč a k čemu slouží, budou ji umět najít v textu a také budou znát a rozumět českému termínu uvozovky, jenž s přímou řečí úzce souvisí. Přímou řeč budou žáci umět vyhledat v textu, budou umět vysvětlit, co to je, k čemu slouží, a dále se seznámí s českým termínem uvozovky. Závěrečná část pracovního listu obsahuje otázky vztahující se ke čtenému textu. Tyto otázky mají vést k hlubšímu zamyšlení se žáků nad textem a slouží též jako východisko k následné diskusi, jejímž cílem je trénink dovednosti mluvení.

Úlohy pracovního listu:

➤ Úvodní tabulka

- Úvodní tabulka obsahuje stručný přehled základních poznatků o základních větných členech a větě jednoduché a souvětí. Při práci s tabulkou vycházíme z předpokladu, že žáci tyto poznatky znají již z nižších ročníků. Cílem tabulky je jejich připomenutí a rekapitulace, a to před tím, než žáci začnou vypracovávat následující úlohy pracovního listu, v nichž tyto poznatky budou muset aktivně využívat. Tabulka tedy slouží také k odhalení případných nedostatků ve znalostech žáků a možnosti jejich odstranění před započítím vypracovávání jednotlivých úloh.
- Učitel formou otázek a diskuse vede žáky k přijetí na chybějící informace a jejich doplnění do tabulky na příslušné řádky.

➤ 1. a) Najdi ve větách základní větné členy, označ je. Podmět podtrhni rovnou čarou, přísudek podtrhni vlnovkou.

- Cílem této části úlohy je trénink schopnosti žáků využít poznatky z předchozí tabulky a ve větách najít a správně označit základní větné členy. Vzhledem k tomu, že předpokládáme, že se s učební látkou o základních větných členech žáci seznámili již v nižších ročnících (viz výše), má tato úloha opakovací charakter.
- Učitel vyzve žáky k tichému čtení vět, vyhledávání a označování základních větných členů. Když jsou žáci s prací hotovi, následuje společná kontrola s učitelem.

- 1. b) Kolik přísudků je v každé větě? Jsou to věty jednoduché, nebo souvětí?
 - Úloha slouží k tréninku schopnosti žáků zamýšlet se nad větami tak, aby byli schopni určit, zda se jedná o věty jednoduché či souvětí. Také tato úloha má spíše opakovací charakter – žáci by měli dospět k závěru na základě vědomostí nabytých v nižších ročnících a při práci s tabulkou v úvodu tohoto pracovního listu. Svě řešení by proto měli být také schopni zdůvodnit.
 - Učitel vyzve žáky k počítání přísudků ve větách a následnému rozhodnutí, zda se jedná o věty jednoduché, nebo souvětí. Svě řešení žáci napíšou na příslušné řádky a následně jej ústně zdůvodní.

- 2. Přečti věty. Najdi přísudky. Označ věty jednoduché (J) a souvětí (S).
 - Úloha slouží k tréninku schopnosti žáků rozlišit věty jednoduché a souvětí.
 - Učitel vyzve žáky tichému čtení vět, vyhledávání a označování přísudků. Na základě této činnosti by žáci měli být schopni rozlišit, které věty náleží k větám jednoduchým a které k souvětím. Kontrola probíhá společně s učitelem.
 - Příslušnost několika prvních vět (2–4) k větám jednoduchým či souvětím mohou žáci určit s pomocí učitele – žáci se střídají v hlasitém čtení vět, učitel je následně podněcuje k tomu, aby nahlas komentovali postup, kterým dospívají k rozhodnutí, zda se jedná o větu jednoduchou či souvětí. Tímto postupem by měl učitel zjistit a posoudit, zda žáci látku ovládají dostatečně na to, aby byli schopni tuto úlohu dokončit samostatně.

- 3. a) Přečti text.
 - Cílem úlohy je přečtení textu žáky a globální porozumění.
 - Učitel vyzve žáky k hlasitému či tichému čtení; pokud se jedná o hlasité čtení, žáci se ve čtení textu střídají.
 - Po dočtení textu pokládá učitel žákům otázky, kterými zjišťuje, zda žáci textu globálně porozuměli. Počet a podobu otázek učitel volí sám.

- 3. b) Víš, co je to přímá řeč? Najdi přímou řeč v textu.
- Cílem úlohy je zjistit, zda žáci rozumí tomu, co znamená přímá řeč (případně tuto jejich znalost zpřesnit a upevnit) a umí ji vyhledat v textu.
 - Učitel položí žákům otázku a dá jim čas na její zodpovězení. Následně žáky vyzve k vyhledání přímé řeči přímo v textu.
- 3. c) Jak poznáme přímou řeč?
- Cílem úlohy je zjistit, zda žáci vědí, podle čeho poznáme přímou řeč (podle uvozovek).
 - Učitel položí žákům otázku, žáci odpovídají; učitel jejich odpovědi koriguje.
- 3. d) Vyber si alespoň jednu přímou řeč a označ, podle čeho jsi ji poznal/a.
- Úloha slouží k zaměření pozornosti žáků na interpunkční znaménka, která uvozují přímou řeč.
 - Učitel vyzve žáky k tomu, aby si každý z nich v textu vybral alespoň jednu přímou řeč a označil, podle čeho ji poznal – v ideálním případě žáci označí uvozovky.
- 3. e) Jak říkáme znaménkům, která ohraničují přímou řeč?
- Cílem této úlohy je, aby žáci dokázali česky pojmenovat interpunkční znaménka, která uvozují přímou řeč.
 - Učitel žákům položí otázku, žáci odpovídají. Správnou odpověď žáci napíší na příslušný řádek.
- 3. f) Vypiš z textu slova, kterým nerozumíš. Společně si vysvětlíme jejich význam.
- Úloha slouží k opětnému přečtení textu žáky a vysvětlení slov, kterým nerozumí.
 - Učitel vyzve žáky k tichému čtení. Žáci čtou text a vypisují⁴⁰ z textu slova, kterým nerozumí. Následuje společné vysvětlení – v ideálním případě si žáci významy slov vysvětlují vzájemně mezi sebou (hromadně či ve dvojicích).

⁴⁰ Neznámá slova žáci mohou též podtrhnout.

- 3. g) Proč se Petr na začátku příběhu chtěl stát Pánem Bohem?
 - Tato a následující úloha 3. h) slouží k tomu, aby se žáci nad textem důkladněji zamysleli a byli schopni se aktivně účastnit diskuse o přečteném textu.
 - Učitel žákům položí otázku, žáci odpovídají. Učitel je vede k diskusi o jejich odpovědích, které se od sebe do jisté míry mohou lišit.

- 3. h) Proč se Petr na konci příběhu už nikdy nechtěl stát Pánem Bohem?
 - Učitel žákům položí otázku, žáci odpovídají. Učitel je vede k diskusi o jejich odpovědích, které se od sebe do jisté míry mohou lišit. Učitel rovněž může podnítit další diskusi doplňujícími otázkami (např. Chtěli byste se stát Pánem Bohem? Proč? Kdybyste byli Pánem Bohem, co byste učinili?).

7.4.4.2 19. století – osobnosti, umění, kultura, architektura

19. století – osobnosti, umění, kultura, architektura	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	45 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, individuální, skupinová, párová
POMŮCKY	Nůžky, lepidlo, videopřehrávač
ČÁST ŠVP CSM	Devatenácté století
UČIVO	Osobnosti, umění, kultura a architektura 19. století
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák zná jména hlavních představitelů literatury a hudby 19. století a umí k nim přiřadit jejich významná díla; žák umí rozpoznat tři významné budovy z 19. století, která se nacházejí v Praze a ví, ve kterém roce byly tyto budovy postaveny
KLÍČOVÁ SLOVA	Literatura, spisovatel, hudba, skladatel, architektura, muzeum, divadlo, koncertní sál

Tabulka 15 - 19. století - osobnosti, umění, kultura, architektura

Cílem pracovního listu je seznámit žáky s několika hlavními představiteli české literatury a hudby 19. století. Po skončení práce s pracovním listem žáci znají jména a podobu významných českých spisovatelů a hudebních skladatelů a názvy několika jejich děl. Dále žáci rozeznají Národní muzeum, Národní divadlo a Rudolfinum, umí vyjádřit, k čemu tyto stavby slouží a vědí, kdy byly tyto stavby postaveny.

Úlohy pracovního listu:

- 1. Víš, kterými dvěma jazyky se v českých zemích v 19. století mluvilo?
 - Úloha slouží pro základní uvědomění si žáků, že v 19. století se v českých zemích mluvilo především dvěma jazyky: češtinou a němčinou.
 - Učitel položí žákům otázku, žáci na ni na základě svých znalostí a vědomostí odpovídají. Správné odpovědi si žáci zapíší na příslušné řádky.

➤ 2. Literatura a hudba

- Cílem této úlohy je seznámit žáky s několika významnými českými spisovateli a hudebními skladateli 19. století tak, aby žáci znali jejich jméno, podobu a názvy několika děl. Je pravděpodobné, že některé z nich žáci již znají. Tato skutečnost však není překážkou – žáci si prostřednictvím této úlohy mohou své již nabyté znalosti upevnit, a zároveň se obohatit o nové.
- Učitel nejprve každému žákovi rozdá kopii části pracovního listu, na níž jsou vyobrazeny významné české osobnosti – spisovatelé a hudební skladatelé. Dále každému z žáků rozdá soubor obrázků sestávající z rozstříhané části pracovního listu, která obsahuje obrázky znázorňující díla těchto osobností a rovněž dvě české bankovky. Tyto obrázky musí být nastříhané tak, aby pod nimi byl zachován jejich název (tj. aby název nebyl odstříhnut).⁴¹ Oba materiály (kopii s významnými českými osobnostmi a nastříhané obrázky) si před sebe žáci rozloží tak, aby na ně dobře viděli. Poté aktivita probíhá následovně: učitel postupně čte krátké texty o jednotlivých osobnostech, které jsou psány v ich-formě, aby působily dojmem, že osobnost promlouvá k žákům a představuje sebe sama.⁴² Každý text učitel přečte dvakrát. Úkolem žáků je učitelovo čtení pozorně poslouchat a během poslechu z nastříhaných obrázků vybírat ty, o nichž je ve čteném textu pojednáno. Učitel by tedy měl dbát na vhodné tempo čtení, které by nemělo být příliš rychlé, aby žáci zvládali vnímat text i obrázky zároveň. Po druhém přečtení textu probíhá kontrola toho, jaké obrázky žáci ze souboru vybrali. Pokud učitel ve výběrech shledá závažné nedostatky (např. většina žáků nevybrala žádný obrázek, většina žáků vybrala špatné obrázky), může text přečíst ještě jednou. Po kontrole vybraných obrázků se žáci snaží uhodnout, případně na základě svých znalostí odvodit, která z osobností k nim promlouvala, resp. ke které osobnosti se vybrané obrázky vztahují. Následně žáci obrázky nalepí do pracovního listu k příslušné osobnosti, na místo, které je vždy vpravo od ní. Aktivita pokračuje čtením

⁴¹ Pokud to časové možnosti dovolují, mohou obrázky rozstříhat sami žáci.

⁴² Texty tudíž neobsahují jména osobností. Pro konkrétní podobu textů viz přílohu 14.

dalšího textu učitelem⁴³ a probíhá stále stejným způsobem dle výše uvedeného popisu.

- Po skončení aktivity je vhodné navázat diskusí, které osobnosti či díla žáci znají, jak se s nimi seznámili, zda se jim díla líbí či nikoli apod.

➤ 3. Architektura

- Tato úloha vychází z předpokladu, že představované budovy (Národní muzeum, Národní divadlo, Rudolfinum) pro žáky nejsou zcela neznámé, nýbrž že žáci znají jejich jména, nebo tyto budovy viděli či navštívili v průběhu návštěv Prahy.⁴⁴ Cílem úlohy je, aby žáci uměli budovy pojmenovat, věděli, k čemu slouží a kdy byly postaveny.
- Učitel žákům rozdá část pracovního listu s obrázky Národního muzea, Národního divadla a Rudolfinu. Formou diskuse učitel se žáky hovoří o tom, jaké budovy jsou na obrázcích vyobrazeny, k čemu budovy slouží a kdy byly postaveny. Pod obrázky žáci napíší název příslušné budovy a rok, kdy byla postavena.⁴⁵ Následně je vhodné navázat diskusí o tom, zda žáci tyto budovy při některé ze svých návštěv Prahy viděli, zda byli též uvnitř, za jakým účelem budovu navštívili, co v ní viděli, co je zaujalo apod.

➤ Doplnující aktivity

- Jak jsme uvedli již v rámci jednotlivých úloh, práci s pracovním listem je vhodné soustavně prokládat diskusemi o probíraných tématech. Je možné, že žáci (některé) uvedené osobnosti a jejich díla znají a vědí o nich více informací, než jim výukou nabízíme. Žákům by proto měl být poskytnut prostor pro vyjádření a obohacení výuky o své vlastní zkušenosti, znalosti, zážitky apod.
- Práci s pracovním listem je možné obohatit o videa *Dějiny udatného českého národa: Literatura, divadlo a národní obrození*⁴⁶ a *Národní*

⁴³ Učitel při čtení textů nemusí respektovat pořadí, v němž jsou osobnosti uvedeny v pracovním listu.

⁴⁴ Oba žáci, pro jejichž výuku byl pracovní list vytvořen, v minulosti Prahu několikrát navštívili.

⁴⁵ V případě zájmu žáků rozmezí let, v nichž byly budovy stavěny. Nejdůležitější však je, aby žáci věděli, že všechny tyto budovy byly postaveny v 19. století.

⁴⁶ Dostupné z:

divadlo,⁴⁷ která je vhodná žákům pustit buď bezprostředně po práci s příslušnou částí pracovního listu, nebo jako připomenutí látky na začátku následující dějepisně zaměřené hodiny vlastivědy.

<https://www.youtube.com/watch?v=EIEZRc8ikBQ&list=PLnplwgXmL676ZF4XY6BrbKpRFABnZExbv&index=83> [cit. 8. 7. 2020].

⁴⁷ Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=k_z4YtLXAWo&list=PLnplwgXmL676ZF4XY6BrbKpRFABnZExbv&index=87 [cit. 8. 7. 2020].

7.4.4.3 Vodstvo České republiky

Vodstvo České republiky	
CÍLOVÁ SKUPINA	5. třída ZŠ
DOBA TRVÁNÍ	60 minut
ORGANIZACE ŘÍZENÍ UČEBNÍ ČINNOSTI	Frontální, individuální, skupinová, párová
POMŮCKY	Nahrávka Vltavy Bedřicha Smetany, telefon s reproduktorem, atlas ČR
ČÁST ŠVP CSM	Vodstvo ČR
UČIVO	Vodstvo ČR, řeky ČR
VZDĚLÁVACÍ CÍL	Žák umí vysvětlit, co znamená pojem vodstvo a ví, co do vodstva náleží; žák ví, co je soutok přítok, pravý a levý břeh řeky a umí tuto znalost prakticky využít; žák zná a umí vyhledat na slepé mapě 12 českých řek
KLÍČOVÁ SLOVA	Vodstvo, řeka, potok, jezero, rybník, přehrada, soutok, přítok, pramen, vodní proud, břeh

Tabulka 16 - Vodstvo České republiky

Cílem pracovního listu je seznámit žáky s vodstvem České republiky, a to především s českými řekami.⁴⁸ Po práci s pracovním listem žáci vědí, co znamená termín vodstvo, a znají české termíny pro označení různých vodních útvarů (např. řeka, jezero, rybník). Dále vědí, co je soutok, přítok, pramen, levý a pravý břeh řeky a umí tuto znalost aktivně využít (ukázat a vyznačit je na obrázku). Na slepé mapě umí žáci rozpoznat minimálně 5 nejdelších českých řek. V rámci práce s pracovním listem se žáci také seznámí se skladbou Vltava skladatele Bedřicha Smetany.

⁴⁸ Tento pracovní list se téměř výhradně zaměřuje na řeky proto, že s dalšími významnými vodními plochami ČR, jako jsou jezera a rybníky, se žáci seznámili již v rámci pracovního listu Hory a pohoří ČR, viz kap. 7.4.3.1. Zaměření na řeky v tomto pracovním listu rovněž umožňuje uplatnění mezipředmětových vztahů.

Úlohy pracovního listu:

➤ 1. Co znamená slovo „vodstvo“?

- Cílem úlohy je zjistit, jak žáci rozumí termínu vodstvo, případně jim tento termín (do)objasnit.
- Učitel žákům položí otázku, žáci na ni odpovídají. Učitel výpovědi žáků koriguje a snaží se je vést ke správné odpovědi.

➤ 2. Co řadíme do vodstva?

- V rámci této úlohy předpokládáme, že jsou žáci schopni vyjmenovat různé typy vodních útvarů (seznam základních vodních útvarů požadovaných v této úloze viz níže), které můžeme souhrnně označit termínem vodstvo. Problematicnost úlohy spočívá v tom, že žáci mohou mít v této oblasti nedostatečnou českou slovní zásobu. Cíl úlohy je tedy dvojitý: uvědomění si žáků, jaké jsou základní typy vodních útvarů a rozšíření slovní zásoby o české ekvivalenty termínů-názevů vodních útvarů, které žáci dosud znali pouze v angličtině.
- Učitel žákům položí otázku, žáci odpovídají a správné⁴⁹ odpovědi zapisují na příslušné řádky.
- Slova k vyplnění: řeky, potoky, jezera, rybníky, přehradní nádrže – přehrady.
- Úlohu můžeme rozšířit o diskusi, jaké (české) řeky, potoky, jezera atd. žáci znají, odkud je znají, zda je někdy osobně viděli, zda s nimi mají osobní zkušenost (např. se v nich koupali) apod.

➤ 3. Místo, kde se dvě řeky nebo říčky stékají v jednu, se nazývá, menší řece z těchto dvou se říká větší řeky.

- Cílem úlohy je osvojení znalostí o soutoku a přítoku/toho, co je soutok a co je přítok.

⁴⁹ Ačkoli metodické pokyny obsahují seznam slov, která by žáci na příslušné řádky měli vyplnit, neznamená to, že se při výuce musíme omezit pouze na tento výčet. Pokud tedy žák v odpovědi uvede vodní útvar, který ve výčtu není (např. tůň, rašeliniště), nic nebrání jeho zapsání do pracovního listu.

- Učitel vyzve žáky k tichému čtení věty a jejímu doplnění. Žáci si větu přečtou a doplní ji na základě svých znalostí a vědomostí. Kontrola probíhá společně s učitelem.
- 4. Jak se říká začátku řeky?
- Cílem je osvojení formy a významu slova pramen žáky.
 - Učitel položí otázku, žáci odpovídají. Správnou odpověď žáci napíší na příslušný řádek.
- 5. Když si u řeky stoupneš čelem po směru proudu, je nalevo levý břeh a napravo pravý břeh. Na obrázku urči: pravý břeh řeky, levý břeh řeky, ukaž soutok. Která řeka je přítokem?
- Cílem této úlohy je žákům objasnit, co znamená levý a pravý břeh řeky, a následně využít této znalosti a též znalostí z předchozích úloh k tomu, aby byli žáci schopni určit, kde se na obrázku nachází pravý břeh řeky, levý břeh řeky, soutok a přítok.
 - Učitel se nejprve ujistí, že žáci rozumí tomu, co znamená slovo břeh. Následně učitel žákům za doprovodu pantomimy vysvětlí, jak určíme pravý a levý břeh řeky.
 - Následně učitel vyzve žáky k tomu, aby na obrázku vyhledali a ukázali pravý a levý břeh řeky, soutok a přítok.
 - Pro doplnění učitel může položit otázku: „Je na obrázku pramen některé z řek?“. Úkolem žáků je rozhodnout o odpovědi na základě nabytých znalostí.
- 6. Poslouchej jednotlivé části skladby Vltava, kterou napsal Bedřich Smetana. Co ti hudba připomíná? (Při poslechu můžeš mít zavřené oči.)
- Cílem úlohy je v rámci učiva o řekách seznámit žáky s významným českým hudebním dílem, které nese název nejdelší české řeky. Tato skutečnost může mimo jiné přispět k tomu, že si žáci jméno nejdelší české řeky snadněji zapamatují, případně k vyšší motivaci učit se o českých řekách. S jednotlivými částmi skladby Vltava se žáci seznamují prostřednictvím vědomého poslechu (viz dále).

- Učitel žákům pouští části skladby Vltava; žáci poslouchají (pro intenzivnější vnímání hudby mohou mít při poslechu zavřené oči) a píšou si poznámky o tom, co jim hudba evokuje. Po přehrání nahrávek probíhá diskuse, při níž žáci čtou své poznámky.⁵⁰ Učitel výpovědi žáků konfrontuje se záměry autora.
- Přehrávané části a jejich časy:⁵¹ 1) 00:00–1:07 Pramen, 2) 1:08–3:12 Základní téma Vltavy, 3) 4:20–5:55 Svatba – polka (lidový tanec), 4) 5:56–8:25 Noční scéna (tanec víl a lesních divoženek v nočním svitu).

➤ 7. Řeky ČR

- Cílem úlohy je schopnost žáků na slepé mapě správně označit řeky České republiky. Zapamatovat by si měli názvy a polohu alespoň 5 nejdelších řek (Vltava, Labe, Morava, Ohře, Sázava), v rámci zbylých řek postačí, pokud je žáci budou znát pasivně.
- Učitel žákům rozdá slepou mapu ČR se zakreslenými řekami. Žáci nejprve jmenují české řeky, které znají, zkouší je vyhledat na slepé mapě a následně k daným řekám přepisují názvy. Poté dá učitel žákům k dispozici atlas ČR, v němž žáci samostatně či ve dvojicích vyhledávají názvy zbylých řek a zapisují je do slepé mapy. Kontrola probíhá společně s učitelem.

7.4.4.4 Mezipředmětové vztahy

V předchozí části práce jsme představili tři pracovní listy, v nichž se projevila problematika mezipředmětových vztahů. Výše jsme zmínili, že učivem, které je v pracovních listech prezentováno tzv. mezipředmětově, je 19. století. Dále jsme již uvedli, že mezipředmětové vztahy nejsou hlavním cílem těchto pracovních listů. To je důvod, proč jsou jednotlivé pracovní listy koncipovány tak, že v nich učivo týkající se 19. století na sebe není vnitřně vázáno způsobem, který by neumožňoval využít pro výuku například

⁵⁰ V této fázi je vhodné, aby učitel žákům jednotlivé části připomněl několikavteřinovými ukázkami, aby si žáci mohli své představy vybavit a popsat je přesněji. V případě zájmu žáků jim po diskusi může učitel jednotlivé části přehrát ještě jednou.

⁵¹ Časy nahrávek se shodují s nahrávkou skladby Vltava Bedřicha Smetany dostupnou zde: <https://www.youtube.com/watch?v=3G4NKzmfC-Q> [cit. 25. 7. 2020].

pouze jeden z pracovních listů. Právě naopak – při výuce nemusíme nutně pracovat se všemi třemi pracovními listy, na základě potřeb výuky můžeme pracovat pouze s jedním nebo se dvěma. Vyjma pracovního listu 19. století – osobnosti, umění, kultura, architektura bylo učivo 19. století do pracovních listů zařazeno proto, že jejich výukové téma skýtalo možnost v nich tuto látku uplatnit a pracovní listy i výuku tak obohatit a oživit a částečně propojit. Byť – jak jsme zmínili výše – na sobě toto propojení není přímo závislé, práce se všemi třemi pracovními listy je výhodná a vhodná minimálně proto, že u žáků dochází k většímu upevnění osvojované látky a znalostí.

Pracovní listy byly vytvořeny pro výuku v rámci jedné až dvou výukových sobot v *Czech School Manchester*, které na sebe navazovaly. Vzhledem k uspořádání výuky (viz kap. 3.4.1) byly pracovní listy využity pořadí, v němž jsou prezentovány v této práci, tedy: 1. Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé, 2. 19. století – osobnosti, umění, kultura, architektura, 3. Vodstvo České republiky. Pokud to však výuka povoluje, doporučujeme ji zahájit vlastivědným pracovním listem s dějepisným zaměřením, tedy 19. století – osobnosti, umění, kultura, architektura. Tento pracovní list žáky uvede do základních znalostí o významných českých osobnostech 19. století, které si prostřednictvím zbylých dvou pracovních listů (které na sebe mohou navazovat již v libovolném pořadí) rozšíří.

8 Závěr

V této diplomové práci představujeme organizaci *Czech School Manchester*, v jejíž 5. třídě autorka práce pedagogicky působila v období od 1. března do 13. července 2019. Právě na výuku v 5. třídě CSM se diplomová práce zaměřuje především. Výuka v CSM je zásadně ovlivněna velkým rozsahem školního vzdělávacího programu této organizace a časovou dotací na výuku, jež činí tři vyučovací hodiny týdně (1 vyučovací hodina = 45–50 minut). Jedním z našich cílů bylo dokázat toto tvrzení prostřednictvím podrobného zmapování výuky v CSM a dále analýzou ŠVP a jejím srovnáním s rozsahem učiva odučeného v rámci praktické stáže. V této práci také předkládáme pracovní listy, které autorka vytvořila a používala při výuce žáků v CSM. Pracovními listy usilovala alespoň o částečné překonání nesnází a potíží, s nimiž se výuka v CSM v důsledku rozsáhlosti ŠVP a nedostatečné časové dotace potýká.

V úvodní části práce usilujeme o popis české komunity ve Velké Británii, jíž jsou žáci vyučovaní v *Czech School Manchester* součástí. Naším původním záměrem bylo tuto komunitu popsat na základě dostupných zdrojů z hlediska jejího současného stavu a složení co do celkového počtu českých krajanů a jejich původu, věku, pohlaví, sociálního složení a hustoty osídlení v jednotlivých oblastech VB. Užitečným se nám jevílo českou komunitu ve Velké Británii popsat též z hlediska jejího vývoje od roku 1989 až po současnost. Pomocí těchto informací jsme chtěli vysledovat vývojové tendence a blíže charakterizovat, jak se současná česká komunita na území VB v průběhu tohoto období formovala. Předpokládali jsme, že by díky těmto informacím bylo možné blíže specifikovat českou komunitu přímo v oblasti Manchesteru a okolí. Při získávání informací jsme však narazili na nedostatek zdrojů, z nichž bychom potřebné informace a data mohli čerpat. Rozhodli jsme se proto oslovit e-mailem 25 vědeckých pracovníků působících ve Velké Británii s žádostí o pomoc při získávání zdrojů. Na základě obdržených odpovědí v kapitole 2 upozorňujeme na poněkud překvapivou skutečnost, jíž je absence oficiálních informací a dat o české komunitě ve Velké Británii. Tuto komunitu proto popisujeme za pomoci informací získaných od generálního konzula ČR v Manchesteru Iva Losmana.

Kapitola 3 se zaměřuje na popis organizace *Czech School Manchester*. Ještě předtím se v této kapitole věnujeme představení organizace *Česká škola bez hranic* a vztahu této organizace k CSM. *Czech School Manchester* v této kapitole popisujeme

z hlediska jejího statusu, cílů a způsobu organizace sobotní výuky. Poprvé zde více upozorňujeme na hlavní problém výuky v CSM, kterým je vztah rozsáhlého ŠVP a malé časové dotace na výuku, v jehož důsledku není možné v průběhu školního roku odučit obsah ŠVP v jeho celé šíři. Tomuto problému se podrobně věnujeme v kapitole 4, v níž nejprve analyzujeme obsah učiva 5. ročníku CSM pro období, v němž probíhala praktická stáž. Následně analyzujeme množství učiva, jež bylo v rámci praktické stáže odučeno. Porovnáním obou analýz potvrzujeme tvrzení o nemožnosti odučení celého obsahu ŠVP v časově vymezeném rozmezí.

Vzhledem k zaměření práce se v kapitole 5 podrobněji věnujeme popisu žáka 5. třídy z hlediska vývojové psychologie. Činíme tak proto, abychom upozornili na vývojové aspekty, které je užitečné zohledňovat při přípravě a realizaci výuky žáků 5. třídy. V této kapitole popisujeme, proč v rámci vývoje jedince 5. třídu chápeme jako mezník; dále se zaměřujeme na rozvoj kritického myšlení žáků a věnujeme se též tomu, jaký význam má pro vývoj žáků 5. třídy rodina a škola. Stranou neponecháváme ani téma hlavních činností, jejichž prostřednictvím žáci tohoto věku poznávají svět (práce a hra); věnujeme se též řečovému vývoji žáka 5. třídy.

Obsahem kapitoly 6 je praktická stáž, jež byla důvodem ke vzniku této práce. V této kapitole nejprve popisujeme pracovní náplň stáže, dále se věnujeme specifikům výuky žáků CSM. Upozorňujeme zde na to, že pro žáky 5. třídy CSM, kteří byli autorkou práce v průběhu stáže vyučováni, sice platí charakteristika žáků 5. tříd základních škol, která je obsahem předchozí kapitoly, ale zároveň je při přípravě i realizaci výuky těchto žáků nutné brát ohled také na to, v čem je tato výuka i samotní žáci odlišná od každodenní výuky a žáků českých základních škol, kteří jsou zároveň roditelými mluvčími českého jazyka. Pozornost proto věnujeme též specifickému postavení žáků CSM v rámci problematiky vyučování češtiny jako cizího jazyka a těm jejím aspektům, které při výuce v *Czech School Manchester* považujeme za důležité. Mezi tyto aspekty patří například volba vhodné vyučovací metody, role učitele, užívání zprostředkovacího jazyka nebo postoj učitele k chybám, jichž se žáci při výuce dopouští.

V kapitole 7 představujeme pracovní listy, jež byly autorkou práce vytvořeny a používány pro výuku v 5. třídě CSM. Nejprve popisujeme důvody vzniku těchto pracovních listů a následně představujeme postup dodržovaný při jejich vytváření. Uvádíme též zásady a principy, které byly při vytváření dodržované. Mezi ně patří například nutnost zohlednění vývojových potřeb žáků 5. třídy ZŠ a specifik žáků CSM či

přehlednost a uživatelská přístupnost pracovních listů pro žáky i jejich rodiče. Obsahem následujících částí sedmé kapitoly jsou metodické pokyny k třinácti pracovními listům, jež jsou obsahem příloh. Pracovní listy jsou přitom rozděleny do čtyř kategorií: pracovní listy pro český jazyk a literární výchovu, pracovní listy pro vlastivědu – dějepisné zaměření, pracovní list pro vlastivědu – zeměpisné zaměření a pracovní listy řešící problematiku mezipředmětových vztahů. Obsahem sedmé kapitoly je rovněž vysvětlení, jak na mezipředmětové vztahy nazíráme a jak se v pracovních listech projevují.

Z hlediska pracovních listů je naše diplomová práce drobným pokusem o překonání problémů výuky v CSM, které podrobně mapujeme a analyzujeme. Jsme si vědomi toho, že navržená řešení nejsou jedinými možnými a problematika by mohla být zpracována i z dalších odlišných úhlů pohledu. Za přínosné bychom například považovali vytvoření ucelené sady pracovních listů, resp. návrhu celé učebnice, která by při výuce 5. třídy CSM mohla být používána. Domníváme se ale, že by to vyžadovalo ještě podrobnější analýzu školního vzdělávacího programu *Czech School Manchester* a podrobnější propracování výukových materiálů tak, aby byly použitelné pro co nejširší spektrum žáků.

9 Seznam použité literatury

Učebnice a další výukové materiály:

Hlavačka, Milan (2001): *Dějepis 3 pro gymnázia a střední školy. Novověk* (Praha: SPN).

Horáčková, Miluše (2012): *Český jazyk pro 5. ročník základní školy* (Brno: Didaktis).

Malý, Radek (2008): *Čítanka 4* (Olomouc: Prodos).

Malý, Radek (2008): *Čítanka 5* (Olomouc: Prodos).

Malý, Radek – Cardová, Jitka (2008): *Čítanka 5. Pracovní sešit* (Olomouc: Prodos).

Mikulenková, Hana (2008): *Český jazyk 5* (Olomouc: Prodos).

Mikulenková, Hana (2008): *Český jazyk 5. Pracovní sešit* (Olomouc: Prodos).

Mikulenková, Hana (2008): *Lidé a čas. Pracovní sešit pro 4. a 5. ročník ZŠ* (Olomouc: Prodos).

Mikulenková, Hana (2008): *Lidé a čas. Učebnice pro 4. a 5. ročník ZŠ* (Olomouc: Prodos).

Rousová, Alice – Prchalová, Anna – Madronová, Vladimíra – Neužilová, Vladimíra: *Čítanka pro 5. ročník základní školy* (Brno: Didaktis).

Seifertová, Lucie (2003): *Dějiny udatného českého národa* (Praha: Euromedia Group).

Smolová, Irena – Szczyrba, Zdeněk (2015): *Místo, kde žijeme. Pracovní sešit pro 4. a 5. ročník ZŠ* (Olomouc: Prodos).

Smolová, Irena – Szczyrba, Zdeněk (2015): *Místo, kde žijeme. Učebnice pro 4. a 5. ročník ZŠ* (Olomouc: Prodos).

Šulc, Petr (2013): *Pravopis přídavných jmen a zájmen* (Praha: Pierot).

Šulc, Petr – Jiskra, Jan (2015): *Diktáty pro 5. třídu* (Praha: Pierot).

Odborná literatura:

Biňovcová, Barbora (2017): *Učební plán – český jazyk 5. ročník* (Manchester: Czech School & Community Manchester).

Čáp, Jan – Mareš, Jiří (2007): *Psychologie pro učitele* (Praha: Portál).

Fernándezová, Eva M. – Smithová Cairnssová, Helen (2014): *Základy psycholingvistiky* (Praha: Karolinum).

Hánková, Dana (2009): Mění nový obsah a metody jazykového vyučování roli učitele?, in Hlínová, K. (ed.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČČJ) 2007–2009* (Praha: Akropolis), s. 95–103.

Hánková, Dana (2010): Opravit, či neopravit? K práci s chybou v ústním projevu studentů češtiny jako cizího jazyka, in Hlínová, K. (ed.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČČJ) 2010* (Praha: Akropolis), s. 51–59.

Hánková, Dana (2011): Práce s chybou v ústním a písemném projevu studentů češtiny jako cizího jazyka, in Hajičková, Z. (ed.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČČJ) 2011* (Praha: Akropolis), s. 115–124.

Hitmárová, Lucie – Hálová, Lenka – Losmanová, Veronika – Dušková, Karolína (2019): *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání. Hezky česky aneb Škola hrou* (Manchester: Czech School & Community Manchester).

Holá, Lída (2005): Zprostředkovací (mediační) jazyk v hodinách češtiny pro cizince – ano či ne?, in Ryndová, J. – Čemusová, J. – Holá, L. (eds.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČČJ) 2003–2005* (Praha: Akropolis) s. 33–38.

Hrdlička, Milan (2005): K otázce komunikační metody a komunikativnosti, in Ryndová, J. – Čemusová, J. – Holá, L. (eds.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČČJ) 2003–2005* (Praha: Akropolis), s. 17–20.

Hrdlička, Milan (2009): *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka. K prezentaci gramatiky českého jazyka v učebnicích češtiny pro cizince* (Praha: Karolinum).

Hrdlička, Milan (2010): *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku* (Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni).

Hrdlička, Milan (2019): *Kapitoly o češtině jako jazyku nemateřském* (Praha: Karolinum).

Kučera, Miloš (2005): Páták, in Pražská skupina školní etnografie: *Psychický vývoj dítěte od 1. do 5. třídy* (Praha: Karolinum), s. 193–234.

- Langmeier, Josef – Krejčířová, Dana (1998): *Vývojová psychologie* (Praha: Grada).
- Nývtlová, Dana (2009): Dynamika ve třídě a učitelé, in Hlínová, K. (ed.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2007–2009* (Praha: Akropolis), s. 53–61.
- Převrátilová, Silvie (2009): Role učitele ve vyučování, in Hlínová, K. (ed.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2007–2009* (Praha: Akropolis), s. 63–67.
- Slavíková-Boucher, Lucie a kol. (2010): *Vzdělávací program Českých škol bez hranic (a jim metodicky příbuzných zahraničních škol) pro předškolní a základní vzdělávání pro 1. a 2. stupeň. Brána jazyků otevřená do nitra jazyků* (Praha: ČŠBH).
- Šindelářová, Jaromíra – Škodová, Svatava (2012): *Metodika práce s žáky-cizinci v základní škole* (Praha: MŠMT).
- Šindelářová, Jaromíra – Škodová, Svatava (2013a): *Čeština jako cílový jazyk. Metodika pro výuku osob (dětí do 15 let) s mezinárodní ochranou formou azylu nebo doplňkové ochrany* (Praha: MŠMT).
- Šindelářová, Jaromíra – Škodová, Svatava (2013b): *Čeština jako cílový jazyk. Metodika pro výuku dospělých osob s mezinárodní ochranou formou azylu nebo doplňkové ochrany* (Praha: MŠMT).
- Škodová, Svatava (2012): *Kapitoly z lingvodidaktiky češtiny jako cizího jazyka* (Liberec: Technická univerzita v Liberci).
- Ústava organizace Czech School & Community Manchester: *Constitution of a Charitable Incorporated Organisation whose only voting members are its charity trustees.*
- Ústava organizace Czech and Slovak School & Community Manchester: *Constitution of a Charitable Incorporated Organisation whose only voting members are its charity trustees.*
- Vaculík, Jaroslav (2009): *České menšiny v Evropě a ve světě* (Praha: Libri).
- Valková, Jarmila (2014): *Komunikační přístup a učebnice češtiny pro nerodilé mluvčí* (Praha: UK).
- Valková, Jarmila (2016): Alternativní metody: využít a opustit, in Ehlers-Tomancová, M. (ed.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka 2016* (Praha: 2016), s. 43–65.

Valková, Jarmila (2018): Druhý jazyk versus cizí jazyk, in Suchomelová, L. (ed.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka 2018* (Praha: Akropolis), s. 113–119.

Vágnerová, Marie (2012): *Dětství a dospívání* (Praha: Karolinum).

Zemek, Josef (2016): Poskytování nezraňující a účinné zpětné vazby (Praha: Akropolis), s. 111–117.

Internetové zdroje:

Anon.: *Co je česká škola bez hranic?* [online]. [cit. 9. 4. 2020].

Dostupné z: <http://www.csbh.cz/co-je-csbh>.

Anon.: *Historie ČŠBH* [online]. [cit. 9. 4. 2020]

Dostupné z: <http://www.csbh.cz/co-je-ceska-skola-bez-hranic/historie-csbh>.

10 Seznam příloh

Příloha 1: E-mail od Neila Bermela.

Příloha 2: E-mailová korespondence – Jana Nahodilová.

Příloha 3: E-mail od Iva Losmana.

Příloha 4: Pracovní list Podmět a přísudek; tvrdá přídavná jména.

Příloha 5: Pracovní list Nevyjádřený a několikanásobný podmět; měkká přídavná jména.

Příloha 6: Pracovní list Věta jednoduchá, souvětí – opakování; přímá řeč – opakování; osobní, ukazovací, přivlastňovací a tázací zájmena.

Příloha 7: Pracovní list Státní zřízení ČR.

Příloha 8: Pracovní list Průmyslová revoluce, 19. století.

Příloha 9: Pracovní list 1. světová válka, vznik Československé republiky.

Příloha 10: Pracovní list Rozvoj československého průmyslu a kultury mezi válkami.

Příloha 11: Pracovní list Hory a pohoří ČR.

Příloha 12: Pracovní list Podnebí a počasí České republiky.

Příloha 13: Pracovní list Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé.

Příloha 14: Pracovní list 19. století – osobnosti, umění, kultura, architektura.

Příloha 15: Pracovní list Vodstvo České republiky.

11 Seznam a zdroje obrázků

Příloha 4		
Obrázek 1	Pes	https://www.kchmpp.cz/plemena/pyrenejsky_horsky_pes.html
Obrázek 2	Holčička na lavičce	https://cz.depositphotos.com/126761334/stock-photo-little-cute-fluffy-blonde-girl.html
Obrázek 3	Kuře	https://camillellen.blogg.se/2016/march/lordag.html
Obrázek 4	Pán	https://vlasta.kafe.cz/clanky/laska-a-vztahy/78-vas-vysneny-muz-mozna-takoveho-vlastne-ani-nehcete/
Obrázek 5	Paní	https://prozeny.blesk.cz/clanek/pro-zeny-laska-a-vztahy-laska-a-vztahy/314630/12-veci-ktere-me-naucila-babicka-a-na-nez-myslim-kazdy-den.html?fb_comment_id=975602129125595_975709532448188
Obrázek 6	Zvíře	https://magazin.maitrea.cz/kdyz-totemova-zvirata-leci/
Příloha 5		
Obrázek 7	Děti s knihou	https://cz.pinterest.com/pin/319333429821791472/
Obrázek 8	Květiny	https://pixers.cz/fototapety/tulipany-a-narcisy-49406787
Obrázek 9	Poštovní schránka	https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/1034213-postovni-schranka-na-rohu-ulice-bude-vzacna-vec
Příloha 6		
Obrázek 10	Šakali	https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0akal_obecn%C3%BD
Příloha 7		
Obrázek 11	Slepá mapa Evropy	https://kapselshalflanghaarz.blogspot.com/2017/02/slepa-mapa-staty-evropy.html
Obrázek 12	Srdce	https://publicdomainvectors.org/cs/volnych-vektoru/B%C3%ADI%C3%A9-srdce-s-tlust%C3%A9-hn%C4%9Bd%C3%A9-okraje-Vektor-Klipart/29531.html
Obrázek 13	Slepá mapa České republiky a sousedních států	http://komenskeho288.cz/wp-content/zo2009_katc_kraj_beza.pdf
Obrázek 14	Slepá mapa Velké Británie	https://cs.maps-uk.com/slep%C3%A1-mapa-brit%C3%A1nie
Obrázek 15	Miloš Zeman	https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr/zivotopis
Obrázek 16	Alžběta II.	https://www.panovnici.cz/alzbeta-ii
Obrázek 17	Státní symboly ČR	https://cz.pinterest.com/pin/517914025882655614/
Obrázek 18	Josef Kajetán Tyl	https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Kajet%C3%A1n_Tyl
Obrázek 19	František Škroup	https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_%C5%A0kroup
Obrázek 20	ABC	https://www.pokerarena.cz/rubriky/strategie/cash-game/cash-game-strategie-abc-poker-i_10001.html
Obrázek 21	Noty	https://pt.vecteezy.com/arte-vetorial/421044-ilustracao-do-vetor-do-icone-da-nota-da-musica
Obrázek 22	Originál státní hymny ČR	https://www.irozhlas.cz/kultura/hudba/ceska-hymna-original-noty-narodni-muzeum_1801101200_ako
Obrázek 23	Prstýnek	https://sugarandcotton.com/products/aaa-1-75ct-zircon-ring?utm_source=pinterest&utm_medium=social
Příloha 8		
Obrázek 24	James Watt	https://nationalmaglab.org/education/magnet-academy/history-of-electricity-magnetism/pioneers/james-watt
Obrázek 25	George Stephenson	https://cs.wikiquote.org/wiki/George_Stephenson
Obrázek 26	Josef Božek	https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Bo%C5%BEek
Obrázek 27	Parní lokomotiva	https://cs.wikipedia.org/wiki/Rocket_(lokomotiva)
Obrázek 28	Parovůz	https://www.eurooldtimers.com/cze/galerie-stroj/2152-1815-bozek-parovuz.html
Obrázek 29	Parní stroj	http://www.converter.cz/fyzici/watt.htm
Příloha 9		
Obrázek 30	František Josef I.	https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Josef_I.

Obrázek 31	František Ferdinand d'Este	https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Ferdinand_d%27Este
Obrázek 32	Mapa Evropy před 1. světovou válkou	http://www.ansa.cz/evropa-pred-i-svetovou-vaalkou--nastenna-mapa-zaklapavaci-listy--detail-11N1000101.aspx
Obrázek 33	Sarajevský atentát I	https://www.stoplusjednicka.cz/svatovitska-nedele-v-sarajevu-atentat-na-frantiska-ferdinanda-deste-1
Obrázek 34	Sarajevský atentát II	https://www.reflex.cz/clanek/historie/72416/roznetka-ke-svetove-valce-pred-102-lety-byl-v-sarajevu-zabit-frantisek-ferdinand-d-este.html
Obrázek 35	Zákopy	https://www.onlymen.cz/historie-a-bitvy/tank-ft-17-zakopova-valka-a-zelezna-kavalerie-prvni-svetove-vaalky/
Obrázek 36	Britský tank Mark IV	https://twitter.com/tankmuseum/status/1274039243023712259?lang=cs
Obrázek 37	Ostnatý drát	https://cs.wikipedia.org/wiki/Ostnat%C3%BD_dr%C3%A1t
Obrázek 38	Bombardér Aircor DH10 Amiens	https://www.baesystems.com/en/heritage/aircor-dh10-amiens
Obrázek 39	Minomet	https://commons.wikimedia.org/wiki/File:21_cm_Morser_16_3397899.jpg
Obrázek 40	Stíhací letadlo Aviatik D.I	https://cs.wikipedia.org/wiki/Aviatik_D.I
Obrázek 41	Ruční granát	https://www.lidovky.cz/relax/zajimavosti/pes-prinesl-panicce-jako-aport-funkcni-rucni-granat.A090608_165843_in-zajimavosti_glu
Obrázek 42	Vzducholod' Zeppelin	https://www.idnes.cz/technet/pred-100-lety-behem-1-svetova-valka-podniknout-nemecke-vzducholode-208-nalety-anglie.A180802_113530_pred-100-lety_heli
Obrázek 43	Tomáš Garrigue Masaryk	https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1462148-tomas-garrigue-masaryk-prezident-na-trunu
Obrázek 44	Mapa Československa	https://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_republika
Příloha 10		
Obrázek 45	Logo Laurin & Klement	https://www.skoda-storyboard.com/cs/skoda-svet-cs/od-ovenceneho-kola-k-okridlenemu-sipu/
Obrázek 46	Logo Praga	https://cs.wikipedia.org/wiki/Praga
Obrázek 47	Logo Tatra	https://www.navadec.cz/navadec/eshop/10-1-SAMOLEPKY/42-2-AUTO/5/831-tatra-logo-samolepka
Obrázek 48	Logo ČKD	https://zpravy.aktualne.cz/ckd-logo/r~dd73c30c263011e682380025900fea04/r~328aa4d8263011e6a4100025900fea04/
Obrázek 49	Logo Škoda	https://www.auto.cz/od-ovenceneho-kola-k-okridlenemu-sipu-pripomente-si-pribeh-loga-skody-123935
Obrázek 50	Logo Aero	https://cs.qwe.wiki/wiki/Aero_(automobile)
Obrázek 51	Logo Baťa	https://www.bata.cz/stranka/historie
Obrázek 52	Logo Poldi	https://www.i60.cz/clanek/detail/8150/historie-slavne-znacky-poldi-se-pise-jiz-125-let
Obrázek 53	Logo Plzeňský Prazdroj	https://www.atmoskop.cz/nazory-na-zamestnavatele/65-plzensky-prazdroj-a-s
Obrázek 54	Logo Barrandov Studio	https://www.barrandov.cz/clanek/logo-download-barrandov-studios/
Příloha 11		
Obrázek 55	Sněžka	http://www.horasnezka.cz/
Obrázek 56	Mílešovka	https://www.informuji.cz/objekt/13121-milesovka/
Obrázek 57	Pramen řeky Vltavy	https://www.npsumava.cz/vylet/k-pramenum-vltavy/
Obrázek 58	Černé jezero	http://itras.cz/cerne-a-certovo-jezero/galerie/19440/
Obrázek 59	Říp	https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%ADp
Obrázek 60	Radegast	https://cs.wikipedia.org/wiki/Radegast_(socha)
Obrázek 61	Hranická propast	https://www.novinky.cz/krimi/clanek/do-hranicke-propasti-se-zritil-

		clovek-13238
Obrázek 62	Rožmberk	https://dovolena.ck-rekrea.cz/atrakce/557-rybnik-rozemberk/
Obrázek 63	Slepá mapa ČR	https://wiki.rvp.cz/Kabinet/Mapy/Mapa_%C4%8CR/Slep%C3%A9_mapy_%C4%8CR
Příloha 12		
Obrázek 64	Povrch ČR	https://www.magnetickemapy.cz/magneticka-mapa-ceske-republiky-geograficka-barevna-d874/
Obrázek 65	Slunce	https://obrazky.superia.cz/symboly/slunecno.php
Obrázek 66	Polojasno	https://pocasimeteoaktuality.wordpress.com/prognozy-pocasi/predpoved-na-den/polojasno-2/
Obrázek 67	Zataženo	https://meteohydro.webnode.cz/products/oblacno-skoro-zatazeno-a-jen-prechodne-slunecno/
Obrázek 68	Děšť	https://cz.clipartlogo.com/image/rain-cloud-clip-art_369885.html
Obrázek 69	Sněží	https://obrazky.superia.cz/symboly/snezeni.php
Obrázek 70	Bouřka	https://www.dreamstime.com/illustration/rain-storm.html
Obrázek 71	Duha	https://www.mks.mestostod.cz/vismo/akce.asp?id_org=100972&id=1662&p1=51
Příloha 13		
Obrázek 72	Křeček	https://www.zooo.cz/krecek-zlaty/
Obrázek 73	Husopaska	http://www.mojevysivani.cz/Husopaska-d9246718.htm
Příloha 14		
Obrázek 74	Knihy	https://cz.pinterest.com/pin/563090759650370632/
Obrázek 75	František Palacký	https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Palack%C3%BD
Obrázek 76	Josef Jungmann	https://www.youtube.com/watch?v=6PhI6y5Za5w
Obrázek 77	Karel Hynek Mácha	https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Hynek_M%C3%A1cha
Obrázek 78	Božena Němcová	https://www.ahaonline.cz/clanek/musite-vedet/168693/pred-200-lety-se-narodila-bozena-nemcova-milenci-hadky-s-manzelem-i-smrt-syna.html
Obrázek 79	Karel Jaromír Erben	https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Jarom%C3%ADr_Erben
Obrázek 80	Notová osnova	https://www.netclipart.com/isee/hwowiR_scores-staff-treble-clef-clipart-png-download-gold/
Obrázek 81	Bedřich Smetana	https://www.osobnosti.cz/bedrich-smetana.php
Obrázek 82	Antonín Dvořák	https://www.blek.cz/galerie/zpravy-kultura/651642/zemrel-antonin-dvorak-iii-88-vnuk-slavneho-skladatele-byl-hudebni-fanousek?foto=4
Obrázek 83	Domek	https://cz.vector.me/browse/157674/house_clip_art
Obrázek 84	Národní muzeum	https://www.i60.cz/clanek/detail/20945/narodni-muzeum-v-praze-brzy-uvita-po-narocne-rekonstrukci-prvni-navstevniky
Obrázek 85	Národní muzeum interiér	https://www.kudyznudy.cz/aktivity/narodni-muzeum-v-praze
Obrázek 86	Národní divadlo	https://www.colosseumticket.cz/cs/mista/1-narodni-divadlo
Obrázek 87	Národní divadlo interiér	https://www.narodni-divadlo.cz/cs/sceny/narodni-divadlo
Obrázek 88	Rudolfínium	https://www.colosseumticket.cz/cs/mista/6-rudolfinum-dvorakova-sin
Obrázek 89	Rudolfínium interiér	https://www.prague.eu/cs/objekt/mista/79/rudolfinum?back=1
Obrázek 90	Dějiny národu českého	https://www.absi.cz/absi/eshop/20-1-e-ANTIKVARIAT-vse/0/5/17797-PALACKEHO-DEJINY-NARODA-CESKEHO-V-CECHACH-A-V-MORAVE
Obrázek 91	Česká bankovka s Františkem Palackým	https://www.reflex.cz/galerie/fotogalerie/102799/promeny-meny-aneb-10-zajimavosti-ktere-mozna-nevite-o-nasich-bankovkach?foto=2
Obrázek 92	Česko-německý slovník	https://www.dumy.cz
Obrázek 93	Máj	https://www.s-antikvariat.cz/prodano/29841-karel-hynek-macha-

		maj-26365.html
Obrázek 94	Socha K. H. Máchy	https://www.prague.eu/cs/objekt/mista/1870/socha-karla-hynka-machy
Obrázek 95	Česká bankovka s Boženou Němcovou	https://colnect.com/cs/banknotes/banknote/21398-500_Korun-Vyd%C3%A1n%C3%AD_2007-2009-%C4%8Cesk%C3%A1_republika
Obrázek 96	Národní pohádky	https://www.cbdb.cz/kniha-225233-narodni-pohadky
Obrázek 97	Pohádky	https://www.cervenynkir.cz/erben-pohadky-62658v
Obrázek 98	Kytice	https://www.levneknihy.cz/karel-jaromir-erben/kytice/140837
Obrázek 99	Má vlast	https://www.bontonland.cz/bedrich-smetana-ma-vlast-jiri-belohlavek/
Obrázek 100	Kněžna Libuše	http://svet-zen.blogspot.com/2019/07/knezna-libuse.html
Obrázek 101	Čert a Káča	https://www.ticketportal.cz/event/Cert_a_kaca
Obrázek 102	Rusalka	https://www.discogs.com/Anton%C3%ADn-Dvo%C5%99%C3%A1k-Rusalka-Scenes-From-The-Opera/release/10592776
Příloha 15		
Obrázek 103	Soutok řek	http://i.idnes.cz/08/071/org/TOM241db0_sumava_vltava.jpg
Obrázek 104	Slepá mapa řeky ČR	https://cz.pinterest.com/pin/505318020670597185/

12 Seznam tabulek

Tabulka 1 - Český jazyk - mluvnice

Tabulka 2 - Literární výchova

Tabulka 3 - Vlastivěda

Tabulka 4 - Návrh výběru učiva pro výukové období březen–červenec 2019

Tabulka 5 - Podmět a přísudek; tvrdá přídavná jména

Tabulka 6 - Nevyjádřený a několikanásobný podmět; měkká přídavná jména

Tabulka 7 - Věta jednoduchá, souvětí - opakování; přímá řeč - opakování; osobní, ukazovací, přivlastňovací a tázací zájmena

Tabulka 8 - Státní zřízení ČR

Tabulka 9 - Průmyslová revoluce, 19. století

Tabulka 10 - 1. světová válka, vznik Československé republiky

Tabulka 11 - Rozvoj československého průmyslu a kultury mezi válkami

Tabulka 12 - Hory a pohoří ČR

Tabulka 13 - Podnebí a počasí České republiky

Tabulka 14 - Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé

Tabulka 15 - 19. století - osobnosti, umění, kultura, architektura

Tabulka 16 - Vodstvo České republiky

13 Přílohy

Příloha 1: E-mail od Neila Bermela.

Neil H Bermel n.bermel@sheffield.ac.uk

26. 2. 2020, 18:23

Komu: misu.pechova@seznam.cz

Kopie: ivana.bozdechova@ff.cuni.cz

✉ Re: Žádost o pomoc s podklady pro diplomovou práci

Dobrý den,

Zkoumáte dosud málo zkoumanou oblast a bohužel nevím, že by byla nějaká literatura týkající se rozvoje české komunity v Británii. V této souvislosti mě napadají ale čtyři spojení:

- British Czech and Slovak Association je sdružení krajanů v Británii a je možné, že jim v tom či onom čísle bulletinu vyšel článek o stavu české komunity, mohli by Vám poradit.
- Zkuste kontaktovat Mgr. Tomáše Kostečku, který vede českou školu a krajanskou organizaci v Leeds: Info@comenius.one. Má mnoho kontaktů a určitě Vám aspoň sdělí, co o tom ví či kde by se dalo dozvědět.
- Ambasáda ČR v Londýně by mohla mít nějaké údaje o stavu a rozvoji č. komunity v Británii, alespoň rámcově (kolik má evidovaných krajanů během období, které Vás zajímá). Zkuste oslovit konzulární sekci, snad budou ochotni Vám pomoci.
- Existuje časopis Krajiny češtiny, který vydává Dům zahraniční spolupráce, možná byste něco našla v jeho číslech: <https://www.dzs.cz/cz/program-podpory-ceskeho-kulturniho-dedictvi-v-zahranici/obecne-informace-o-krajinach-cestiny/>.

Přeji hodně úspěchu ve psaní disertace a věřím, že nějaké zdroje informací, publikované či ne, se najdou....

S pozdravem,

Neil Bermel

Příloha 2: E-mailová korespondence – Jana Nahodilová.

Jana Nahodilová J.Nahodilova@bristol.ac.uk

12. 5. 2020, 13:14

Komu: misu.pechova@seznam.cz

Kopie: vmares30@googlemail.com

✉ Re: Žádost o pomoc s podklady pro diplomovou práci

Mila Michaelo,

bohužel je mi líto, ale o zadných takových datech nevim. Pokud na něco přijdu ozvu se vám.

Preji pevne zdravi v techto nejistych dobach.

Srdecne zdravim,

Jana

Jana Nahodilová
Deputy Language Director in Russian and Czech
School of Modern Languages
University of Bristol
Office 2.53, 17 Woodland Road
(second floor without a lift-please contact me should you need to meet in a more accessible room)
Bristol BS8 1TE
+44 (0) 117 928 7606

From: Michaela Pechová <misu.pechova@seznam.cz>

Sent: 04 May 2020 10:35

To: Jana Nahodilova <J.Nahodilova@bristol.ac.uk>

Cc: Veronika Maresova <vmares30@googlemail.com>

Subject: Re: Žádost o pomoc s podklady pro diplomovou práci

Dobrý den, paní Nahodilová,

děkuji za Váš e-mail. Omlouvám se, že na něj reaguji s poměrně velkým zpožděním, které je způsobené okolnostmi, jež zapříčinila koronavirová pandemie.

Co se týče mnou zkoumané oblasti, pro svou diplomovou práci jsem usilovala o získání dat a informací, které by umožnily stručný popis vývoje české komunity ve Velké Británii cca od roku 1989 až po současnost. Měla jsem za to, že by na základě těchto informací bylo možné vysledovat nějaké vývojové tendence této komunity, a také blíže popsat českou komunitu, která se nachází na území Manchesteru a okolí, na něž se primárně zaměřuji. Z více stran jsem získala odpovědi, že literatura k tomuto tématu neexistuje, natož ucelená. Z Generálního konzulátu ČR v Manchesteru jsem obdržela pro mne poněkud překvapivou informaci, že žádné statistiky týkající se české komunity ve VB ani britská evidence podle národnosti neexistují, nicméně mi byla poskytnuta čísla, která se uvádějí na základě odhadů velvyslanectví ČR v Londýně a konzulátu v Manchesteru.

Pokud by existovala nějaká studie, která pojednává o vývojových tendencích české komunity ve VB či která přehledně shrnuje, na jakém základě se současná komunita formovala především (např. v průběhu kterých migračních vln), pomohlo by mi to k alespoň drobnému a stručnému dokreslení obrazu české komunity ve VB, které je pro mou práci dostačující. Pokud žádná taková literatura neexistuje, nic se neděje, v diplomové práci jsem na základě dostupných informací toto téma již zpracovala.

Ještě jednou moc děkuji za Vaši předchozí odpověď.

S pozdravem a přáním hezkého dne
Michaela Pechová

Příloha 3: E-mail od Iva Losmana.

Ivo Losman Ivo_Losman@mzv.cz

3. 3. 2020, 12:16

Komu: misu.pechova@seznam.cz

Kopie: veronikalosman@gmail.com

✉ Češi v Manchesteru

Dobrý den,

Veronika mi předala Váš email s dotazy ohledně české komunity.

Obávám se, že Vám asi moc nepomůžu - žádné statistiky neexistují, britská evidence podle národností neexistuje.

Na základě odhadů velvyslanectví v Londýně a našeho konzulátu se obecně pro potřeby českých úřadů uvádí, že v UK žije cca 100 tisíc občanů ČR. 60 tisíc na jihu (kolem Londýna), 40 tisíc na Severu, a to včetně Skotska a Severního Irsku. Číslo bude pravděpodobně vyšší s ohledem na velké množství studentů (krátkodobých i dlouhodobých) i tisíce českých občanů, kteří svou národnost neudávají, anebo ji udávají jako Gypsy Roma.

Je pravděpodobné, že více se dozvíme po skončení přechodného období a zveřejnění statistik, kolik občanů ČR se zaregistrovalo do tzv. settlement scheme. K tomu totiž potřebují český pas a ten může mít jenom občan ČR. Samozřejmě nelze vyloučit, že se podstatný počet českých občanů vůbec registrovat nebude.

Co se týče sociálního složení, věku, pohlaví, trůfám si tvrdit, že jsou tu zastoupeni všichni. - Přece jenom 100000 je jako velké město v ČR, ve kterém taky žijí nejrůznější lidi.

Kdybyste ještě něco potřebovala, klidně napište.

Hezký den,

Ivo Losman
generální konzul | Consul General

Generální konzulát České republiky v Manchesteru | Consulate General of the Czech Republic in Manchester
4 Brindley Road, Manchester M16 9HQ
phone: +44 16 1872 9239
e-mail: ivo_losman@mzv.cz
www.mzv.cz/manchester

Příloha 4: Pracovní list Podmět a přísudek; tvrdá přídavná jména.

Podmět a přísudek; tvrdá přídavná jména

1) Připomenutí – co jsou podstatná jména? Co jsou slovesa?

Podstatná jména jsou názvy

Například:

Slovesa označují

Například:

2) Najdi a označ základní skladební dvojici – podmět (Po) a přísudek (Ps). Podmět podtrhni rovnou čárou, přísudek podtrhni vlnovkou.

Babička vaří polévku. Malíř maluje obraz. Velký pes štěká. Martin myje okna. Lucie píše dopis. Tatínek čte knihu. Maminka upekla koláč. Malá holčička ztratila panenku. Žluté kuřátko chodí po trávě.

3) a) Kdo/co je na obrázcích? Napiš a urči rod.

b) Jak_ je?

.....
.....
.....

Jak_ je?

.....
.....
.....

Jak_ je?

.....
.....
.....

Přídavná jména tvrdá mají v 1. pádu (.....?,?) čísla jednotného tři různá zakončení:

(rod mužský): mladý, veselý, hezký pán -ý

(rod ženský): mladá, veselá, hezká paní -á

(rod střední): malé, chlupaté, zajímavé zvíře -é

4) Napiš 3 věty, které obsahují *podmět, přísudek a tvrdé přídavné jméno.*

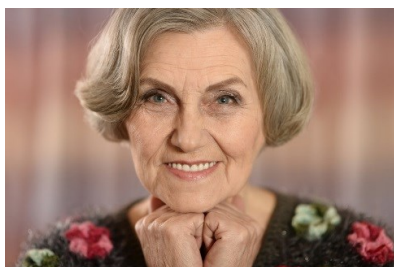
.....
.....
.....

5) Cvičení na doma. Doplň tvrdá přídavná jména.

Jaký je ten pán?

Ten pán je
.....
.....

Jaká je ta paní?

Ta paní je
.....
.....

Jaké je to zvíře?

To zvíře je
.....
.....

Příloha 5: Pracovní list Nevyjádřený a několikanásobný podmět; měkká přídavná jména.

Nevyjádřený a několikanásobný podmět; měkká přídavná jména

1. a) Čti text. Najdi a označ ve větách podměty a přísudky.

Jmenuju se Ema. Chodím do 5. třídy. Mám mladšího bratra Oldu. Olda má rád knížky, autíčka a vlaky. Moje maminka se jmenuje Eliška. Je hodná a krásná. Má ráda květiny. Můj tatínek se jmenuje Pavel. Je vysoký a zábavný. Má rád dobré jídlo. O víkendu jsme byli na návštěvě u babičky Jiřiny a dědečka Františka. Babička Jiřina a dědeček František jsou rodiče mojí maminky. K obědu babička uvařila polévku a řízek s bramborovou kaší. Oběd byl výborný! Babička a maminka po obědě myly nádobí.

Tatínek a Olda si hráli s autíčky. Já a dědeček jsme šli ven na procházku. Babičku Jiřinu a dědu Františka mám moc ráda!

b) Jak říkáme podmětu, který ve větě není napsaný? Je to podmět

c) Vypiš z textu několikanásobné podměty.

.....

.....

2. Najdi v textu tvrdá přídavná jména. Tvrdá přídavná jména rodu ženského označ **červeně**, rodu mužského **modře** a rodu středního **zeleně**.

Na stole leží pohádková kniha. Na dopisu byla velká pečeť. V tomto domě pracuje hodný švec. V kočárku sedí veselé dítě. V komíně hučí strašidelná meluzína. Lidé na ostrově našli nový objev. Česká hymna je hezká. V tramvaji se na mě mračil nepříjemný pán. To město je malé.

Přídavná jména měkká mají v 1. pádu čísla jednotného jedině zakončení pro všechny rody: **-í**

rod mužský: *školní kabinet, včelí med, cizí jazyk*

rod ženský: *školní třída, včelí královna, cizí země*

rod střední: *školní hřiště, včelí vajíčko, cizí auto*

3. Najdi v textu měkká přídavná jména. Zakroužkuj je.

Ahoj Filipe!

Jak se máš? Já se mám dobře. Těším se na to, až přijde jaro. Každý den se dívám z okna, jestli už jaro přišlo. Ale venku je pořád zima. Můj tatínek je z toho nervózní.

Mám ráda jarní počasí, a ty? Jakou jarní květinu máš nejvíc rád? Já mám ráda tulipány a narcisy. Až rozkvetou, půjdu s maminkou na zahradu a natrháme několik tulipánů a narcisů. Doma je dáme do vázy a postavíme na jídelní stůl.

Těším se na jarní prázdniny! Tatínek říkal, že se pojedeme podívat do cizí země. Moc se těším! Umiš nějaký cizí jazyk?

Musím s psaním dopisu skončit. Půjdu s maminkou ven. Na poště koupím poštovní známku, nalepím ji na dopis a hodím do schránky. Poštovní schránka v České republice má oranžovou barvu.

Měj se hezky!

Verča

4. Domácí cvičení. Označ **červeně** tvrdá přídavná jména (-ý, -á, -é), **modře** měkká přídavná jména (-í).

pohádková kniha, cizí země, brečící dítě, významný objev, moderní počítač, krásná květina, jarní prázdniny, strašidelná meluzína, školní třída, hodný dědeček, poštovní schránka, malá holčička, vysoký pán, chlupaté zvíře

Příloha 6: Pracovní list Věta jednoduchá, souvětí – opakování; přímá řeč – opakování; osobní, ukazovací, přivlastňovací a tázací zájmena.

Věta jednoduchá, souvětí – opakování; přímá řeč – opakování; osobní, ukazovací, přivlastňovací a tázací zájmena

1. a) Přečti text.

O dvou šakalech

(Jiří Tomek, *Faraoni a kouzelníci*, upraveno)

Kdysi dávno žili v poušti dva šakalové, opravdoví přátelé. Vzájemně si pomáhali, jeden druhého v nouzi neopustil, dělili se spolu o štěstí i smutek. S nikým se jinak nepřátelili. Všechn čas trávili jen spolu. Společně sháněli potravu, společně jedli a pili, a když je trápil nesnesitelný sluneční žár, ochlazovali se ve stínu stromu v poušti.

Jednou, když zase sháněli potravu a běželi vedle sebe bok po boku vyprahlou krajinou, vyřítil se na ně znenadání hladový lev, který byl na lovu. Místo aby ze strachu před svým úhlavním nepřítelem prchali, jak jim síly stačily, oba přátelé se kupodivu zastavili. Když je lev doběhl, udiveně se zeptal:

„Proč přede mnou neutikáte? Copak nevidíte, že vás chci ulovit?“

„To je pravda, náš pane, viděli jsme, že jsi na lovu a že nás chceš chytit, ale rozhodli jsme se, že před tebou neutečeme,“ odpověděli oba přátelé. „Řekli jsme si, že nás stejně doženeš, i když budeme běžet, co nejrychleji umíme, a že pro nás bude lepší, když se zbytečně nevyčerpáš a neoslabíš. Alespoň pak nevytrpíme tolik bolesti a strádání, až nás budeš pojídat, jako kdybys nás žral a byl přítom unavený. Raději máme rychlou smrt než pomalé, zlé umírání, které tolik bolí.“

Lev pozorně šakaly vyslechl a řekl:

„Vznešený se nezlobí pro pravdu a umí ocenit statečnost a odvahu svých poddaných. A k bezbranným by měl být velkorysý a šlechetný.“

Nato od nich král pouště odešel a nechal je od toho dne na pokoji.

b) Označ v textu slova, kterým nerozumíš. Společně si je vysvětlíme.

c) Najdi v textu přímou řeč. Jak jsi ji poznal/a?

d) Vyber si 1., 2. nebo 4. odstavec a urči v něm věty jednoduché a souvětí. Nezapomeň najít všechny přísudky, které ti pomohou!

e) Proč lev šakalům nic neudělal?

2. Dopiř souvětí. Poté najdi a podtrhni přísudky.

Slíbil jsem, že

Nejdřívě si napířu úkoly, potom

Když, pojedeme na výlet.

Papíroví draci nelétali, protože

Osobní, ukazovací, přivlastňovací a tázací zájmena

Co jsou zájmena? – Zájmena jsou slova, která zastupují a nebo na ně ukazují (např. *já, ty, on, můj, náš, kdo, co, někdo, něco*).

Osobní zájmena

jednotné číslo:

já, ty, on, ona, ono

množné číslo:

my, vy, oni, ony, ona

Ukazovací zájmena

ten, ta, to, tento, tato, toto, takový, taková, takové, tentýž, sám + se

Přivlastňovací zájmena

můj, tvůj, jeho, její, náš, váš + svůj

Tázací zájmena

kdo, co, jaký, který, čí (ptáme se jimi na osobu, zvíře, věc nebo vlastnost)

Příloha 7: Pracovní list Státní zřízení ČR.

Státní zřízení ČR

Otázky k úvodní diskusi.

Co je na obrázku?

Kde je Česká republika?

Kde je Velká Británie?

České republice se říká „srdce Evropy“ – víš, proč? Vybarvi Českou republiku.

Česká republika (ČR) versus Velká Británie (VB).

1) Napiš názvy států okolo České republiky. Zakresli a napiš hlavní města států. Poté doplň chybějící údaje.

Rozloha České republiky: 78 865 km²

Počet obyvatel ČR: 10,5 milionu

Hlavní město ČR:

Vznik Československé republiky: 28. 10. 1918

Vznik České republiky:

V čele ČR stojí:

Rozloha Velké Británie: 242 495 km²

Počet obyvatel VB:

Hlavní město VB: Londýn

Vznik VB:

V čele VB stojí: královna

Státní symboly České republiky

Přiřaď obrázky k názvům:

	●	STÁTNÍ PEČETĚ
	●	STÁTNÍ VLAJKA
	●	VLAJKA PREZIDENTA REPUBLIKY
	●	STÁTNÍ ZNAK
	●	MALÝ STÁTNÍ ZNAK
	●	TRIKOLORA

Který státní symbol chybí?

ABC

Slova napsal

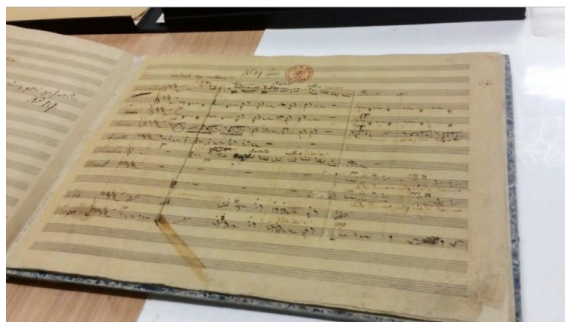

Hudbu složil

Poslouchej státní hymnu a doplň chybějící slova.

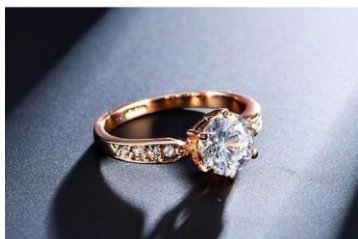
Kde domov můj?

Kde můj,
kde domov?
..... hučí po lučinách,
bory po skalínách,
v sadě skví se jara,
zemský to na pohled!
A to je ta země,
země česká, domov můj,
..... česká, domov můj.

Co znamená sloveso „skví se“?

Nápověda:

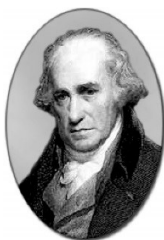
Skví se znamená

Nová slova.

Příloha 8: Pracovní list Průmyslová revoluce, 19. století.

Průmyslová revoluce, 19. století

1. Podívej se na video. Spoj osobu vynálezce s jeho vynálezem.

James Watt

parní lokomotiva

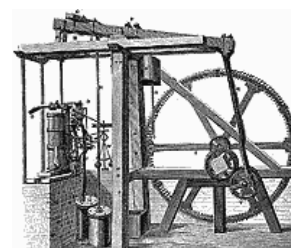
George Stephenson

parovůz

Josef Božek

parní stroj

2. Práce s knihou *Dějiny udatného českého národa*. Najdi odpovědi na otázky.

Jak se jmenovala lokomotiva George Stephensona?

Kdo vynalezl žárovku?

Odkud a kam jezdila první koněspřežná železnice (koněspřežka)? Jezdila z

do

V jakém roce přijel do Prahy první vlak?

Kdo vynalezl telefon?

V jakém roce postavil Josef Božek parovůz?

Jaké stavby se hodně stavěly?

3. V 19. století byl vynalezen také fotoaparát. Nakresli, jak si myslíš, že první fotoaparát vypadal.

Příloha 9: Pracovní list 1. světová válka, vznik Československé republiky.

1. světová válka, vznik Československé republiky

1. Víš, kdo je na obrázcích?

2. Mapa Evropy před 1. světovou válkou.

3. Záminka pro začátek 1. světové války.

a) Co je vyobrazeno na obrázcích?

.....¹

b) Kdy se tato událost stala?

.....

4. Kdy začala 1. světová válka? Kdo komu vyhlásil válku?

.....

5. Které hlavní státy proti sobě v 1. světové válce bojovaly?

.....

.....

.....

.....

.....

6. Víš, co je na obrázku?

.....

¹ **Atentát** = útok na život významné osoby, obvykle z politických důvodů

7. Víš, jaké (nové) zbraně a obranné prostředky se v 1. světové válce používaly? Spoj název s obrázkem.

stíhací letadlo Aviatik D.I

minomet

vzducholod' Zeppelin

britský tank Mark IV

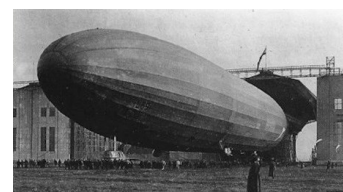
ostnatý drát

bombardér Airco DH10 Amiens

ruční granát

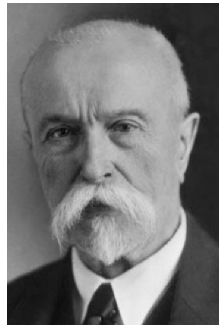

8. Ve kterém roce se do 1. světové války zapojily USA?

9. Kolik států se do 1. světové války zapojilo? Kde všude se bojovalo?
.....

10. Kdy a čím 1. světová válka skončila?

11. Který politik vážně uvažoval a snažil se o vznik Československé republiky? Tento politik se později také stal prvním prezidentem Československé republiky.

.....

12. Kdy vznikla samostatná Československá republika? Proč říkáme „samostatná“?
.....

Příloha 10: Pracovní list Rozvoj československého průmyslu a kultury mezi válkami.

Rozvoj československého průmyslu a kultury mezi válkami

1. Co je logo? K čemu logo slouží, proč se používá?

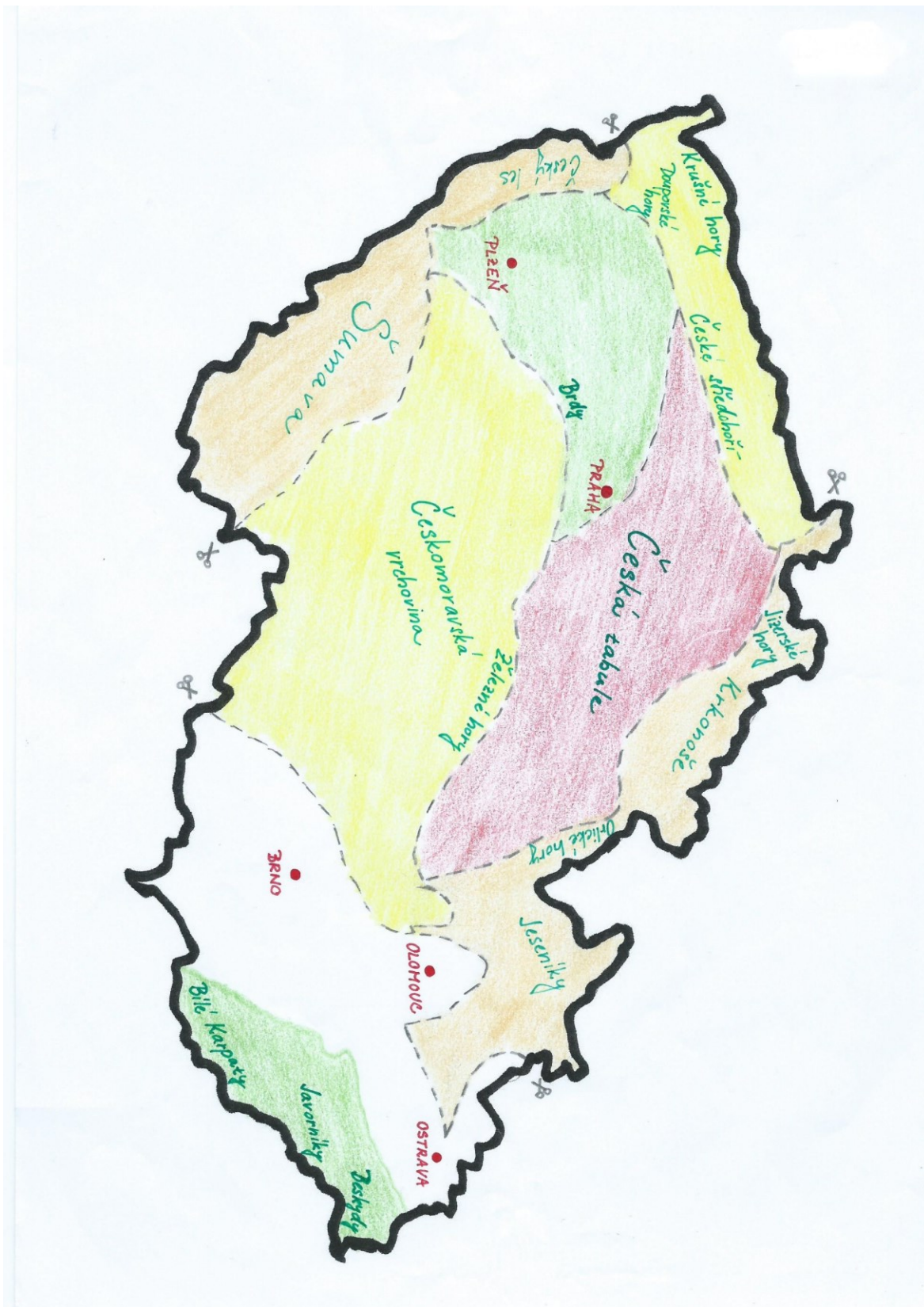
2. Znáš loga československých firem? Napiš k logům jejich celé názvy (kde nejsou). Co tyto firmy vyráběly?

BARRANDOV STUDIO

Příloha 11: Pracovní list Hory a pohoří ČR.

Pracovní list Hory a pohoří ČR – mapa k rozstříhání

Hory a pohoří ČR

Sněžka
nejvyšší hora
1 602 m. n. m.

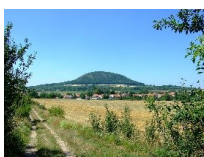
Milešovka
„Hromová hora“
největřnější hora

Pramen řeky Vltavy

Černé jezero
největší jezero

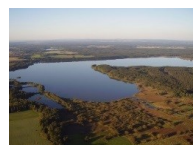
Říp
nejpamátnější hora

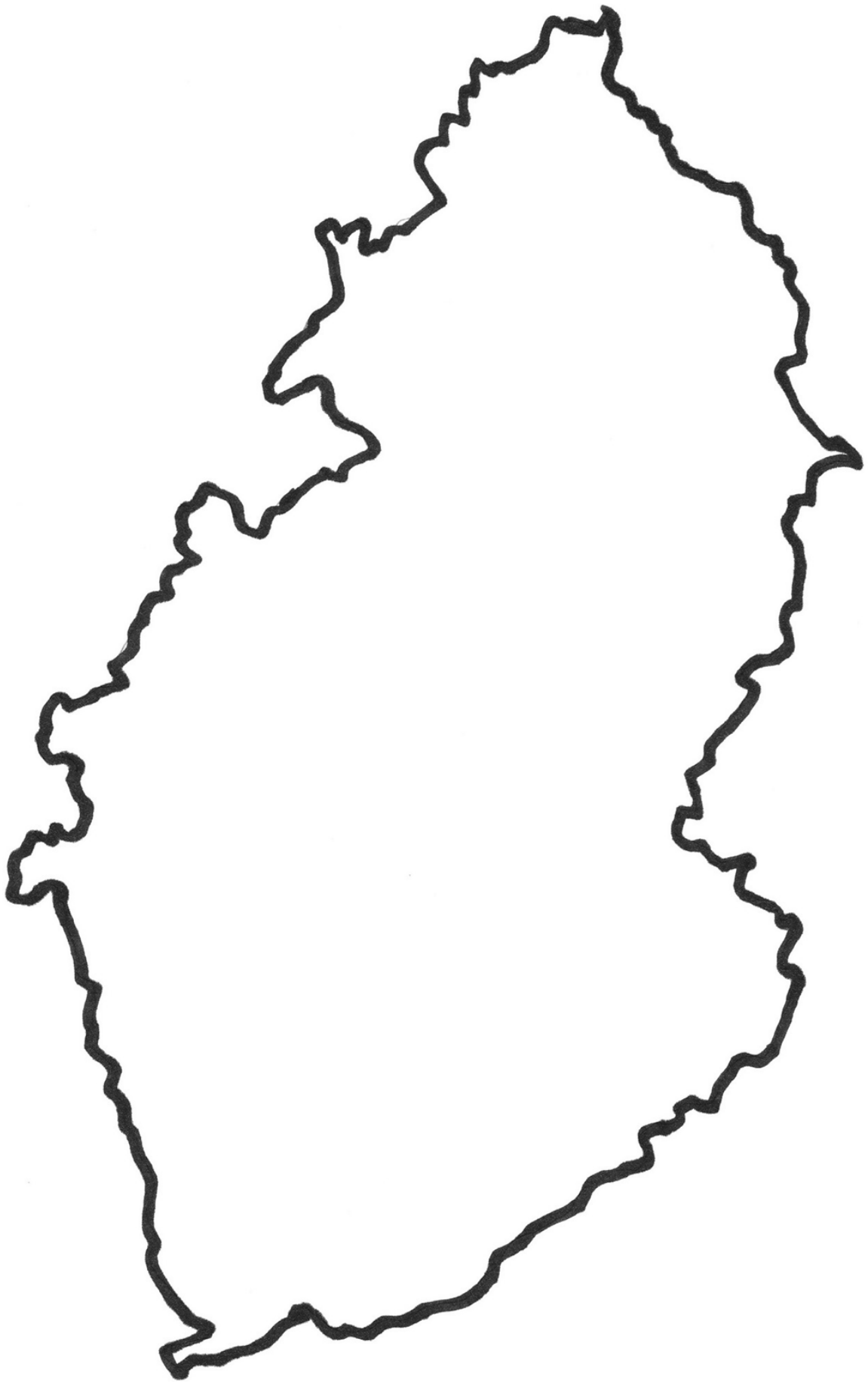
Radegast

Hranická propast

Rožmberk
největší rybník

Příloha 12: Pracovní list Podnebí a počasí České republiky.

Podnebí a počasí České republiky

1. Víš, co je *podnebí* a co je *počasí*? Jaký je mezi nimi rozdíl?

Podnebí je

Počasí je

2. Česká republika leží v *mírném podnebném pásu*. Zkus vysvětlit, co to znamená.

V České republice nás netrápí velká horka ani kruté zimy, příliš velké sucho či extrémní deště. Pro mírný podnebný pás je typické střídání ročních období. Jak se jednotlivá roční období nazývají?

..... . **Teplota vzduchu** se na území České republiky může pohybovat přibližně od °C do °C. Tyto teploty byly v České republice naměřeny výjimečně, a proto se označují jako **extrémní**. Obvykle se teploty v průběhu roku pohybují od °C v zimě do °C v létě. Jsou to teploty naměřené ve stínu, na sluníčku jsou mnohem vyšší. Nejteplejší oblastí v České republice je a S rostoucí **nadmořskou výškou** průměrná teplota klesá, proto jsou nejchladnější oblasti na horách v nadmořské výšce vyšší než 1 500 metrů. Nejchladněji je na Pamatuješ si, jak vysoká je tato hora?

(Místo, kde žijeme, Prodos 2010, upraveno)

3. Na mapě označ nejteplejší a nejchladnější místa České republiky.

4. Jaké je venku počasí? Jak je venku? Napiš k obrázkům správnou odpověď.

Je zataženo. Je bouřka. Svítí sluníčko. Prší. Je jasno. Je duha. Je oblačno. Sněží.
Je počasí bez mráčku. Je polojasno. Padá sníh. Je slunečno. Je pod mrakem. Je modrá obloha.
Je šedivo. Chumelí.

5. Popiš, jaké je dnes venku počasí.

Příloha 13: Pracovní list Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé.

Věta jednoduchá, souvětí; přímá řeč, interpunkce u řeči přímé

Otázka na úvod: Co musí každá věta obsahovat? Co je základem věty?

Je to jeden ze základních větných členů. Umíš vysvětlit, co znamená *větný člen*? Jak se nazývá druhý základní větný člen?

Co vyjadřuje přísudek?

Jak se ptáme na podmět? pád,?

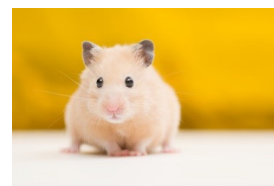
Podmět může být nebo Co to znamená?

Pokud je ve větě pouze *jedno sloveso*, je to věta

Pokud je ve větě *více sloves (2, 3,...)*, je to

1. a) Najdi ve větách základní větné členy, označ je. Podmět podtrhni rovnou čarou, přísudek podtrhni vlnovkou.

Babička koupila ve zverimexu křečka. Malé zvířátko mělo hebký zlatý kožíšek.
Babička opatrně naložila krabici s křečkem do auta. Křeček byl trochu vyděšený.
Cesta domů ale uběhla celkem rychle. Doma už netrpělivě čekal malý Tadeáš.
Moc se na slíbený dárek od babičky těšil.

b) Kolik přísudků je v každé větě? Jsou to věty jednoduché, nebo souvětí?

Jsou to

2. Přečti věty. Najdi přísudky. Označ věty jednoduché (J) a souvětí (S).

Moje sestra se jmenuje Anna. J / S

Ve starém domě bydleli hodní lidé. J / S

O víkendu jsme s tatínkem hráli fotbal a maminka se opalovala. J / S

Velikonoční prázdniny byly dlouhé. J / S

Mám rád psy, ale nemám rád kočky. J / S

O víkendu často chodím k babičce a dědečkovi. J / S

Můj nejlepší kamarád se jmenuje Petr, často spolu chodíme do parku. J / S

Na jaře kvetou stromy a lidé chodí na výlety. J / S

Těším se na letní prázdniny, protože s tatínkem pojedu na dobrodružný výlet. J / S

3. a) Přečti text.

O Pánu Bohu

(Božena Němcová, *Velká kniha pohádek* / česká lidová pohádka, upraveno)

Jednoho dne šel Petr na procházku s Ježíšem. Petr byl velmi zamyšlený a po chvíli Ježíši řekl: „Pane, musí to být krásné, být Pánem Bohem. Kéž bych mohl být alespoň půl dne Pánem Bohem, a poté se opět stát Petrem!“ Ježíš se usmál a povídá: „Ať se stane, co si přeješ, od této chvíle až do večera jsi jako Pán Bůh.“

V tu chvíli přicházeli k jedné vesnici, kde děvče vyhánělo na louku stádo hus. Když děvče vyhnalo na louku všechny husy, běželo zpátky do vesnice.

„Hej, děvče, ty necháš ty husy na louce samotné a nebudeš je pást?“ ptá se Petr děvčete.

„Proč bych dnes pásla husy, když je u nás ve vesnici posvícení,“ odpovědělo děvče.

„A kdo je bude pást?“ ptá se Petr dále.

„Dnes je musí pást Pán Bůh,“ odpovědělo děvče a pospíchalo k vesnici.

„Slyšel jsi, Petře, musíš pást husy,“ řekl Ježíš Petrovi s úsměvem.

Petrovi se husy pást nechtělo. Bránil se, vymlouval se, že to byl jen žert, že chce zkusit být Pánem Bohem. Ale Ježíš Petrovo vymlouvání neslyšel, a i když Petr nechtěl, musel husy pást, a Ježíš šel zatím do vesnice na posvícení. Od té doby už Petr nikdy nechtěl být Pánem Bohem.

b) Víš, co je to přímá řeč? Najdi přímou řeč v textu.

c) Jak poznáme přímou řeč?

d) Vyber si alespoň jednu přímou řeč a označ, podle čeho jsi ji poznal/a.

e) Jak říkáme znaménkům, která ohraničují přímou řeč?

f) Vypiš z textu slova, kterým nerozumíš. Společně si vysvětlíme jejich význam.

g) Proč se Petr na začátku příběhu chtěl stát Pánem Bohem?

h) Proč se Petr na konci příběhu už nikdy nechtěl stát Pánem Bohem?

Příloha 14: Pracovní list 19. století – osobnosti, umění, kultura, architektura.

19. století – osobnosti, umění, kultura, architektura

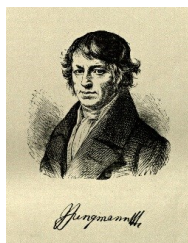
1. Víš, kterými dvěma jazyky se v českých zemích v 19. století mluvilo?

.....

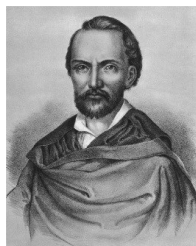
2. Literatura a hudba

František Palacký

Josef Jungmann

Karel Hynek Mácha

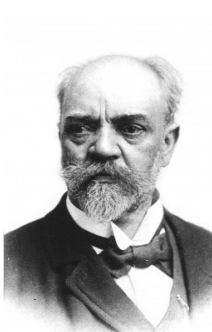
Božena Němcová

Karel Jaromír Erben

Bedřich Smetana

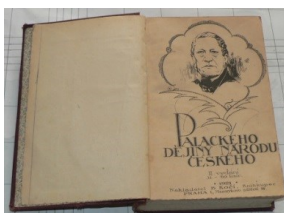

Antonín Dvořák

3. Architektura

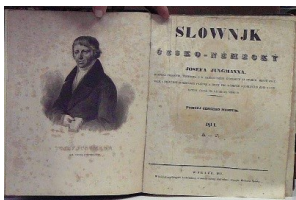
Obrázky k úloze 2.

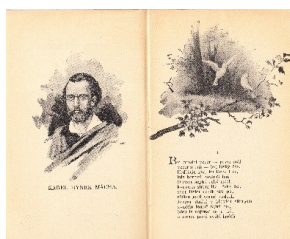
Dějiny národu českého

Česká bankovka s Františkem Palackým

Česko-německý slovník

Máj

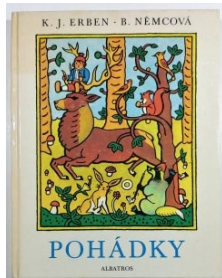
Socha K. H. Máchy na pražském Petříně

Česká bankovka s Boženou Němcovou

Národní pohádky

Pohádky

Kytice

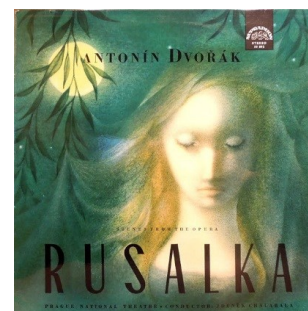
Má vlast

Kněžna Libuše

Čert a Káča

Rusalka

Texty k pracovnímu listu 19. století – osobnosti, umění, kultura, architektura

František Palacký – Narodil jsem se v roce 1798. Byl jsem český historik, politik a spisovatel. Jsem považován za zakladatele moderního českého dějepiscetví – napsal jsem knihu Dějiny národu českého. Patří mi čestné místo na jedné z českých bankovek.

Josef Jungmann – Narodil jsem se v roce 1773. Byl jsem český filolog – to znamená, že jsem se hodně zajímal o jazyky; dále jsem byl překladatelem a spisovatelem. Také jsem byl lexikograf, což znamená, že jsem se zabýval slovníky. Jsem autorem česko-německého slovníku, který je pro Čechy významný.

Karel Hynek Mácha – Narodil jsem se v roce 1810. Nikdo přesně neví, jak jsem vypadal. Byl jsem básníkem, prozaikem, zakladatelem moderní české poezie a jsem považován za zakladatele romantismu. V roce 1836 jsem napsal své nejznámější básnické dílo Máj. Moji sochu můžete najít například v Praze na Petříně.

Božena Němcová – Narodila jsem se v roce 1820. Byla jsem spisovatelkou. V roce 1855 jsem napsala svou nejznámější knihu Babička, která byla později dvakrát zfilmována. Dále jsem v roce 1856 napsala Divou Báru; věnovala jsem se také psaní pohádek. Patří mi čestné místo na jedné z českých bankovek.

Karel Jaromír Erben – Narodil jsem se v roce 1811. Byl jsem českým historikem, právníkem, archivářem, spisovatelem, básníkem a překladatelem. Věnoval jsem se sběru českých lidových písní a pohádek. Mým nejznámějším dílem je Kytice.

Bedřich Smetana – Narodil jsem se v roce 1824. Byl jsem romantickým hudebním skladatelem. Mezi má významná díla patří hudební cyklus Má vlast. V roce 1872 jsem složil hudbu k operě Libuše. Tato opera byla poprvé uvedena 11. 6. 1881 v Národním divadle, kde se od té doby stále uvádí při slavnostních příležitostech.

Antonín Dvořák – Narodil jsem se v roce 1841. Byl jsem českým hudebním skladatelem a jsem nejznámějším českým hudebním skladatelem ve světě. Mezi má nejznámější hudební díla patří opery Čert a Káča a Rusalka.

Příloha 15: Pracovní list Vodstvo České republiky.

Vodstvo České republiky

1. Co znamená slovo „vodstvo“?

2. Co řadíme do vodstva?;;;;
..... - zkráceně

3. Místo, kde se dvě řeky nebo říčky stékají v jednu, se nazývá, menší řece z těchto dvou se říká větší řeky.

4. Jak se říká začátku řeky?

5. Když si u řeky stoupneš čelem po směru proudu, je nalevo levý břeh a napravo pravý břeh.

Na obrázku urči: pravý břeh řeky, levý břeh řeky, ukaž soutok. Která řeka je přítokem?

6. Poslouchej jednotlivé části skladby *Vltava*, kterou napsal Bedřich Smetana. Co ti hudba připomíná? (Při poslechu můžeš mít zavřené oči.)

